

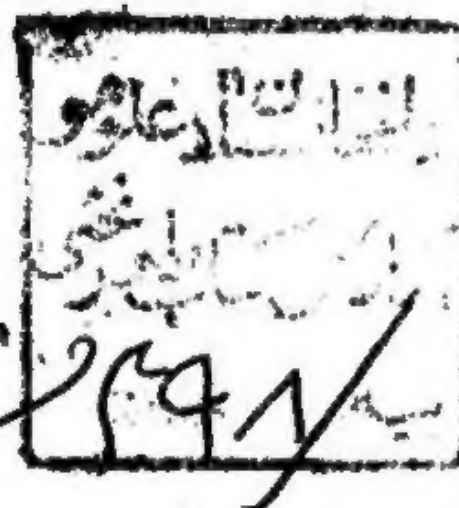
محقق علی خان پکتیار

دافغان - انگلیس لومړۍ جگړه

د افغانستان د علومو اکاډمۍ
د اجتماعي علومو مرکز

کابل ۱۳۶۹ ش

د افغانستان او اتګلیس لومړی جګړه

مؤلف

علی خان پکتیار

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د تهر لنيو و علومو مرکز

د تاريخ انستيتوت

کابل: ۱۳۶۳ ش

۰ ۹۹۱ م

د چاپ‌های : دولتی مطبعه شعبه مانو تاپ

د چاپ کال : ۱۳۶۸ ش

د چاپ شمېر : ۱۰۰۰ ټوکه

د کتاب نوم : د افغان او انگلیس لومړی جگړه

د مولف نوم : علی خان پکتیار

فهرست

عنوان	مخ	الف
سر یزه		
تقریظ		
لومړۍ فصل :		
		
الف : د برتانوي استعمار له خو ا د افغانستان د نيو لوعو امل		۱
د سملی د ۱۸۳۸ م کال اعلامیه		
ب : په پېښور کې د انگلیس استاخی الفنستن اوشاه شجاع		
تر منځ دفاعی معاهد		۱۲
ج : په مینځنی اسیا کې د استعماري دولتونو د پراختیا غو ښتنی هڅی		
دویم فصل :		۱۵
الف : د افغان او انگلیس د لومړی جگړی په وخت کې د		
افغانستان سیاسي وضعه		۱۶
ب : په نولسمه پېړۍ کې د افغانستان اقتصادي وضعی ته لنډه کتنه		
درېم فصل :		
الف : د افغان اوسک د دولتو نو کشمکش		۴۷
ب : د برتانیی شاه شجاع او رنجیت سنگ تر منځ تړون		۵۷
ج : د شاه شجاع بیا هی لځلی د تخت د پاره		۶۷
څلورم فصل :		۷۲

الف : په هند کې برتانوي استعمار او دهنه تاثيرات پر
افغانستان

۷۲

ب : په افغانستان کې دانگليسانو د جاسوسي هاي لاري ۸۴
پنځم فصل :

۹۱

الف : پر افغانستان دانگليسانو لومړي يرغل

۹۱

ب : برتانوي يرغلگران په کندهار - غزني او کابل کې
شپږم فصل :

الف : په افغانستان کې دانگليسانو واکدري

۱۰۷

ب : د افغانان نومقاومت او دامير دوست محمد خان تسلیمدل
او م فصل :

۱۱۵

الف : د افغانستان خلکو ملي پاڅون

۱۲۳

ب : د برتانوي استعماري لښکر له منځه تلل
اتم فصل :

۱۳۲

الف : د برتانوي استعمار چپا نود بايللي پرستيژ د کتلو د پاره

۱۴۷

هلي ملي

۱۵۲

نتيجه

۱۵۷

ماخذ

۱۶۰

در هندا استاد نظر

سمون ليک

مخ	کريڻه	ناسم	سم
الف سريزه	۸	مار کي نه	مار کي تونه
الف سريزه	۱۱	نومري	لومري
»	۱۳	انگليسانو	انگليسانو
»	»	نگال	بنگال
»	۱۴	سيمه	سيمی
ب	۱۴	اندي	باندي
ج	۱۳	به	به
	۱	پيشو	پيشو
و	۳	ملگرو ي	ملگري و
۸	۱۱	تدنيو	باندينيو
۲۲	۷	له	اله
۲۴	۱۶-۱۷	برنوي	برقائيوي
۲۵	۹	استعمای	استعماري
۳۵	۵۱	يو	مليون

حج	کریه	نام	م
۳۶	۵۱	تکاح	تکاح
۵۶	۴	پر خلاص	پر خلاص
۵۴	۱۷	استقبا	استقبال
۶۱	۲۱	غلی	غالی
۹۰	۲	تانوی	برتانوی
۹۳	۱۰	لا	لار
۱۱۲	۱	غز	غزنی
۱۲۳	۰	پنه	پنه
۱۲۳	۱۱	پاتجر	پاتنجر
۱۲۳	۱۱	۱۳۱	۱۳
۱۲۴	۱	یا	یا
۱۷	۱۲	پته	په پته
۱۴۵	۴	پوسپ	پوسی
۱۴۵	۱۱	د ا	بودا
۱۴۹	۱۷	تخمروه	تعمرونه
۱۵۲	۱۲	معنو	معنوی
۱۶۰	۱۲	استانهی	استازی

تقریظ

دافغان او انگلیس لومړي جگړه تر عنوان لاندې علمي او تحقيقي اثر چې محترم علي خان پکتيار په اتو فصولو کې ليکلی دی، یوه لوړه او مفصله مقدمه لري. محترم ليکوال په اخر کې دخپل زیارا و زحمت او څېړنو په باب په زړه پورې نتیجه هم ليکلی ده. دماخذو او منابعو په برخه کې عمومي معلومات وړاندې کوي.

ځای لري چې په وضاحت سره وایم چې دغه تحقیق دافغانستان د نو لسمې پېړۍ په خاص ډول د نو لسمې پېړۍ نیمایي کې سیاسي او اقتصادي وضع، تحولات او هر اړخیز عوامل څېړل شوي دي.

د دغه علمي اثر په لومړي فصل په نو لسمې پېړۍ کې انگلیسي استعمار یي دولت دافغانانو په پاکه خاوره یرغل او بریدو کې، چې دتاریخ پانې دانگرېزانو ددغه تور عمل او غیر انساني سیاست په برخه کې یو ر معلومات څرگندوي.

محترم پکتيار دوخت داستعماري حکومتونو سیاست په هام کې نیولی او خپل نظر داسې څرگندوي: دانگرېز پر اختیا غوښتونکو او اودتزار یي دولت توسعه طلبانه سیاست دتاریخ په پاڼو کې په وضاحت سره لیدل کېږي. دواړو هیوادو غوښتل چې په افغانستان او ایران کې خپل سیاسي نفوذ قایم کړي ترڅو له دې لارې خپل اقتصادي هدفونه تر لاسه کړي. پر دغه موضوع باندې لیکوال دقیق او علمي تحقیق کړي

دي. چې دلو ستونکو دپاره یی گټور او په زړه پوري معلومات پرا پر کړي دي.

په نولسمی پېړي په خاصه توگه ددې پېړي په لومړیو لسیزو کې د افغانستان اقتصادي او سیاسي وضعی په باب پکټیار په دویم فصل کې نوي معلومات وړاندي کوي. وایی چې افغانی ټولنه څرنگه د فیوډالی نظام په سنگولو کې ښکیل شوه. ددې خاورې په گوټ گوټ کې داوړ لمبی پورته شوي او بی شماره بی گناه انسانان په کې وسوځول شول. په څرگنده وېلی شو چې نولسمی پېړي دا افغانستان دخلکو د مبارزو په تاریخ کې خاص او محلانده مقام لري. ددغی هیواد خلک د زمامدارۍ د لوی استعمارې قدرت (انگریز) په مقابل کې په سپرانه جنگیدلي دي. محترم پکټیار داسې مسئله په درېم فصل کې دقیقه او ډیر ښه څیړلې ده او مسو فقیه یی تر لاسه کړي دي. نه یوازې موضوع یی په پام کې نیولې ده. بلکې راغونډ شوي مطالب د تاریخ علاقمندانو او محققینو له پاره گټور شمیرل کېږي. او دهغو زیات ضرورت او اړتیاو یی تائینوي.

څرگنده خبره خپرو داده چې محترم پکټیار د هند پنجاب د ټیټسکانو سلی مبارزه او پاڅون ته عمیقه او جدي پاملرنه کړې او داسی وایی: د پنجاب سکانو دانگریزي استعمارې قدرت په سرستد هند په شمال کې یو خپلواک او ازاد دولت تأسیس او منځ ته راوست. محترم لیکوال وړ پسی دانگریز حکومت ناوړه او غیر انسانی سیاست په مور د کې چې په افغانستان کې ورڅخه زیاته او پراخه گټه اخیستله په دقیقه توگه تر څیړنې لاندې نیولې دي. د کابل له تخت څخه داسیر دوست محمد خان لاري کولو

څخه هدف داوه تر څو د شاه شجاع خپل نږدې متحد پر تخت کښيږي.
 محترم پکتیار دخپل علمي او کتوري تحقيق په ځلو وړم فصل
 کي دهند په خاوره کي د انگليس استعمار ي قدرت ټينگوالی په دقیقه
 توگه څيړلی دي. چي د تحقيق علاقمندانو له پاره زيات کتور معلومات
 برابر کړي دي. ليکوال هند ته د انگرېزانو راتگ او دهغي د استعمار
 ري سياست ناوړه اغيزي دافغانستان په سياسي، اجتماعي او اقتصادي
 وضع باندې تحليلوي چي البته د نولسمي پيړي تاريخ جرېسان دا خبره
 تائيد او ثابتوي. محترم پکتیار په دې باره کي د معتبرو منابعو په حواله
 او اتکاء خپله عقیده داسي څرگندوي: انگرېزي استعمار دهند په خاوره
 ره کي د تجارت په نامه د هندني وچي ته لاره پيدا کړه او تجارتي کمپني
 تر دغه نوم لاندې منځ ته راغله. چي دوخت په تيريدو سره په هند کي
 تجارتي کمپني سوق په اسانه ټينگ شو او په ډير لږ وخت کي د يوې
 مقتدرې اقتصادي او سياسي اورگان په بنسټه و و اېسته. ځاي لري
 چي و و اېم محترم پکتیار دا ډير مهمه مسئله په واضحه توگه بيان او
 روښانه کوي زه په خپل و اړ سره عقیده لرم چي دهند په تاريخ کي د
 انگرېزانو راتگ او بيا هلته د استعماري قدرت ټينگول يو مهمه او
 دڅيړلو وړ موضوع ده.

محترم پکتیار په افغانستان کي د انگليس مداخله او ناسا وړ سياست په
 باب خپل نظر په دقیقه او سستندول څرگندوي. انگرېزانو دافغانستان

په خلاى ، دافغانستان گاونډي هېواد ونه تشه، يقاوتسحر يکسول
چې پرافغانستان باندي يرغل وکړي او بيا په نتيجه کې دو ي تري گټه
واخلي .

محترم پکتياړ دخپل تحقيق په پنځم فصل کې د افغانانو په خوا وړه
انگليس وسله وال استعمار ي يرغل او برید پيل کړ. د معتبر و او بساور
ورنانه و په اتکاء انگريزانو په ۱۸۳۹م کال کې خپل وفسادار گودال
کې شاه شجاع دکابل پر تخت باندي کشيد او محترم ليکوال داسو
ضوع په خپله ليکنه کې په څيرې چې څنگه شاه شجاع دانگريزانو په مرسته
ددو يړم لهاره دافغانستان تخت او تاج تر لاسه کړ. ددي علمي تحقيقي
اثر مطالعه داتکي روانه کوي چې محترم پکتياړ دامهمه مسئله او
دو ضوع په شپږم فصل کې په واضح ډول او دقيقه توگه څرگنده
کړي ده چې دانگريزان دغه عمل دافغانستان دخلکوملي اوحساسات
څنگه راوړاړول او د انگريزانه پر ضد تحريک او جنبش منع ته راغی
اودانگريزي قوي وسله وال پوځ په مقابل کې يې لاس پوري کړ.

دانگليس استعماري دولت اردواو پوځونو په افغانستان کې ما
ته وخوړله: پر لمخاي خبره ددې وويل شي محترم پکتياړ داووم فصل
مطالب هم د انگريزانو يرغل اولشکر کشي ته اختصاص کړي، چې دلو
ستونکو توجه هم وتوتکو ته راگرزولي ده.

محترم پکتياړ عقيدلري چې دانگريزان استعماري دولت خپلومنت

هو خانه هلو مخلو ته دوام و ر کړ چی په افغانستان کې له لاسه تللی پر مستوژ
بیاتر لاسه کړي اباداتلاش او هڅی دخاو ورسره اړ اړي شوي او دغه
استعمار ی قدرت بالاخره په افغانستان کې د سترې ماتې سره مخامخ شو او
دا جرئت یی بیا ونکړ چی په افغانستان کې پاتې شی.

محترم پکټیار موضوع په بڼه ته که څیر لې او د مطالبو فصل بندی
په غور او بڼه توگه شوی ده له منابعو څخه په علمی او دقیق ډول استفاده
شوي ده د تحقیق ژ به ډیر ساده او روانه ده دغه علمی تحقیق سر بیر ه پر دي
چی زیات ارزښت لري چاپېدل یی هم ارزښتمن او ضرور ی کتل کیږي.
سر محقق ٬ی معاون دو کتور ٬

محمد اکبر مېدي

د «آق علي خان پکتیار علمي تحقیقي پروژې» دا فغان او انگلیس لومړي
 جگړې تر عنوان لاند لیکل شوی ده. د «اوکتله د محترم پکتیار» د دغې
 علمي تحقیقي رسالې دمخو نو شمېر په فلسفې بڼه (۹۲) پاڼو ته رسېږي. خو د
 دوه رساله د مقدسې په شمول د سلو مخونو په حدود کې کیدای شي. رساله د
 مقدسې او نتيجه په ګډون په اتو هـ صلو نو کې په علمي شکل تنظیم شوي ده.
 په نولسمه میلادي پېړۍ کې د افغان او انگلیس جگړه په داسې تاریخي
 شرایطو کې پېښه شوه چې افغانستان په دغه وخت کې د دوو سترو
 استعماري خواکو نو ترمنځ د «فرستېت» (Buffer state) بڼه
 غوره کړې وه. له یوې خوا د روس تزاری امپراتوري د توسعې
 او پراختیا په حال کې وه چې حدود یې د افغانستان پولو ته رانهږدې
 کیدل او له بلې خوا د انګرېز استعماري قوت دخپل اشغال په یوه پېړۍ
 کې له هندوڅخه داوسنۍ افغانستان ختیځو سرحدونو ته د قدرت لمن خپره
 کړې وه. د غوسترو استعماري قوتونو په لویدیزه پوله کې ایران او په ختیځ
 کې د سکانو ګوډاګۍ دولت په افغانستان باندې د تیري له پاره لمسول.
 د بهرنیو عواملو تر څنګ د افغانستان سیاسي حالات د نولسمې پېړۍ
 افغانی شهزاده ګانو د مخالفونو په نتیجه کې مخصوصاً له شاه زمان
 څخه وروسته د پراخېدو شول او دغو کورنیو شخړو د بهرنیو
 استعماري خواکو نو په تیره بیا د انګرېز استعما-

ري قوت ته د افغانستان په د ننيو چارو کې د مخامخ لاس وهنې او تيري
لاره اواره کړه. د غه غوره تاريخي مطالب د محترم پکتيار په رساله
کې په تفصيل سره تحليل شوي دي.

د محقق پکتيار د علمي تاريخ ليکنې نه په رڼا کې د اصلي مناهو
په اتکاء دا افغانستان د نولسمې پېړۍ وضعه د نړيوالې وضعيت په چوکاټ
کې په ديا لکتیکه توگه قالب بندي کړې او په يوه په زړه پورې نتيجه
باندي يې منبج کړې ده. رښتيا هم د رسالې ليکوال، دو چواو ستومانه
کوونکو يې سرو پايه پښو دراورلو په ځاي، د تاريخي حوا د ثو
تحليل ته زياته پاملرنه کړې ده او د اېد خپله د علمي هستوريو گرافي
داصولو سره سمه څېړنه کڼل کيږي.

دا چې دانگرېزا استعماري امپراتوري ولى په افغانستان باندي
لومړي جگړو ته پيله، علت يې څرگند دي. يو خود امير دوست
محمد خان له خوا د برتانوي هند د سياست په خلاف د کرکې سو-
موضوع وه. ځکه امير په هغه شرط د انگرېزانو ملاتړ تائيد او ه
چې د افغانانو په خلاف د انگرېزي استعماري سيستم په چوکاټ
کې نوي راپاخول شوي قوت ياد سکيانو عروج مخنيوي و شى. -
خو دانگرېزي استعماري نقشه ډيره پراخه وه او هغوي داسې يو څوک
د امير په توگه په پام کې ونيو چې له سکانو سره د توا-
افق په صورت کې دا افغانستان خاوره دروس تاري امپراتوري
له يرغل څخه وساتسى.

د شاه شجاع قدرت ته رسول دانگر يزي استعمال د همدغې نقشې
 له مخې عملی شول . حتی اڅنگر يزي زانوغو بېتل چې د پوهنې
 په نامه اسیر په کښینولو سره په مخامخ ډول د افغانستان اداره
 لاس کې واخلي او د تزاري روسیې اسیراتوری د توسعی مخه وې وکړې .
 په افغانستان پای نډه په لوسېرې جگړه دانگر يزي استعمال
 لخوا له خوا تحمیل شوه ، خو دیوه پردي حکمرانیت منلو ته حتی
 د افغانسان شهزاده گان هم تیار نه وه . څه پاتې دي ته چې ولس
 پر گڼې هغه و مني . انگر يزي ان د افغانستان په نیولو پر پالی شول .
 خو وی نه شول کولی دغه قبضه وساتي او د هیواد لویو نو
 دانگر يزي په ظاهريه پخه . خو په نه پناه کې ورسته اسیر
 توري د لوسېرې لعل له پاره ماته کړه او د همدغه وخت وروسته
 دانگر يزي استعمال لخوا ک د پراختیا لمر په غرغړ وشو .
 د معنی پکټیا دغه موضوعات له ساده نه دي غور وځو
 لی او په لږ نه کې پی و دی ته بیا یسته لږ وړ کړي دي .
 محترم پکټیا د لږ نه په برخه کې پوره پالی دی او د اثر او چا
 پیدل یی هم ارزښتمن او ضروري ګڼل کیږي .
 دنورو علمی پرمختګونو هیله کوم .

په درناوي

د سر محقق بر ستیا نصر الله سويمن منگل

۱۳۶۵ / ۲ / ۹

ج

سر پزه

غر ننگه چی افغانستان داسيا په زړه کې ډیر مهم جغیر ایائی مو قعیت لري او ددی هیو ادله قلمرو و خخه ډیرې لنډې لارې ختیځ او شمال ختیځ پلو هند او چین ته لویدیځ لور ایران او منځنی ختیځ هیوادو ته شمال پلو دمنځنی اسیا دترکستان او ماورالنهر ملکونو ته تللی دی، نو له همدې کبله د نولسمې پېړۍ دپیل څخه د مېخه د مهم سوق الجیشی مو قعیت دبرتانوي استعمارچیانو توجه چې د هند نیمې وچې یو ډېر څه یې لاس ته (۱۹۰۰م) په لاس کې درلوده ځان ته را اړولې وه. دوی یې له شبکه علاقه درلوده چې دخپل پرمخ تلونکې صنعت د پاره نوی بازار کې نه پیدا کړي او خپل نظامی، سیاسي، تجارتي او اقتصادي نفو ذ او قدرت ته پراختیا ورکړي. د همدغو غو املو په پام کې لرلو سره افغانستان نوی د استعمار ی هیوادو در قابت او بیا وروسته د برتانوي استعمار چیانو د تیری او تجاوز هدف وگرزېده.

انگلیسانو وکړای شول چې دیو ی پېړۍ په موده کې د نکال نه نیولې تر پینځو زه پوړۍ سیمه لاندې کړي. همدارنگه تزاری روسو د نولسمې پېړۍ په لومړیو لسیزو کې د منځنی اسیا سیمې یو پر بل پسې

و نیولی، البته ددی دو و قدر تو نو د مخامخ کیدو انگیزه هم اقتصادی
 عامل و چی یوه د معشون سرحدو ندلو په خاطر او بل کړسو او بویه
 دیو بهر د پیدا کولو د پاره تلاش درلوده. په داسی حال کی چی په
 منځنی آسیا کی د دغو دوو سترو قدر تو نو تر منځ رقابت روان و،
 ناپلیون هم د اتلسمی پیری په آخر او د نولسمی پیری په لومړی لسيزه کی
 د هند د نیو لو هڅی پیل کړی. دغه اسیر اطر و کوشین کاو چی د فرانسې
 ایران، افغانستان او نو رو هیو ادو په گډون د بر تانیی پر ضد یو کنفد-
 راسیون منځ ته راوولی او په دی تو گه انگلیسان له هند څخه و باسی.
 په عین وخت کی شاه زمان د افغانستان پاچا هم غوښتل چی بر تا-
 نوی اشغالگران د هند ځای د معلی د ولتو نو په کمک له هند نه لری
 کاندی. په همدی لحاظ د افغانستان پاچا د (۱۷۹۸-۱۷۹۹ م) کلونو
 په ژمی کی در او لپندی او لاهور نه د هلی ته داسر تر لاری د
 تیاری نیولو په حال کی و چی ورته خبر و رسید چی د ایران پاچا د
 انگلیسانو په تحریک په خراسان اندی تیری کړی دی او هرات نی تر
 تهدید لاندی دی. افغانی یو ځونه ډیر ژرد هند څخه راوگرځیدل. په دی
 تو گه انگلیسانو، همدارنگه د هغو گوډگیا نو و کړای شول چی په
 هند کی ډیر تانوی پر غلگرو د ټکولو او هو رماتی مخه ونیسی.
 ناپلیون هم لومړی په مصر او بیا وروسته د اترلو په جنگ کی
 د کلنی شکست سره مخامخ شو. په افغانستان کی هم له شاه زمان نه-
 وروسته د درانیانو د عظمت دوره پای ته ورسیده. او په منځنی آسیا کی

دارو پائی هیو ادو دلاس و هنی او سیاسی فعالیتو زمینه بر ابره شوه.
پنجاب چی تردی وخت پوری دافغانستان په قبضه کی و. دافغانستان
د قبیلوی شخړو په جریان کی لو پری خپلواک او بیادیر ژر دهند په
شمال کی دیو ژاندارم قدرت په توگه سر پورته کړ او دانگلیسانو په
تشویق ئی دافغانستان څخه دختیځ ولایتو نو په جلا کولو پیل وکړ
او بالاخره پېښور هم د همدغه جاورو جنجال په لړ کی دسک دولت په
واسطه ونیول شو او په نتیجه کی دامیر دوست محمد خان او انگلیس تر
منځ دخفگان سبب شو. او حتی دافغان او انگلیس دلو پری جگړی ستر
عامل هم د پېښور موضوع وه.

تزار ی روس هم وخت ناوخت ایران دهرات نیولو ته تشویق
کاوه. په مقابل کی انگلیسان ډاریدل چی که چیری هر ات دایرانیانو
په لاس کی و لو پری په هغه صورت کی بالاخره دافغانستان لویدیځی
سیمی دتزار ی روس په لاس کی پر یوزی او بهدی توگه په هند ته
نږدی شی، او انگلیسانو ته به دزاحمت پیدا کړی. نو له دی سببه انگلیسان
نو دخپل محاند پاره دافغانستان په لویدیځ کی مداخله کول وواکمنل
او داهم په داسی حال کی چی روسی تزار په واراو اردوی ته اطمینان
ورکړی و چی دایران په تیری کی لاس نه لرو او نه د هند نیولو
اراده اسره شته.

له بله پلوه شاه شجاع چی دانگلیسانو سره په لو دیانه کی د تبعید سبب
کولی داسی پوهول کیده چی دافغانستان زیات خلک دی غوړی.

زیات حقدار هم دی دی. په عین وخت کې دوی داسې فکر کاوه چې که
انګلیسان، رنجیت سنگت، و شاه شجاع سر ته عدشی په اسانۍ سره به وکړای
شی چې شاه شجاع د افغانستان په تخت کېښوي. نو په هغه وخت کې به
د افغانستان حکمران هندو تابع وي او د هندوستان او تزاری، روسی
تر منځ به یو جانیل منځ ته راشي. په همدې لحاظ په ۱۸۳۸ م کال د جون
په میاشت کې د انګلیس، رنجیت سنگت او شاه شجاع تر منځ درې اړخیز
تړون په لاهور کې منځ ته راغی او انګلیسانو پر افغانستان باندې د
یرغل کولو تیارۍ پیل کړه په عین وخت کې د ایران پاچا د ۱۸۳۸
م کال د جون په میاشت کې په هرات باندې یرغل وکړ. ولی ایرانیانو
ماتې و. کړه خو بیا هم د هرات کلابندی دوام درلود. انګلیسانو خپل
نماینده له پېغام سره د ایران پاچا ته واستاوه چې که چیرې په هرات باندې
تیرې ته دوام ورکړای شی نو دا به د انګلستان د پاچا د نارضايت او
خفګان سبب شي. ایرانیانو د یرغل خپلې کلابندۍ ته خاتمه ورکړه.
خو دا چې برتانوي استعمارچیانو د افغانستان لاندې کولو نیت درلود
د (۱۸۳۸) م کال د اکتوبر د میاشتې په لومړۍ نیټه ئې د افغانستان پر ضد
په سمله کې د جنګ اعلامیه نشرته و. سپار له او د ۱۸۳۹ م کال د سپ
د میاشتې په لومړیو ورځو کې انګلیسي اشغالګره اردو په زیاتې ګڼه
ګوښه سره کندهار ته داخل شوه او خپل ګوډاګی شاه شجاع ئې پر تخت
کېښاوه، همدارنګه د اشغالګرو اردو دویم قطار د خیبر تنګۍ له لارې

۱۲۸

پر افغانستان باندې تډاو زو کړ امیر له مقابلې نه پرته خپل هیواد
 پر تانوی استعمار چیانو ته پر یېږو ده په خپله دی د بخارا خواته ولاړ.
 خو ډیر سو ده تیر نه شو چې د شاه شجاع او د هغه حامیانو پر ضد افغان
 اولس راډو رته شو او لځای پر لځای به ئی دانگلیسانو پر قافلو، کارو
 نو نو او کار نیز یو نو نو باندې پر غل کاوه. تیری کوونکو پو لځیا
 نو هم ډیر ژر د خلکو د حمل او نقل په وسایلو، استوگنځیو، خو راکی
 موادو، شخصي اشیمنیو په ضبط او لوټولو لاس پورې کړ چې
 د لوټمار یو او خپاسر یو او بی د سپلینې د غده جریاناتو په سختی سره د
 خلکو احساسات او کرکه د تیری کوونکو په مقابل کې راهاړوله
 او حالات ورځ په ورځ په چلی کیدل. دا شغالګرو پو لځو نو د راتګ
 په لومړی کال د افغانستان په زیاتو سیمو کې لکه غلزانې قلات، خیبر
 ننگرهار، کونړ او پکتیا کې خلک د تیری کوونکو پو لځو نو په مقابل
 کې راډو رته شول او دوی ته ئی ریز سر یز کوونکی ګوزارونه
 ورکړل.

په ۱۸۳۰م کال کې بیا هم د غلزانې قلات خلکو د تیری کوونکو
 په مقابل کې خپله مبارزه جاری وساتله. امیر هم د همدې کال په اوړی
 کې بیا افغانستان ته راغی او د تډاو زګرو پو لځو نو پر ضد ئی
 مبارزه پیل کړه خو ده ډیر ژر خپل لځان انگلیسانو ته تسلیم کړ. ولې
 د امیر په لیردولو او تبعید ورسره په افغانستان کې جګړه ختمه نه شوه بلکې
 کابل، کندهار، ننگرهار، لغمان، کاپیسا، پکتیا، هلمند، غزنی،

باسيان، پروان او نور لحايو نه د ډير و سهمو خو نړيو پيشو سر کړ و نه
کښل کيدل .

۱۸۴۱ م کال په افغانستان کې دستر و وطني مبارزو سره ملگروې
د کندهار، هلمند، غزني، پکتيا، ننگرهار، پروان او د افغانستان په
۲ نور و سيمو کې خلک دا انگليسانو پر ضد راو لاړ شول. په کابل کې هم
د ۱۸۴۱ م کال دنوا مېر دمياشتې په لومړۍ نيټه د لومړي محل د پاره د پاڅون
طرح تر تېب اه د جنگ او سولې په خاطر يو ه شو را تشکيل شوه. يوه
ورځ وروسته په تيرۍ کوونکو باندې ملي پاڅون پيل شو او
د افغانستان په گوټ گوټ کې دوطن پرستانو په ذريعه د ډېر غلگرو تولگي
له سخته و لارل. افغاني تپتاو پر اگنده لښکر چې عموماً د مختلفو طبقو
او قشرونو څخه جوړ شوي و پر انگليس منظمو يو خونو باندې بری
و سوند د ۱۸۴۱ م کال د سمبر دمياشتې په يولسمه نيټه په کابل
کې انگليسي نماينده گان مجبور شول چې د افغانستان څخه د وتلو
موافقه لاس ليک کړي .

دا چې انگليسانو د افغانستان څخه د وتلو فکر نه درلود د وعدې
ساتولو په خيال کې شول او په هغه او دغه وخت تير او چې دوی
د غزني او اجلال اباد نه مرسته تر لاسه کړي . ۱۹ سر د ډر محمد اکبر خان د
وطن پرستانو ملي رهبر چې د دشمن دغه دوه سخي او عهد ساتول
وليدل نو د يوې غوندې په ترڅ کې ئې په خپلې تفنگچۍ سره مکتان د

پر تانیسی سیاسی نماینده و و اژه اشغالگر و ددی عمده الهام بخښو و نکی
 و ژنی په ذریعہ په کلی توګه خپله روحیه بایلوده او جنرال الفنسټن
 د ۱۸۴۱ م کال د دسمبر په میاشت کې د انګلیسی پوځونو د پوره
 تسلیمیدو او وسلو وړکولو او د پښوړ له لارې برتانوی هند ته د
 بیرته ستنیدو موافقه لاسلیک کړه او د دوی سره سم د ۱۸۴۲ م کال د
 جنوري د میاشتې په نېټه نئی د تخلیې کار پیل کړ. خو د هغه قهر او
 کینې له مخې چې افغانو له د تیرۍ کوونکو په مقابل کې درلوده
 پر هغوی نئی پر غاړه پیل کړل. انګلیسی تیرۍ کوونکي ټولګی یو
 پر بل پسې د جلال اباد په لاره کې د سبار زینوله خوا تېر شول. یوازی
 سردار محمد اکبر خان د افغانو له مشرو کړای شول چې جنرال الفنسټن
 او د هغوی پوځو فاسیلونه روغ ورسېد. جلال اباد ته ورسوې دنورو
 شپاړلس نیم زره اردو او ملازمینو څخه ګوښې داکټر برایدن په ډیر
 بد حال جلال اباد ته ورسید او جنرال سیل ته نئی د انګلیسی اردو د تباہی
 خبر ورساوه.

دوست محمد خان چې لاتر اوسه د تبعید په حال کې ؤ د برتانوي هند
 ګورنر جنرال لارډ ایلنبرو له خوا کلمکتی ته وغوښتل شو. د خبرو
 په نتیجه کې ده ته اجازه ورکړې شوه چې خپل وطن ته راشي او د کابل د
 سلطنت پر تخت کېښي خو په دې شرط چې وزیر محمد اکبر خان د ملي

۲۲

مبارزینو مشر کابل ته دانگلېس د هغو پوځو نو د تش په نښه مارش
مخه ونه نیسي. چې انگلیسان ئې دخپل اعتبار او پرستیژ د بیرته را
ژوندی کولو د پاره ضروری گڼي. د همدې موافقې له مخې د ۱۸۴۲ م
کال د سپتمبر په میاشت کې د جنرال سیل، جنرال پالک او جنرال ناپ
پوځو نو د کابل په جادو کې مارش وکړ او دخپلې تبادشوی اردو او -
او مالی زیاتو تاوانونو په بدل او انتقام کې ئې یو زیات شمیر تعجیر و
نه داوړ په لمبو کې اړی کړل، همدارنگه یو گڼ شمیر بې گنا کسان ئې
د تیغ څخه تیر کړل. خو داچې تیری کوونکو ته الهام بخښوونکې
سبق ورکړشوی ؤ دو ی بیا د اجر آلتونکې چې په افغانستان کې پاتې
شي. هماغه ؤ چې د ۱۸۴۲ م کال په منی کې د خیبر تنگی له لاری کهړی و
زرد افغانستان څخه ووتل .

امیر دوست محمد خان د ۱۸۴۳ م کال په سر کې وطن ته راغی او د
دویم ځل له پاره د کابل پر تخت کښینوست.

لومړۍ فصل

ب د برتانوي استعمار له خوا د افغانستان د نولو عوادل :

دنولسمې پېړۍ د لومړۍ لسيزې ډيره سهمه پېښه، چې په ټوله ختيځه او
لوېديځه نړۍ کې د توجه وړ پېښه بلل کيده دناپليون پلان او نقشه
و چې له يوې خوا ئې اروپا او له بلې خوا ئې ختيځ په تيره بيا هندو-
ستان ته دېداوه. انگليسي نمايندگان دناپليون د نقشې دناکارولو
دپاره ايران او افغانستان ته راغلل او د هغه پر اختيار غوښتود
دسيو دخشې کولو دپاره لازم تدبيرونه ونيول شول. (۱)
په همدې وخت کې پر هندباندې ددراوې پاچاشاه زمان يرغلو.

(۱) سيد قاسم رښتيا، پهنولسمه پېړۍ کې افغانستان، کابل، ۱۳۳۱

شمسې، ۱۲۵ مخ .

نه ددی سبب شول چی دبر تانوی اسپراتوری و اکمنوتو جدد
افغانستان سوق الجیشی اهمیت ته راو گرځوی .

بر سیره پردی تزاری روسیه او فرانسه دواړه استعمار ی هیوا
دو نه هم پدی پوهیدل چی دبحرله لاری به انگلیسانو باندیر تری نشی
حاصلولی مگر پر ته له دی چی دوی دو چی له لاری پر هغوی باندی
موفقیت لاس ته راوړی . همدارنگه بر تانوی مقاماتو په همدی
وخت کی نړی ته داسی وپوډه چی افغانستان او فارس دواړه دارو پا
نه هند ته دیوی لوی لاری به توگه گڼی . (۲)

په افغانستان کی دانگلیسانو سیاست دناپلیون تر قطعې ماتې پور
ری دی ته مستوجه و چی دسدوزیو مقتدر دولت ژوندی نه شی او د
دغه مقصد دپاره ئی ایران دخپل لاس له گرځولی و ، او دهرات دنیو
لو دپاره ئی کله نا کله دغه هیواد تشو یقاوه . خو کله چی دناپلیون
و پر له منځه ولاړه انگلیسانو دبی تفاو ته سیاست له مخی په تهران کی
خپل نفوذ له لاسه ورکړ او تزاری روس دترکما نچی تپرون
د (۱۸۲۸ م) کال پر اساس خپل نفوذ دایران پر حکومت باندی دیوه
تحت الحما یه هیواد په شان تحمیل کړ . او س
نوهرات بیاد تزاری روس په تحریک دایرانیا نو په واسطه تهدیدیده . (۳) له

(۲) اصغراج پلگرامی ، افغانستان و هند بر تانوی ، کابل ، ۱۳۶۱ ،
ترجمه عبدالوهاب فنائی ، ص ۲۹ .

(۳) محمد حیات خان ، حیات افغانی ، کابل ، ۱۳۶۲ ، ترجمه محقق فرهاد
ظریفی او محقق عبداللطیف طالبی ، ۱۳۶ - ۱۳۹ مخونه .

همدی وخت وروسته دبر تانی سیاست د افغانستان او ایران په
 برخه کی بدل شوا و د بر تانی نړی دی مراقبت ئی په ۸۰۰۰
 کی ایجاب کړا و د نړی د یوالی د پاره ئی خپلی هڅی پیل کړی
 له یوی خوا د بر تانی استعمار کړ هیواد د خپل پریخ تلو نکی صنعت
 د پاره د سار کیتو نو د پیدا کولو په لټه کی شو ، د بلی خوا د تزاری
 روس د پراختیا غوښتنی هڅی هم په اروپا کی متوقفی شوی نو
 هغوی خپله توجه د سړکزی اسیا و خواته راوگرځو له . د لټه
 ایران لومړی هیواد چی د تزاری روس تمایل ئی لمانته واره
 لځکه چی په هغه باندی د دیترائی ته د ننو تلو لاری و تړل شوی او
 کرمو او بو ته در سیدو په خاطر پی خپل مسیر د خلیج فارس له لاری
 وټاکه . د ۱۸۲۹ م کال د اکتوبر په میاشت کی د جگړن دی لسی
 ایوانس کتاب چی په بر تانوی هند باندی ئی د تهاجم اسکان خپره ، نشر
 شو . مؤلف په دغه کتاب کی د تزاری روس تهاجم ته د افغانستان
 په شمال باندی د کسپین د سیمی نه د کیف او بخارا (منغنی اسیا) له
 لاری اشاره کوله . (م)

د بر تانوی هند گورنر جنرال د تزاری روس د پشاکولو د
 پاره د پیسو پوره صلاحیت د ولود خودتھا جم اولېکر کشی
 صلاحیت ئی د لندن د اجاز ی پرته نه درلوده . د د لومړی اقدام دا وه
 چی کپتان کانولی Capt. Cannoly او الکساندر پرنس ئی

(م) ، افغانستان و هند بر تانوی ، ص ۷۸ .

افغانستان او منځنی اسیاته راو لیږل چې پدې توگه خپل تجارت د
 سند دریا بڼه لارې په منځنی اسیا کې پیاوړې کړې او پدې توگه
 وکړای شي چې د تزاری روس تجارت او سیاسي نفوذ په کابل
 خپوه او بخارا کې د خنډونو سره مخامخ کړي او پر لځای نۍ خپل
 تجارت او سیاسي نفوذ ته پراختیا ورکړي. (۵) په عین حال کې
 انګلیسي نمایندگان د ژغول هغه سیمې چې درو د سنداو امو دریا
 تر منځ پر تېرې دي، په تجارتی-سیاسي او ستراتیژیکي لحاظ وڅیړي-
 همدارنګه په ټولنه منځنی اسیا کې د جاسوسی شبکه وګمارل شو چې
 انګلیسي حکومت د سیمې د ورځنیو مهمو پېښو څخه خبر کاندې. (۶)
 پدې وخت کې برتانوي واکمن د منځنی ختیځ په مخصوصاً د منځنی
 اسیا د جر پاناتو او پېښو څخه دې نتیجې ته رسیدلې و چې د افغانستان
 په برخه کې دوی لارې موجودې دي: لومړۍ دا چې د افغان-
 نستان د هندو کش غرو سلسله د هندوستان په شمال غرب کې یوه
 طبعي پوله او مانع ګڼل کېږي هغه باید ونیول شي او د برتانوي هند
 سره یو لځای شي. دویمه لاره دا چې افغانستان د مستقیم پوله لاس
 لاندې هیواد بدل شي. (۷)

(۵) افغانستان و هند برتانوي، ص ۷۹.

(۶) پورتنی اثر، ص ۸۰.

(۷) ژرژ لیخافسکی، تاریخ خاورمیانه، تهران، ۱۳۳۷، ترجمه

داکتر هادی جزایري ص ۱۱۲-۱۱۳.

په هر حال په ۱۸۳۸ - م کال کې ايرانيانو د تزار ۱ روسی
 د حمايي په اثر هرات، محاصره کړه، ځکه چې ايران د قفقاز په سيمه کې
 ډير مساحه له لاسه ورکړې وه او د هغې د جبران دپاره ختيځ پلو کې
 افغانی سيمو ته ستو جه شول چې دغه خسا رده د افغانستان څخه جبيره
 کاندې، تزار ۱ حکومت د دې دپاره تشو يقول چې
 له يوې خوا د دوی پام د شمالي نيسولوسو مخکو څخه
 و اړوي، له بلې خوا په هرات باندې د ايرانيانو د تسلط په صورت
 کې د تزار ۱ حکومت غير مستقيم نفو څه هم ډير تانيی موافق په هند
 کې تهديد او . (۸)

د نولسمې پېړۍ د هغو سلگو نو جنګرو او پېښو عوامل چې په نړۍ
 کې د زېښتو ډير وده بختيو او تاوانو نو سبب شول شايد يو عامل
 ئی هم په اړه پاکي دناسيو ناليزم او وطنپالنې او اطی حمسوي
 چې په دې پېړۍ کې ئی دغه ټوله قاره نيولی وه . (۹)
 د اړو بادو چې په مختلفو هيوادو کې پر له پسې صنعتی انقلابونه
 منځ ته راغلل او د زياتو پر مهتګو نو سبب شول چې د هغې جملې نه
 په دې سيمه کې د يو اصلاتو نسبتاً سریع پر مهتګ منځنی اسیاته
 دارو باثيانو راتګ کړندی کړ او د استعمار منګولی ئی داو لاسو نو
 په گريوانو کې ورځېښی کړی .

(۸) ، افغانستان و هند پر تا نوی ، ص ۸۲ .

(۹) هوېر دشان ، پايان اسيراتوری های استعماری ، تهران ، ۱۳۳۶

تر جبهه علی خـ دمه ، صفحه ۱۸ .

همدارنگه اړو پائي قدر نو نو داستعمار ي سر هلي د پيل نه داسي
 نتيجه و اخستله چي داسياو چه د كمز و رو زما مدار انو له خوا اداره
 كيږي، نو په دې توگه د دوي د پراختيا غوښتنې او د هيواد د دفتوح
 كولو او استعمار و لو په فكر كي و لو بدل. (۱۰)

او من د لته د پرتانوي هند گورنر جنرال د ۱۸۳۸ - م كال د
 اكتوبر د لومړي نيتي د هغې اعلاميې مهم ټكي را اخلو چي په هغې كي
 د افغان او انگليس د لومړي جگړې عمده عوامل په گوته شوي دي :

د سيملي اعلاميه :

(د ۱۸۳۸ م كال د اكتوبر د لومړي نېټه) :

د هند د تمڼ گورنر جنرال او د عالي شو را په يو الله يوه قطعه
 پرتانوي قوا د خدمت په منظور د سنده دريا ب په اوږدو كي دده د عالي
 مقام په لازم كېلو سره د مخينو چارو د ترسره كو لو د پاره تياره ده. دا
 يو ښكاره حقيقت دي چي د ۱۸۳۲ م كال تړون د پرتانيي حكومت
 له خوا د سنده مير د بهاو ليو رنواب او بهار اجه رنجيت سنگت تر منځ
 د سنده دريا ب كي د كشتي راڼي د پراستلو او د هغه د تضمين د
 هدف په هكله لاسليك شوي دي او په دې سيمه كي به د سوداگري د پراختيا
 اختيا په برخه كي پوره اساساتياوي منځ ته راشي د انگليس ملت د
 پاره په دې منځني ختيځ كي د پوره قدرت او مشروع نفوذ زمينه پراختيا
 پوه شي - او دا كار طبعاً د گټو د تبادلې په منظور و صورت نيسي په دې

(۱) افغانستان و هند پرتانوي ، ص ۲۱ - ۲۲

لعناظچی د افغانستان قانونی حکمرانانو همکارۍ د تړون د تحکیم
 او د ژوند د پاره ضرورۍ پکار پده. د ۱۸۳۶ - م کال په اخیر
 کې سر الکساندر برنس دانگلېس نماینده ته ماموریت ورکړ شو چې
 دامیر دوست محمد خان سره د سوداګرۍ په برخه کې خبرې وکړي.
 په همدې وخت کې برنس لادلا روپه او ږدو کې وګورنر جنرال ته
 خبر راغی چې دامیر دوست محمد خان د برتانیې په پخواني مستعد و نجیت
 سنگ باندې پر غل کړې دي. طبیعي ده چې و نجیت سنگ هم له تیرۍ نه
 د دفاع له پاره سوله نه ده کړې، خو بیا هم دا پارموجود دی چې
 د جنگ لمبې به د سرحد په هغو سیمو کې پورته شي چې هلته د برتانیې
 سوداګرۍ د پراختیا د پاره توقع موجود ده.

د برتانیې حکومت د سوله ییز مرام له مخې او د جنگ د مخنیوي په
 خاطر تصمیم ونيو چې برنس دامیر دوست محمد خان سره د دغو جاري
 مسئلو په برخه کې له نږدې و ویني او امیر پدې و پوهیږي چې که
 چیرې د سولې لاره ونیسي د برتانیې حکومت به د دوی دواړو تر
 منځ ټولې مسئلې د دوستۍ له لارې حل کړي. مهارج و نجیت سنگ
 د هغې خاصې عقیدې له مخې چې دانگلېس ملت په دوستۍ لري د خنډ
 پرته نې د ګورنر جنرال په پیشنهادونو باندې رضایت ونبوده.
 د ګورنر جنرال په عقیده دا پراښانو تیرۍ په هرات باندې -
 همدارنگه د دوی فعالې دسیسې چې په ټول افغانستان کې د دوی د قدرت
 او نفوذ د پراختیا له پاره روانې دي حتی درود سندنه رادېخوا هم

دتیری فکر لری. ایرانیانو نه یوازې د برتانوي دنما بندګي سفير
او دافسرا نو هیئت خپه کړې بلکې هغه پلانونه چې دخپلو طرحو لاند
ئې نیولې دي دلوی برتانوي دهنو ټولو اتحادی پر نسیپونو پر خلاف
دی چې د برتانوي سره ئې لري .

وروسته له دی چې برنيس يوه سلسله ناکامي مذاکري له امير
سره ترسره کړې ښکاره شوه چې امير دايران په تشويق دسهاراجه
رنجيت سنگسره دشمني کوي - همدارنگه غلطې ادعاګانې کوي
چې ګورنرجنرال دسهاراجه رنجيت سنگسره دوستي او همکاري
لري. برسيره پر دی امير دخپلو محکو دبراخو لونت او مطالبې
هم لري او په عين موقع کې ئې په ښکاره توګه تهديد کړی دی
چې دخپلو پلانونو او طرحو دپلي کولو دپاره چې هرڅومره باتدبيره
کومکونو ته ضرورت شي نو هغوی به تر لاسه شي. همدغسې
امير دايران د نقشو او طرحو نه په افغانستان کې حمايت کوي
چې داغیر دوستانه عمل دبرتانوي هند دګټو پر خلاف دی او برتانوي
حکومت ئې په هند کې دتشویش سره مخامخ کړی دی .

په داسې حال کې چې دی د موضوع د حساس والي څخه پوره خبر لري
، بيا هم دهند دحکومت ګټې او نظريات په پام کې نه نيسي .
مخکې له دی چې دبرنيس دساموريت هدفونه ترسره شي - دی مجبور
شو چې کابل پرېږدي .

اوس نو ښکاره خبره ده چې دبرتانوي حکومت نور نشي کولای

چی دسهار اجه او دوست محمد خان تر منځ سالمه فضاء منځ ته راوړلی. د کابل واکمن دشمنانه سیاست داسې بشپړی چې تر هغه وخته پورې چې د کابل پر تخت باندې ناست وی موږ به د دی هیله نلرو چې زموږ په گاونډیتوب کې ارامۍ شي او یاده ند. د امراتوړی کې ضرر نه به اس کې پاتې شي کورنر جنرال به دی موقع لازم گنی چې په هرات باندې دایر ان عملیاتو ته خپله توجه وگرځوي.

د څو میاشتو راهیسې په هغه بهار کې دایر ان عملیات جاری دي او په هغه لځای باندې پر غل یو بیر چمانه تجاوز دی. د انګلیس دسپیر دپرتله پسې اعتراضونو سره سره، بیا هم دوی خپلو عملیاتو ته ادامه ورکړې ده. دسپیر ټول کوښښونه ناکام شول او دده په نسبت بې احترامۍ وشوه. دبرتانیه دولت دایر ان سره خپل روابط شکولي دي او اوس هرات کلاباندې. برتانیه دایر ان دسلحوقو او وړاندې تګ په افغانستان کې دخپل لځان دپاره دښمنانه عمل کې او په رسمي توګه هم دبرتانیه دپاچاهۍ حکومت له خوا دایر ان پاچا ته خبر ورکړ شوی دی.

دکندهار حکمرانان (د دوست محمد خان وروڼه) دایر ان دپالیسي حمایت کوي او په هند کې دبرتانیه دولت دګټو پر خلاف عمل کوي او په ښکاره توګه ئې په هرات کې دایر ان عملیاتو سره همکاري وکړه. دا چې دبرتانیه نماینده درواړو دخرپرېتیا په نتیجه کې د کابل څخه رخصت شو کورنر جنرال درک کړه چې دبرتانیه په حدودو باندې دخارجي دسیسو او تیریو دسختیو دپاره لازم تدبیرونه

و نیسی . د بار کزی سردار انو څخه چی حکومت ئی دسد و زیونه
 غصب کړی دی . ات خو بن او خو به حال نه دی او ددو ی تر رنځ نفاق
 هم موجود دی او دبر تانیی د بار په هیڅ لحاظ گټور و متحد کید ای
 نه شی . دگر تر هغه وخت پوری چی دبر تانیی د گټو پر خلاف بی
 عمل نه کولو هغوی د رنځ او احترام د ورو ته کاوه ، اوس چی
 زموږ د اراسی د خرابولو از خپل محالته دبر اختیاغو بڼتی فکر لری
 نو دموږ د جبرو ریو چی په اقدار اتو لاس پوری کړو او ددغه مقصد
 د بار دمو شاه شجاع چی دحبوبیت ئی ثابت دی په نظر کی و نیو او دکناتین
 دمو دجون په ریاست کی رنجیت سنگت ته ورو لیریه چی هغه هم په دغه
 مقصد کی شریک شی او په نتیجه کی دری اړخیز تړون دبر تانیی ،
 رنجیت سنگت او شاه شجاع تر رنځ لاس لیک شو او دسثلی په بڼه شان
 حل شوی .

همدارنگه دسند د ابرانو په نسبت فیصله وشوه چی شاه شجاع دی
 د هغوی خپلو اکی دنی او د هغوی ضمانت دمو هم کړی دی . دغه راز
 دهرات او دغه دخپلو اکی په نسبت هم فیصله او ضمانت شوی دی .
 په دغه ډول یقین لرو چی د هند پولی به اراسی وی ، تجارت به بڼه او
 په رنځنی ختیځ کی به دبر تانیی شروع نفوذ تائین شی . اعلی حضرت
 شاه شجاع الملک به دخپلو قواو سر دیو خای افغانستان ته داخل شی او
 دباندنیو دداخلو په صورت کی به دبر تانیی قواو په ذریعه کوښاک او
 اوحمایه کیږی .

گورنر جنرال هېلمه لري چې شاه شجاع به ژر تر ژره په خپله پاتـ
چاهي باندې کښيښي. داچې بو واري دې قدرت ته رو رسېده او دافغاـ
نستان ازادي او نماريت برقراره شي له هغه وروسته به برتانوي
قواوې وېستل شي .

دهند عزت من گورنر جنرال په اير

د هند حکومت سکرتري . (۱۱)

(۱۱) په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۳۲-

-م ۳م انځورنه، همدا رنگه افغانستان و هند برتانوي

ص ۳۲۹ - ۳۳۴ .

ج : په پېښور کې د انگلیس استاخی الفنسټون

او شاه شجاع تر منځ دفاعي معاهده :

کله چې ناپليون په ظاهره له نږدې ختمېخ داوبوله لارې
نه له خپلې کاميابۍ څخه نااميد شو نو په دې فکر کې شو چې خپل پلان
او نقشه دروښتې له خوا پلې کړي چې د همدې مقصد د پاره روسي ته
د دوستۍ له لارې نږدې شو او په ۱۸۰۷ م کال کې د فرانسې او
تزارې روس تر منځ د نلسټ قرارداد - Tilist treaty -

لاسليک شو. په دې قرارداد کې دا لکساندر او ناپليون گډېر خل
په برتانوي هندباندې ترتيب شوي ؤ. د دغه قرارداد په واسطه د

فينکستن قرارداد - Finkensten Treaty - چې شو مياشتې
د مې څخه د فرانسې او ايران تر منځ د تزارې روسيې پر خلاف منځ ته
راغلي ؤ دا اعتبار څخه غورځېده. د فینکستن قرارداد پر اساس فرا
نسي ته اجازه ورکول کيد چې د افغانستان له لارې پر هندباندې
پرغل وکړي او په مقابل کې د فرانسې دولت د ايران دولت ته وعده
ورکړي و چې د ايران خاورې نه به د تزارې روسيې په ايستلو کې
همکارۍ کوي. (۱۲)

برتانوي استعمارچيان چې په پېرېښې د هند شمالي او شمال غربي
سېمي يو پر بل پسې لاندې کولې د فرانسې د دغو اقداماتو دناکاډولو

(۱۲) Gregorian, Vartan, The Emergence of Modern

Afghanistan, California 1969, P.94.

دپاره خپلې هلې ځلې پیل کړې چې په دې ترڅ کې Metacalf
 د پنجا بسک، ربارقه، جاز، ملګې John Malcolm اېران ته او
 دونت سوارت الفنسټن افغانستان شول. (۱۳)

الفنسټن چې دېر ټاڼې د شرفي الهندي، تصرفانو په ملکي-سیاسي او
 نظامي چارو کې فوق العاده صلاحیت درلود. د ۱۸۰۹ م کال د فبروري
 په میاشت کې په پېښور (د افغانستان په ژړني پایتخت) کې د شاه شجاع
 سره و لیدل او د یوه تدافعي تړون د لاسلیک کولو د پاره کار پیل
 شو او په نتیجه کې دغه لاندې تړون د شاه شجاع او الفنسټن تر منځ
 د ۱۸۰۹ م کال د جون د میاشتې په ۱۷ نېټې لاسلیک شو چې د هغه مهم
 ټکي دا دي:

«دا چې دفرانسی او ایران دوولتو تر منځ د یوه تړون د لاسلیک
 کولو په نتیجه کې فرانسه غواړي چې د ایران او افغانستان له لاری
 پر هندباندې یرغل وکړي، ددې دپاره چې دفرانسی او ایران دغه
 احتمالي یرغل، وشنډ کړي وی دافغانستان او برتانیې دواړه هیواد-
 دونه دګډې دفاع په مقصد دغه لاندې دواړه خپلو کې لاسلیک
 کوي:

۱- دا چې دفرانسی او ایران دولتونو د کابل پر خلاف یو فرار
 د د لاسلیک کړي دي نو که چیرې دوی و غواړي چې دافغانستان

۱۳- اولس یار، انګریزي استعمار او افغانستان، کوپټه، ۱۹۷۹،
 ۳۲-۳۳ مخونه.

د خاورې څخه دهند خو اته تېر شي د افغانستان پاچا به دهغه سخت

مخالفت کوي او اجازه به نه ورکوي چې دا کار عملي شي. ■

که چېرې ايران او فرانسې د کنفدراسيون د پورته دېوالي د افغانستان

خواته د تېرې په ډول حرکت وکړي دېر تانې د دولت په درېزه له

کومې هڅه کوي چې هغه نابو داو په شايو لوته جوړ کړي او

هغه بهصارف چې د داسې خدماتو دپاره ضروري دي تر توان او-

قدرت پورې د انکلیسانو په غاړه دي- او ترڅو چې کنفدراسيون

اداسه لري ددې قرار داد، واده د اعتبار وړ دي او دواړو خواوې

به پرې عمل کوي.

۳- د دواړو هیوادونو ترمنځ به دوستي او اتحاد د همیشه دپاره وي

یو دولت به د بل دولت په کورنیو چارو کې، داخلي نه کوي او د افغا

نستان پاچا به فرانسوي اتباعو نه اجازه نه ورکوي چې افغانستان به

داخل شي». (۱۴)

د اهم د یادولو وړ ده چې دغه پورتنۍ تړون عملي جنبه پیدا نكړه-

ځکه چې ناپليون دروسي له خوا هم په خپل پلان او نقشه کې ناکام

شو او له روسکو نه په ۱۸۱۲م کال کې بیرته فرانسې ته بې له دې چې

کو به نتیجه تر لاسه کړي ستړي ستوېمان ستون شو او بالاخره هند ته

(۱۴) افغانستان و هند برتانوی، ص ۳۱۴-۳۱۵.

در سیدو خوب او خیال نی په ۱۸۱۵ - م کال دواتر لو په وروستی

ماتی خوړلو سره له منځه ولاړه. (۱۵)

الف : په منځنۍ اسیا کې د استعماري دولتونو د پراختیا غوښتنې هڅې :

کله چې په فرانسه او انگلستان کې بورژوازی هاڅو نونو
تحقیق وړوند په اروپا کې د دېمنیزم او نوو هېوادو ته د لاس چوړ-
نۍ استعماري دوره پیل شوه د همدې وخت وروسته منځنۍ اسیا د اروپایي
استعمارګرو قدرتونو د رقابت محای وګرځېده. دېو اصلا تو نسبتاً سریع
انکشاف هم دنړۍ ټولې برخو، په ځمکه منځنۍ اسیا ته داروپایانو
د راتګ، جریان ګړندی کړ. فرانسه، یانو، انگلستان او تزاری روسی
هر یو تهران دربار ته لاره پیدا کړه چې د ایران دوستی تر لاسه کړي.
مګر په تهران کې دا ټولې هڅې ډیر ژر د ناپلیون د «انورونو» په
هند باندې د افغانستان پاچا شاه زمان پر غلو نو او په منځنۍ
اسیا کې د تزاری روسی د پراختیا غوښتنې د سیمې دغه حالات لاسی
پېچلې او ګډوډ کړل.

ناپلیون د ځوانۍ د وختو څخه دا ارزو درلوده چې ختیځو ملکونو
تسهراشی ای د هند بیکلی هیواد چې ارپایانو «طلانی تاج او طلا بې
مرغی» بلله، لاس ته راوړي خو برتانوی استعمار جهان لاد «خه ده» ۱۵۹

Louis Dupree, Afghanistan, New jersey, (۱۵)

1973 P. 363.

بهلادی کال هند ته راغلی و و او د هند د نیمې و چې یوه برخه ئې په لاس
 کې درلوده. د فرانسې پور ژوازی حکومت مدیریت هیئت تصمیم
 و نیو چې دا ننگستان د امپراتورۍ په کمزور وروځو کې د هغه
 هیواد پر خلاف جگړو ته ادا و ورکړي. ناپلیون د دغه کار د پاره
 هند پیشنهاد کړ او مدیریت هیئت د ۱۷۹۸ - م کال د دې په میاشت
 کې په مصر باندې لښکر کول تصویب کړل (*) او څو ورځې
 وروسته یې خپل تجاوز په سوریه او مصر باندې چې په هغه وخت
 کې د عثمانی ترکي په امپراتورۍ پورې تړلی ؤ پیل کړ. (۱۶)
 او په عین وخت کې ئې د ایران پاچا او نیو سلطان سره چې د هند په
 جنوب کې ئې سلطنت درلود، خپلې خبرې د نماینده گانو په ذریعه
 پیل کړې. فرانسوي نماینده گانو نه یوازې په ایران او د هند په جنوب
 کې فعالیت کاوه، بلکې د فرانسې سفیر په روسیه کې هم په افداتو
 لاس پورې کړی ؤ او حتی د افغانستان د امپراتورۍ سدوزی پاچا
 شاه زمان دربار ته ئې هم پیغام او پیشنهاد را لیرلی ؤ او له دغه ئې هند
 ته د تللو په برخه کې د همکاری و عده غوښتی وه. د ناپلیون د دې
 ټولو هڅو څخه مقصد دا ؤ چې د فرانسې، ایران او افغانستان او نو -

* - ناپلیون به ویل : هر څو ک چې د مصر واکدار شي - د هند
 واکدار هم دی .

۱۶ - ۱ - افیموف ، ایلیا گالیکین ، تاریخ عصر جدید ، کابل ، ۱۳۶۲

جلد اول ، ترجمه فریدون شایان ، ص ۹۵ - ۹۶ .

د ولسوالۍ هېر ادو تر پنځ دېر تانې پر خلاف پر کنډراسيون بشکېل
کړې او پېدې دوکله انگليستان د هندو خڅه وېاسې . (۱۷)

د هند پر تانوي حکومت چي تر پيا پېدې وخت کي پر دې هلي پو -
ر ي را دده خڅه شوي و پېدې وړه کتنه ئي دا ټول جر يا فات تعقيبول -
مخصوصاً د افغانانو پر غځو نه هغوي ته يولو ي خطر گڼل کيده پر تا -
نوي مقامات د پېر غو راو بشو رو وروسته دې نتيجه ته ورسيدل
چي د ايران دوستي تر لاسه کړې او د افغانستان او فرانسې دا اتحاد
دغه وېاسې . همدارنگه که چري ايران دسويډني شي د افغانستان د
غربي پولو د پاره بڼه نه ليد کيدای شي - چي پېدې نوکله به شاه زمان
ونه کړای شي چي بيا پر هند باندې پر غل راوړي ، چي پېدې قسم به د -
فرانسې د دسيسو خڅه دېر تانې پر خلاف پېدې سيمه کي ويره له دغه
ولاړ شي . د هلي د نظري د پاره د هند پر تانوي حکومت د ۱۷۹۸ - م
کال کي د لار دوېلسلي تر قيادت لاندې د ختيځ هند شرکت استاخي
ميرزا سېدي علي خان په ذريعه د ايران حکومت سره خپلي اړيکي
تېنگي کړې . د هغوي په نفعيت پر تانوي حکومت کپتان جان ، لکم

د ختيځ هند شرکت له خوا ، اور کړ چي د ايران
پاچاهي ته اړ کړې چي د افغانستان په قلمرو (هرات) باندې پر غل
و کړې او د شاه زمان په دېڅکي بيا هند ته د تللو په لاره کي خنډونه
پيدا کړې . پېدې نو ته کله چي شاه زمان د ۹۸ - ۱۷۹۹ م کالونو په
ژمي کي راو لېږدې او لا هور ونيول او داسر تر سر له لاري د هلي

(۱۷) افغانستان و هند پر تانوي ، ص ۲۶ .

نه د تيار ي نیولو په حال کې ؤ و ر ته خبر و رسيد چې فتح علي شاه د
 ايران پاچا په خر اسان باندې بريد کړی، او هر ات تر تهديد لاندې دی
 او غواړي تبتيديني شاه محمود (د شاه زان ناسکه ورور) پاچا
 کړي چې په دې توگه استعمار چيانو او همدارنگه دهغوی گوداگيانو
 وکړای شول په هند کې د برتانوي استعمار چيانو د ټکوا او پوره
 اتی، دغه ونیسي، اوافغانی پوځونه د پيرژرد هند خفا راوگرځي. (۱۸)
 د کپتان، مکمل، د وريت په ايران کې په، وفتانه توگه تر سره شو
 او درشوت په ذریعې وکړای شول چې ايران يوه تړون نه راضي
 کړي. دغه تړون په ۱۷۹۹ م کال کې لاسليک شو. د تړون د وادو
 پر اساس فرانسويانو ته اجازه نه ورکول کېده چې ايران ته داخل شي.
 مگر دې قرار داد وروستنی نهانی رسمي پړاو تیر نه کړ. څنگه چې
 د ايران دربار ته هغه کتور نه و نه و نو د پيرژر هیر شو. ناپليون په خپل
 اقدام کې ناکام شو او دنیل (ابو کیرا) په جنگ کې فرانسوي
 بحري قواو د برتانوي قواو په ذریعې په کلی نوکه ساتي و خورې او
 ناپليون په پټه پټه پيرژر شکل په ۱۷۹۹ م کال کې خان پارس ته
 ورساوه (۱۹).

۱۸- افغان-تان و هند برتانوي، ۲۸، پخ.

۱۹- جواهر لعل نهرو- نگاهی به تاريخ جهان، دوهم بخش،

تهران، ۱۳۳۳ ش، ترجمه محمود آفندي، ص ۸۱۹.

دینک، او ریت نه وروسته ایران په تدریجی توګه د تزاری
روسی تر تاثیر لاندې راغی مګر بیا هم دغه هیواد په داسې وړتیت
کې قرار نه درلود چې د هغه لوري نه په هند کې برتانوی حکومت
د تزاری روسی یا فرانسی له خوا تهدید شي.

په دې وړېچ چې دنړۍ کې کيچ زیات شواو د اېو پانی استعمارګر
و هیوادونو ترمنځ استعماري جنګ روان ؤ، درانی سرداران
همداستعمارچیانو د لمسون او دیوبل پلاس کې نیولو او د اجیرو
و پخوانو استخدانو لوی بهر په خپلو کې سره یې اتفاقه شول او د در
نیانو د عظمت دوره پای ناو رسیده. دا معانی حکومت په کمزورتیا
سره انگلیسانو ته موقع پیدا شوه چې خپل استعماري قدرت په هند کې
ټینګ او هغه ته پراختیا ورکړي.

د ګیو دیو په همدې وخت کې بهار اچدر نجیت سنگ په پنجاب
کې دیو خپلو اکسیدات بنسټ کېښود چې ډیر ژر د هند په شمال کې
دیو ژاندارموت په توګه بدل شو چې د برتانوي او کلمکتی حکمرانان
نو د پاره نۍ ډیر اهمیت درلود.

کله چې ناپليون د نړدې ختېخ د بحر له لارې په خپله نفشه کې ناکام
شو په دې فکر کې شو چې د فارس او افغانستان له لارې پر هند
باندې خپل تېري عملي کاندې نه و دهدی هدف د پاره فرانسه او
ایران د فینکستن د تړون په اساس دروسی بر خپل سر ته تجد شول.
د تېره ن دېر ادوله ښځې فرانسی د ایران د خاورې څخه د تزاری
روسی په ایستلو کې کمک کاوه.

همدارنگه دایران پاچا و عده و کپه چی فرانسې سره په هندباندې
دیر غل په وخت کمک کوی .

خو ، پاشتی و روسته جنرال کار دنی دیو هفرانسوی نظامی بهم هیئت
په مشري ایران ته ورغی او داسې ئی و بنودله چی فرانسوی جنرال
بدلو پی ابرانی اردو دتر پی لاندی ونیسی او وروسته به یادفرا -
نسوی اردو په کپون دافغانستان له لاری پر هند باندی پر غل یو -
من او په عین وخت کی دایران دولت دافغانستان

د داخلی تفرقی او کمزورتیا څخه گټه وکړه او دخراسان ولایت
چی تردی وخت پوری دافغانستان څا وره گنل کیده دافغانستان
څخه جلا کړه او هرات ئی هم دته دبدلاندی و نیو . (۲۰)

څه وخت وروسته (۱۸۰۷ م) کال دتیلست ترون د ناپلیون
پاولکساندر ترمنځ دبرتانې پر خلاف لاملیک شو او برتانیه ئی په
اروپا کی دتولو بدبخیو ، نشاء و بله دتپرون دروحی په اساس -
الکساندر ته دختیځ او ناپلیون ته دلو بدبځ دا بهر اتور عنوان ورکړ
شو او په عین وخت کی ئی الکساندر عثمانی ترکی ، ایران ، افغان
نستان او هندوستان ته دتوجه کړ او په راتلونکی کال کی پر هند
باندی دیر غل کولو دپاره دایران او افغانستان له لاری نقشه طرح
شوه . (۲۱) .

(۲۰) - ، افغانستان و هند برتانوی ، ۳۳۰ ، مخ .

(۲۱) رابرتر و زول بالمر ، تاریخ جهان نو ، جلد اول ، تهران

۱۹۷۱ ، ترجمه عبدالقاسم طاهری ، ۹۶ مخ .

بر تانيه هم چي در قباڼو هلو لځلو څخه يې خبر نه وه ، د فرانسويانو
 د احتمالي تهاجم په صورت کي ئي د پنجاب - افغانستان او ايران
 حکومتي نو سره تماس ټينگ کړ او لازم تدبيرونه ونيول شول . خو
 دروسي او فرانسوي اتحادزيات دوام ونکړ او په ۱۸۱۲ م کال کي
 ناپليون په ماسکو کي د پور ماتي سره مخامخ شو. بالاخره د ۱۸۱۵
 ميلادي کال د اترلويه وروستي ماتي څو لوسره هند ته درسيډو
 خوب او خيال ئي له سره ولاړ . (۲۲)

دا چي په منځني اسيا کي د ناپليون خطر له منځه ولاړد هندخوا ته
 د تزاري روسي تهديد دهنه ځاي ونيو ، ځکه چي تزاري روسي
 د پترکبير دوخت نه دهند د سمندر تودو او بوته درسيډو هيله در
 لوده چي د همدغه مرام تر سر کولو دپاره د در دانيل د تنگي نه در
 نيولي تر ترکستان پوري گام په گام رادښخه شو او د ۱۸۰۷ م
 کال د فزس د تړون پر اساس او په ۱۸۱۳ م کال کي د پاکستان
 د تړون له منځي د ايران دولت شمالي برخي پور بل پسي ونيولي (۲۳)
 په ۱۸۱۵ - م کال د / وېن / په جرگه کي برتانيي تصميم
 ونيو چي بايد د هندوستان خوا ته د تزاري روسي د پرمختگ مخه
 ونيول شي . له بلي خوا تزاري روسي هند ته درسيډ و او دهنه

(۲۲) Louis Dupree, P. 369. W.K. Fraser Tytler, Afg
 hanistan, London, 1967, P. 80

نيولو دپاره معافله كارانه گامونه اخيستل او حاضر نه ؤ چې
هر تافې داسې راتوري سره دوخت نه پخوا داسې پكړي چې
د جگړې سبب شي. تزارى روس بيا هم د ايران پر خلاف جگړو ته
ادامه وركړه او په ۱۸۲۸ م كال كې د فارس د تر كمانچي معا
هدى په ذريعه دخپلې خاورى دشمالى محكمو زياته برخه له لاسه
وړكړه. د ايران دولت په اخر كې مجبور شو چې د تزارى روسي
سرسوله و كړي او ددى وروسته بيا د تزارى روسيې د لاس له
وگرځي. په داسې حال كې چې ددى نه پخوا د افغانستان پر خلاف
د انگليس د لاس له و. د تزارى روس په دغه ټوله دوره كې دخپلې
نقشې دېلى كولو دپاره د ايران دولت استخدا ماوه او تل به ئې د
ايران دولت د هرات د نيولو دپاره چي دهند كسلى شميرل كيده
تشويق كاوه چې په دى توگه تزارى روسيه د ايران په واسطه
هند او د هند سمندر تو دو او بو ته خپله لاره نړدى كړي (۲۳)

د تاريخ په دى حساس وخت كې چې اسېر پاليستي هيواد و دهند
د نيولو دپاره هلى محلى درلودلى په افغانستان كې د سد وزيو او عهد
زېو تر منځ د تاج او تخت او قدرت تر لاسه كولو دپاره سخت جنسك او جدال
روان ؤ چې د كورني مبارزو په نتيجه كې پر كزى قدرت
عهد زيو ته انتقال شو او دوست محمد خان په ۱۸۲۶ م كال كې د مر -
كزى چارو خپلواك قدرت په لاس كې واخيست او د افغانستان

(۲۳) افغانستان په نولسمه پېړۍ كې ، مقدمه .

دېولو لو او يوځای کولو دپاره ئی خپلی نهستری کیدونکی هڅی
پیل کړی .

برتانوی استعمارچیانو په منځنی اسیا کی د خپلو گټو دساتلو
دپاره د نولسمی پېړی په لومړی سر کی زیار ایستد چی د منځنی
اسیاد مختلفو هیوادو په برخه کی سیاسی ، اقتصادی ، فرهنگی او
تو پو کرافتی معلومات راټول کړی . دغه کار لو سپړی مونږ ستوارت
الفیستین دنولسمی پېړی په لومړی لسیزه (۱۸۰۹ م) کال کی
تر سره کړ . د هغه په ادا مه په ۱۸۱۹-۱۸۲۵ م کلونو کی یو انګلیسی
هینت دمو ر کړ فت او تر یک په مشری افغانستان ته راغی او دافغا-
نستان او د هغه گاونډیو هیوادو په برخو کی ئی زیات معلومات
خپلو استخباراتی ادارو ته و سپارل . الکساندر برنس د برتانوی
هندگو رنر جنرال خاص نماینده هم د افغانستان څخه په ۳۱-۱۸۳۳ م-
کالونو کی د خپلو جاسوسی هدفونو دپاره مفصله لید نه و کړه . (۲۵)
بارکزی دوست محمد خان ورځ په ورځ مرکز ی قدرت پیاوړی
کړ خو بیا هم ده د افغانستان په پوځی کونو کی زیات مشکلات در
لودل سدوزی کاسران په هرات کی - بارکزی کند هاری ور
ونه په کند هار کی بارکزی پیښوری ورو نه په پیښور کی د
استعماری قدرتو نوله خوا حمایه او تشویقیدل . شاه شجاع هم

Afghanistan past and Present, p 100. (۲۵)

د مباداو رځي دپاره په لودپاڼه کې دبرتانیه استعماري قدرت نه
خوا ساتل کیده. نو کله چې امیر دوست محمد خان دانګلیسا نو پېچلي
پالیسي سره داستعماري کتو په خاطر توافق ونه شو
په مخالفت نئ پیل وکړ او په ۱۸۳۳م کال کې ئی دوست محمد خان
درا پر زولو دپاره شاه شجاع او دهغه اجیرپوځونه افغانستان خوا
ته رامارش کړل. خو پخوانی شاه په خپل برید کې ماتې وخوړه او
خپلو بادارانو ته ئی بیا په لودپاڼه کې پناه یوړه. (۲۶)

خو کاله وروسته په منځني اسیا کې داستعماري فو او انډول
پیاوړتیا په خرايیدو شو. دافغانستان په غرب هرات او دافغانستان په
ختیځ دسند په اوږدو کې داستعمار کړول په خوا دسیسي رواني
وي چې دهمدي هدف تر لاسه کولو دپاره په ۱۸۳۷م کال کې
برنس دسوداګري / هیئت / په رول کې افغانستان ته راغی او د
امیر سره ئی خپلې خبرې پیل کړې. څه وخت وروسته وینکیو پچ
دتنزارنماینده هم کابل ته راوړسید. مګر داچې برتانوی نماینده
برنس - امیر دوست محمد خان دخپلو استعماري کتو او سیاسي مقصد و
دپاره سودمندونه لیدلې له کومې نتیجې او تړون لاسلیک کولو پر
نوی هند ته وګرځیده. انګلیسان نه یوازې په افغانستان کې نا کام
شول بلکې ددوی موافقه تهران کې هم دروسلغیر په ذریعه
کمزوري شوی و او دبرتانیه نماینده ونه کړای شول چې د

(۲۶) نفتو لاخلقین، انگلستان دافغانستان پر ضد دتاریخ پاڼې،

ننګو، ۱۹۸۰، ۲۰، مخ.

ایران با چاه‌شاه به هرات باندی دیر غل کولو تصمیم څخه و اړوی
 ایرانیانو د ۱۸۳۷ م کال د نومبر په میاشت کی به هرات
 پر غل و کړم حاصره یو کال و ځنډېدو لی د هرات په نیولو پر پا-
 لی نه شول او د ۱۸۳۸ م کال د سپتمبر په میاشت کی بیر ته ناکام
 ایران ته وگرځیدل . (۲۷)

دېر نی په نا کاسی سره دېر تانوی هندگو رنر جنرال لار د اکلند
 او دده مشاورین دی نتیجی ته ورسیدل چی دامیر دوست محمد خان
 پر لمخای داسی څو کډ افغانستان پر تخت کښینوی چی هغه به رښتیا
 سره د دوی استعمای گټو ساتندوی و ی . ددی هدف د نرسر
 کولو د بارئنی د ۱۸۳۸ م کال د اکتوبر د میاشتی په لومړی نیته
 د مسلې اعلامیه نشر ته و سهار له او د افغانستان پر ضدنی لومړی تیری
 پیل کړه . (۲۸)

(۲۷) افغانستان و هند پر تانوی ، ۹۹ - ۱۰۹ مخونه .

(۲۸) سید قاسم رښتیا ، په نولسمه پېړی کی افغانستان ، ۱۲۸ مخ .

دویم فصل:

الف: د افغان او ننگلیس د لومړۍ جګړې
په وخت کې د افغانستان سیاسي وضعیت:

۱۷۴۷ - میلادی کال د افغانستان د تاریخ په زرينو
پاڼو کې لوړ مقام لري ځکه چې همدا کال و چې پخوانی د آريانا او
په دخراسان هیواد د افغانستان په نوم د اسیا د لوی وچې په زړه
کې را ژوندی شو . درانی احمد شاه لوی افغانستان تقریباً د
آريانا په حدو دو کې منځ ته راوست ولی د هغه لمسیانو په خپلو
منځو کې د قبیلوي جګړو په ذریعه پخوانی افغانستان ضعیف کړ او
د افغانستان په دننه کې یې د استعمارچیانو د پاره د لاس و هڼی زمینه

بر ابره کړه. په لومړۍ وخت کې بار کزی ورونه درانی، اچاهانو
پوره همکار کړل کیدل خو په ۱۸۱۸ م کال کې دفتح خان په
وژلو سره دغه همکارۍ وشلیده او ددوی ترمنځ د تاج او
تخت او انتقام اخستلو مبارزه پیل شوه. په دې توګه قبیلوی پراګند کې
د درانیانو دامپراتورۍ بنسټ په لرزه راوست. یادغه امپراتور
ری د بار کزو ورونو د مخالفتونو په اساس په کوچنیو برخو
ووېشل شوه او د افغانستان سیاسي وحدت په ټوله معنۍ متضرر شو.
رنجیت سنگ ډی په ۱۷۹۸ م کال کې د شاه زمان له خوا د پنجاب
حاکم مقرر کړ شوی ؤ او سني دسکانو ځانګړې حکومت درلود.
او د افغاني سیمو په لاندې کولو نې لاس پورې کړه. په ۱۸۱۹ م
کال کې نې کشمیر د افغانستان څخه جلا کړ (*) همدارنګه سکا
نو تر ۱۸۲۱ م کال د اباسیند د لمر خاته خواته ټولې افغاني سیمې
د افغانستان څخه یو پر بل پسې ونيولې. (۲۹)

د بار کزو ورونو ترمنځ هم مبارزه مسخته شوه او هر یو د کابل
نيولو دپاره خپلې هڅې زیاتې کړې. خو دوست محمد خان تر ټولو
رادمنځه شول او په ۱۸۲۶ م کال یې په کابل کې د چارو واکي
په لاس واخیستی. دوست محمد خان په مخکې ډیر جنجالونه پراته وؤ.

(*) د کشمیر سیمه په ۱۷۵۲ م کال کې دا حمد شاه درانی په
واسطه فتح شوې وه.

(۲۹) ظفر کا کاخیل، پښتانه د تاریخ په رڼا کې، پېښور، ۱۹۶۵،

۹۵۳ - ۹۵۴ - مخونه.

مدو زى کامران په هرات کې حکومت درلود کندهار دېر -
 کزو کندهاري وروڼو کندل خان - شيردل خان - رحم دل
 خان او پر دل خان په لاس کې و او پينځو ر کې سلطان محمد خان
 حکومت کاوه . (۳۰)

نه يوازې د سکه دولت دېر تانوي استعمار چيانو په تحريک د
 افغانستان غځه د سيمو په شکولو پيل کړې و وېلکي ايرانيانو هم د
 تزار په تشويق د هرات د جلاکولو هڅې درلودې لکه چې په
 ۱۸۳۲ م کال کې نسي د شهزاده عباس ميرزا تر نوماندۍ لاندې
 په هرات حمله وکړه. دې حملې انگليسانو سره هم و پره پيا کړه چې
 که چيرې ايرانيان (د هغه وخت فارسيان) هرات ونيسي نو په هند
 باندې به يې روسانو حمله يقيني شي. نو په همدې لحاظ په ۱۸۳۴ م کال
 کې شاه شجاع د انگليسانو په کومنت داجير و پوځونو په ملکر تيا په
 کندهار حمله وکړه او داسې نې پتيلې وه چې د کندهار نړيو لو و
 روسته د کابل په لوړ پر مخ ولاړ شي. و لې دوست محمد خان کندهاري
 وروڼو ته په وخت مرسته ورسوله او د شاه شجاع اجير و پوځونو د
 ۱۸۳۴ م کال د جون په مياشت کې ماتې وکړه او کيمبل انگليسي

(۳۰) نفتو لا خالفين، انگلستان د افغانستان پر ضد د تاريخ پاڼې،

۱۸ - ۱۹ مخونه .

افسر د شاجاع د پوځ قوماندان هم سخت تېی شو او د دوست محمد خان

له خوا ونيول شو. (۳۱)

په داسې موندل چې د استعمار چيانو د سيمې په سيمې د پخواني

دستان په کورنيو چارو کې په شدت رواني وي - هر سيمه پردي

چې شاجاع او د فاري - دولت پر کند هار او هرات حملي وکړي

سکانونه هم د ۱۸۳۰ م کال د مې د مياشتې په شپږمه نيټه پېښور او د هغو

تړلي سيمې ونيولي. دوست محمد خان د دغو افغاني سيمو دراکر

خو لو د پاره په ۱۸۳۰ م کال کې دامير المؤمنين لقب ومانه. (۳۲)

اير د ير ز د غزا په نوم د پېښور دراکر خو لو د پاره پوځو -

نډراغو نه کړل او د ۱۸۳۶ م کال د فوري په مياشت کې جلال

آبادخوا ته روان شو. خو دامير ارزو تر سره نشوه لکه چې داکتر

هار لان در نېټه ننګه نه اېښه وکړي نو ل چې دامير دوست محمد خان

او سر د از سلطان محمد خان تر منځ نفاق اچولو په ذريعه کاميابي تر

لاسه کړي. (۳۳)

د ۱۸۳۷ م کال په پسر کې بيا هم اير خېل زوي اکبر خان د

پېښور دراکر خو لو د پاره هغه خواته وليږه او جمر و د تېږ دي نې

(۳۱) اولس پار، انګريزي استعمار او افغانستان، ۷۳ مخ

(۳۲) د مليسون، د افغانستان تاريخ، لاهور، ۱۹۳۰، ۳۳۳ مخ

(۳۳) په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۱۳ مخ

سكانو ته سخته ماتې وركړه او دسكانو ستر جنرال هر سگه و وژل

شو مگر دا فغانانو دغه فتح دامير په ذريعه تعقيب نشوه. (۳۴)

دپېښور راگرځول دامير ستره ارزو وه چې د همدې هدف ترسره

كولو دپاره امير دبرتانوي هندگورنر جنرال ته په دواړو اړخه

ارزو دليكونو په ذريعه پكاره كړې وه همدارنگه امير رنجيت

سنگ ته هم ليكلي ؤ چې كه چيرې پېښور او نوري افغاني سيمې او

ولايتونه پرې نږدې-افغانان به دوسلې په زور خپلې افغاني سيمې

پيرته ونيسي. (۳۵)

دبرتانوي هنددندماندگانو دامير نټا-تد مشيت خوا پرې نه كړ

يو ازي يو تبار يې هېست دبرنس په شري كابل ندر اړ استول شو.

انگليسانو له يوې خوا دسكانو سره د دوستۍ تړون درلود او دسكانو

د دوي په مرسته او نشو پېښور افغاني سيمې لاندې كړې دي

له بلې خوا انگليسانو دسكانو گټه خپله كړه بله لكه چې برتانوي

استعمار چيانو دراتنو نكي دپارو پراخ نجاو ري پلانونه درلودل

او د هند ختيځ شركت وړخ په وړخ په يو استعماري سياسي شركت

بدليده او ټول شمالي هند د پاكال نه راښوولي تر سټيج دريا پوري

(۳۴)، اريانا مجله ۳-م ګڼه، دافغانستان دعلومو

اكادمي، ۱۳۶۲ كال، ۵۸ مخ

(۳۵)، په نولسمه پېړۍ كې افغان نښان، ۱۰۷ مخ.

دېر تانې د امپراتورۍ په استعمارۍ کړيو کې ټکيل شو .
 د برنس هينټ د ۱۸۳۶ - م کال د سېپتمبر د مياشتې په ۱۰ نېټه کابل ته راو رسيد او د امير او برنس تر منځ خبرې پيل شوې .
 د کندهار بارکزي وروڼو د امير دوست محمد خان نه دوې پرې له امله د تزارۍ روس سره خپل تماس د فارس په ذريعه ټينګ کړ او کپتان وېتکيو پېچ کندهار ته راغی ولي هغه زړه شو چې دا افغان-نستان ټول سياسي اهميت په کابل کې دی. نو د ستې نې د لوسې نیکلایي څخه د امير دوست محمد خان په نوم بوليک راو غوښت او د ۱۸۳۷ - م کال د نومبر په اخير وروځو کې کابل ته راغی. برنس هم لا تر اوسه په کابل کې ؤ (*).

امير دو اړو نمايندگانو سره خبرې کولې خو د امير ستره د ارزو هماغه د پېښور بېرته راګرځول ؤ. برنس و اړه و اړد امير په طرفدارۍ په هند کې دېر تانوي نمايندگانو څخه د ليکونو په ذريعه د امير د تقاضا ته د مثبت ځواب ورکولو هيله کړې وه. مګر د لار دا کلېنډ د ۱۸۳۸ م کال د فبرورۍ د مياشتې ۱۰ نېټې ځواب د دوست محمد خان ټولو مطالباتو او تقاضاوو ته رد ځواب و وایه.
 (۳۶).

(*) برنس - د ۱۸۳۸ م کال د جنورۍ په ۱۵ نېټه د تزار نماينده وېتکيو پېچ خبر برتانوي هند ته د يو اېک په ذريعه ورکړ .
 (۳۶) - قاضي عطا الله خان، د پښتو تاريخ، پېښور، ۱۹۳۷ دويم جلد، ۲۷۳ مخ .

د تاريخ په دې حساسو شیبو کې - استعمار ي قدرتونو د خپلو
 ځمکو دېر اخولو او دنورو استعمارو لودپاره په چټکتيا سره د
 وروسته پاتې او کوچنيو هيوادو په دننه کې لاس وهنه کوله او
 هغوی په نوي ديوه بل په ضد تېرېکول. په دې لړ کې ايرانيانو هم د
 ۱۸۳۷ م کال دنومېر په مياشت کې په هرات پر غل وکړ او د دېسمبر
 د مياشتې په لومړۍ نيټه د هرات محاصره پيل شوه. د کامران په لښکر
 کې انگليسي افسر ايلډرډ پاتنجر هم خدمت کاوه - محاصره يو کال و
 خنډېده خو په نتيجه کې د ۱۸۳۸ - م کال د سپټمبر په مياشت
 کې ايرانيانو ماتې وخوړه. (۳۷)

کله چې دېر نس د سوداگرۍ تش په نوم هيئت دامير سره موافقې
 تړون ته رسېد - د اېرل د مياشتې په ۲ نيټه د کابل نه د پېښور په نيت
 روان شو او د لاري څخه نوي په سوله کې دېر تانوي هندکوړنر
 جنرال لاردا کېنډ ته خپل راپور وړاندې کړ او دې نوي ددې څخه
 پوره خبر کړ چې دامير او تزار نماينده وېتکيو پچ تر منځ په صميمي
 فضا کې خبرې روانې دي (۳۸). کله چې په هند کې پر تانوي نما -

(۳۷) د سوينسون، د افغانستان تاريخ، ۳۳۲ مخ. (۳۸)

Arthur Swinson, North West Frontier, London
 1967, P 38.

ب : په نو لسمه پېړۍ کې د افغانستان اقتصادي وضعې ته لنډه کتنه :

په نو لسمه پېړۍ کې افغانستان یوه فیوډالی، نیمه فیوډالی او ماقبل
فیوډالی ټولنه وه او په اقتصادي لحاظ یو وروسته پاتې هیواد بلل
کیده. د ۸۰ فیصدو غځه زیات نفوس په کرنه او مالدارۍ مشغول
وؤ (۳۰).

د ځمکو زیاته برخه په لویو - منځنیو او کوچنیو ملاکینو پور-
ه ی تړلې وه. په افغانستان کې حاکمه طبقه هم د ملاک طبقه وه. ولی
دتولنی اصلی تولیدونکي د بزګرو طبقه ګڼل کیده. بزګرو په ځمکه
کې د سختو استثماري شرایطو لاندې ژوند کاوه. نو په دې توګه
بزګر په ټوله معنی د ملاکي مالکیت پر اساس په پیر حمانه شکل -
استثمار بدل .

(۳۰) ام - کی پیکولین، تصو پر اقتصادي و سیاسي افغانستان، تاشکند،

۱۹۵۶، اقتصادي برخه، ترجمه فرهنگ ص - ۲

په افغانستان کې د محکمې مالکیت د ټول نه د هیواد په اقتصادي ،
سیاسي او اجتماعي ژوند کې د پیرتائیر درلود او عمومي مالکیت
د ټول نه په نو لسمه او حی تر شلمې پېړۍ تر ټولو مېر یو لسیزو وړی
په لاندې توګه موجود وو :

- ۱ - ملاکي مالکیت - ۲ - بزګري مالکیت - ۳ - روحاني مالکیت
- ۴ - دولتي مالکیت . (۴۱)

په نو لسمه پېړۍ په افغانستان کې د مالیاتو ټاکل او ټولول اکثراً
د اتلسمې پېړۍ د درانیانو د حاکمیت د وړي ادامه او شکل درلود
د درانیانو هم د ټاکلو - تناسباتو په قرار د محکمې مالیات ټولول چې د
محکمې د ماهیت له مخې ئې سره توپیر درلود ، او بیا پیلو و لایتونو
کې مختلف وؤ . د درانیانو چې د کڼهار د محکوم پری برخې یې
دولت ته د عسکري خدمت په مقابل کې په خپل لاس کې نیولی وی
مالیات نه ورکول . غلزو یو یوازی په لویه اندازه مالیات ورکول
تاجکانو تر هغه زیات مالیات نلایه کول ، د کشمیر ولایت
عواید تر ټولو نور وولایتونو څخه د پیر و و - چې شاو نیم یو
رو پیو ته رسېدل . (۴۲)

(۴۱) تصویري اقتصادي و سیاسي افغانستان ، س ۳ .

(۴۲) اریانا مجله ، ۱۳۶ ، دریمه ګڼه ۹۶ مخ .

به دشیانو د پیرو و ژ او په بدل کې له خبر خو و نکې څخه د اسوچ (*)
 په میاشت کې یو نیم سکه چې نور پیاوړی وړاندانان : ه اخستل کېده .
 عشر یا لسمه د کر نې مخکو یو بل ډول عاید و وچې په ځینو
 سیمو کې موجود و وچې د کر نې مخکو د پید اوا رونه په لسمه
 اخستل کېدله . (۳۶) په زیاتو د یار دو کې در و پیاو مالیی
 ټولول د ملکاتو په ذمه و و چې د ټا کلی مالیی نه زیاتی پیسی
 هم اخستل کېدی چې ملکاتو به خپل منځ کې سر ویشلی .
 ولی ټا کني اداره به ټیکه دار ته تسلیمده . (۳۷) .
 د مالیی په پور تنیو شکلونو بر سیره هغه باندینی مسلمانان
 چې غو بتل ئی چې د کندمار په سیمه کې د شپنو یا بزگرانو
 په توگه میشته شي د دولت د حفاظت په مثابل کې د خانه دودی
 یا خانه واری د محصول په ور کولو مجبور و وچې په هره
 کورنۍ به ئی یوه روپی وړ کوله در انبان له دی محصول
 نه معاف وو ، په کسټرو باندی کله د محصول له دوو څخه
 تر اوو روپیو پوری وړاله شوی وو (۳۸) ددما زیو په

(*) . د هندوانو د کال او مه بهاشت .

(۳۶) مجله اریانا ، ۱۳۶۰ ، دریمه کټه ، ۱۰۰ مخ .

(۳۷) حیات الغانی ۷۳۳ - ۷۳۴ مخونه .

(۳۸) اریانا مجله دریمه کټه ، ۱۳۶۲ کال

۱۱۳ - ۱۱۵ مخونه .

دوره کی د افغانستان شتمن ولایتونه د داخلی معالفتونو
پراساس او همدارنگه د استعماری هموادی و
دهیسه کولو په واسطه د افغانستان څخه پیل شول . په خپله
افغانستان هم په سیاسي لحاظ په وړو واحدونو ووېشل
شو . حاکمانو دخپل دریځ د ټینګولو دپاره کو بیښ وکړ چی
هواید ډیر ګړی . خو بیا هم د مالیاتو نابرابر شکل د پخوا
په شان په محای پاتی شو .

د محمد زیو د حاکمیت په وخت کی مالیات عموماً د
او بوله لراړه چی لځمکی پری څړو پیدلی یاد هغو لځو نو د اوسید
ونکو له مخی را تولید - مالیات چی په دی وخت -
کی د هواید وستره منبع وه عموماً د جنس - نقدی او پروړو
په شکل را تولید - د کندهار درانیانو بیا هم د پخوا په شان د -
امیر عبدالرحمن تر وخته پوری یوازی په نامه لیر مالیات وړ
کول - دامیر شیرعلیخان په دوره کی دهیواد عمومی عوا -
ید زیات شول او په مالیاتی سیستم کی اصلاحات منځ ته
راغلل او په لځمکه باندی مالیات ډیر شول چی دغه مالیات د
د جمع بست او کوت په سیستم را ټول شوی دی . د جمع بست
یا جمع بندی د مالیاتو هغه ټاکلی مقدار ؤ چی په یوی سیمی
یاد لځمکی په یوه خاص ډول باندی حواله شوی ؤ په لومړی
وخت کسی په جنس تولیدل - خو په لیرو او ناراستو

سیمو کی په ډیرو حالاتو کې د هغو د تحصیل مشکلات ددی -
 سبب شول چې دجنس په لحای پوه ټاکلې اندازہ نقدی روپی
 واخلي دغه روپیو اندازہ له پوی سمی نه تر بلې سمی پوری
 توپیر درلود - خواندازہ ئی هر چیری حتی له عشرها لسمی
 نه هم کمه وو .

د کوټ سیستم له مخی په حکومت د محکمې د عمومی حاصلاتو
 توپوه ټاکلې برخه اخستله - سه کوټ یاد حاصلاتو دریمه
 برخه عمومیت درلود خو چار کوټ پنج کوټ او حتی شش
 کوټ هم جاری ؤ . په عمومی توگه د کوټ سیستم په هغه
 سیمو کې جاری ؤ چې حکومت هلته پوره تسلط درلود د محمد
 زیو په دوره کې هم د درانیانو دوخت ملاکی مالکیت
 بزگری مالکیت - روحانی مالکیت او د دولتی مالکیت د محکمې
 د مالکیت همده شکلو نه وو .

ددولتی یاسرکاری محکو برخه د افغانستان په توو سیمو
 کې یوشان نه وه د جلال آباد په سیمه کې د دولتی محکو حاصلاتو
 توندوه دریمه یا نیمائی اخستله . په غزنی کې د دولتی محکو
 له نیمائی تر لاسه کوله . په کندهار کې ییاد دولتی یاسرکاری محکونه
 د دولت برخه دری کوټ یا غاړو کوټ معمول ؤ . (۴۹) .

(۴۹) آریانا مجله ، ۱۳۹۰

دریمه کټه ، ۹۷ - ۱۰۹ مخونه .

د مالکیت چولونه او ویرینه افغانستان کې مختلفه بڼه درلوده چې
 پداسې کثرت وختو کې چې دیو قوم ها کمیت او قدرت دفتوحا تو په وخت
 کې ټینګ شوی دی په همدې شان ټول قوم ټوله
 نیول شوي سیمه دهر بیاخ او کور زیو د شیر په اساس په
 برخواو حیصو باندې ویشلې. گټه او تاوان هم په همدې توګه نسیم او بیاد
 کښو په دنده کې په کوچنی برخود خپلو تر منځ د هر چا برخه ټاکل شوي
 ده دغه مالکیت د صای مالکیت په نامه کورنی نه په بیرون رسېدلی دی.
 دویم ډول یې د غصب له لاری مالکیت هغه وخت تر لاسه
 کیده چې خپل شتم بدلي و و اړه او د داسې لاس ته و نیول.
 دریم اعمی مالکیت نو نه دیسی پده ذریعه اخستل.
 ۱. خلورم - د ټینګی یعنی د خونې ها دسولې یادې شو د شرم
 په بدل کې مد عیادو ته تر لاسه کول.
 ۲. پنځم - د مالې دور کولو په بدل کې ، غینود ځمکې
 مالکیت تر لاسه کولو. (۵۰).

ځمکنی عموماً په دری ډوله درجه بندې شوی وی . ۱. پټن -
 ځمکې - متوسطی ځمکې - دریمه درجه یا نالغی ځمکې -
 ولې د کر همی دو، ډوله ځمکې مشوری وی . لومړی اوی
 یا نندوبه ځمکې دویم لای با و چوبه ځمکې .

(۵۰) حیات افغانی ، ۷۸۲ - مخ .

دابی لمکو غغه په گرمو سیمو کی لسماً دوه فصله - او -
 دلمی لمکو غغه عموماً یو فصل اخستل کیده د افغانستان -
 غده په سړو او غه په گرمو سیمو کی دغه لاندی زراعتی پید
 وار عمده حاصلات وو :

غنم ، وریجی ، جوار ، اوریشی ، می - تمباکو ، پنبه
 ، خټکی ، هندوانی ، انگور ، شفتالو ، انار ، مندتی ، ، منی
 گنی ، خرما ، نیشکر ، انجر ، چوتا ، نارنج ، سنتره ، چکو -
 تره ، کیله ، لیمو ، ام ، چارمغز ، ناک ، توت ، لبلبو ، قلی
 نباتات ، پیاز ، هویزه ، بادنجان ، پتاتی ، میت ، چنی ، مشنگ
 کور کمن ، ستر ، بادونگ ، گپو ، تری ، زردکی ، شوتله ، ر -
 شقه ، جنگلات او نور . (۵۱) .

د او بوویځی : او په په مختلفو ډولونو ویش کېدی او
 افغانستان هرې سیمې تقریباً مخانته ډول درلو ده ولی د کلیواو
 او ټو مونو تر منځ دخپلو شریکو ویاړو او په اکثر آبه دوه
 ډوله ویشل کېدلی :
 لوسړي وار : په دغه ډول ویش کې او په په خپلو منځو
 کې د ضرورت له مخې په ساعتونو یا په شه او ورځ باندی
 سره ویشل کېدلی او هر سړي به په خپل ټاکلی وخت خپلی
 لمکې خړوبولی .

(۵۱) حیات الغانی ، ۷۵۳ ، ۷۵۹ مخونه .

دویم : په مشترکه ویاړه کې یوالرگی چه د اولس
 په ژبه سته یا کرکه بلل کېده دېر اېری په منظور د ویاړی
 په خوله کې اېښوول کېده او په هغه سټی باندي په بر اېرو
 برخو کې سوږه ټکو هل شوي - او په هغه کې خولی
 پرېښودل شوي وي او دخپلی خولی نه هر کلبی ته همیشه
 او په تللی دکلی په دننه کې بیا او په دغو په شمیر پوری
 اړه درلوده او دهر پټی داو بو اندازه معلومه وه او په زیاتره
 سیمو کې ماله هم دخولی پر اساس تولید ه

بزگري برخه :

د بزگر برخه په مختلفو ډول لویه هر ډول
 غلی او پنبی نه عموماً یو پر ۳ برخه بزگر او ۲ پر ۳ برخه
 مالک اخستلی تخم او ماله د غمکی په څښتن پوري اړه
 در لوده خو په لږنولجا یونو کې لومړي ټول پیداوار په
 لسو یا اوو برخو ویشل کیدل چی دغه کار مایې دتاد په کو
 لودپاره ترسره کېده .

په لږنو سیمو کې بیا غلورمه برخه هم معموله وه . کله
 به بیا لسمه یا اوومه پریشول کیدی نور زراعتی
 پیداوار په بیا په پنځو برخو ویشل کیدل چی له دغه ویش
 نه دري برخه مالک او دوه برخه بزگر اخستلی - خو په -
 دغه حال کې هم یوولسمه برخه دگانی او کرائی له
 مدرکه مالک اخستله .

په مخینو مخا یونو کی دږیم المختل کیده چی په دی صورت
کی بیا بزگر د تخم او نورو مصارفو خلاص و - خو بیا هم
دیادولو ورده چی د معصولاتو ویش د یو کلی ته او بل کلی ته
توپیر درلود د محکمې بڼه والی او خرابوالی هم د بزگر
په برخه کی تاثیر درلود . (۵۴) .

د بزگر په برخه کی غه شمی چی د توجه وړ دي هغه
دا چی په دی ټولو ډولونو کی چی پورته ذکر شول ممکنې مناسبات
په استثماری پایه ولاړ و او په ټولو ډولونو کی بزگر
په پیرحمانه شکل استثمار یده .

مالداري : په افغانستان کی مالداري د کرهڼی تر څنګ له ډیر

بخوالی څخه معموله وه او د افغانستان په ټولو سیمو کی مالداري
اران موجود وو - ولی تر ټولو د کوچی مالدارانو برخه زیاته
وه - چی په اوږي کی د افغانستان په مرکزي لوړو سطحو او
په ژمی کی بیا آن تر سیند دریا پ پوري په حرکت کی
وو . (۵۳) .

په افغانستان کی پیری عموماً د نسل د زیاتوالی دپاره
اوښونه دغوښو دپاره په بازارونو کی پلورل کیدل . دو
ریو او پوست څخه هم کټه تر لاسه کیده . دوزورمنی

(۵۲) حیات افغانی ، ۷۶۳ - ۷۶۷ مخونه

(۵۳) ام، کی ، - پیکولین ، تصویر اقتصادي او سیاسی

افغانستان ، فصل پنجم لسمت اقتصادي ، ص ۱۱ .

هم دېسو نو ترڅنگ په محصولاتو کې زياتره معمولي وي.
 غواوي او غوايي، اسان، او بڼان، خره، مېښي کچري په زياته پيمانه
 روزل کيدل مخصوصاً کوچيانو ته د مالداري په برخه کې
 ښکاره وه.

په افغانستان کې د مالداري عمده محصولات وږي، پوستکي، غوړي
 غوښي، شدي، پټر، کړت او د غوړي نور محصولات وو
 (۵۴).

صنایع: په نولسمه پېړۍ په افغانستان کې صنایع په کليوالی
 څانګې ډول معمول وو چې د طبیعي اقتصاد ضروري سامان ټي تیاره
 وه او د کلیو یوزيات تعداد او سیدونکی په څانګې ضایعو بوخت
 وو. قالین بافی، تفر، لمغی، شرې، کپلی، چینی، جوالونه
 او نور په نولسمه پېړۍ کې د افغانستان مهم صنعتي روښتاني
 صنایع بلل کیدل.

کما نونده: اوسپنه (په محلي ټپه)، سمرې ډبرې، مالګه،
 کریمه احجار او نور چې په محلي توګه ترې ګټه کیده.
صادرات: وږي، قره قل، پوستکي، زېړ غوړي
 او نور حیواني محصولات، لږګي او نور.

واردات: مرغلي دانی، قرطاسیه باب، ددېکه مساله،
 مالګه، نېل، تیل، کورکمن، شکر، چینی باب او نور.

دو ارداتو زياتره برخه سپين توکران ، وړيښين توکران
 وړين توکران هنري شيان ، ښجري سامان ، ادويه ، رنگارنگ
 جنگي وسلې او نور چي عموماً دهند څخه وارد يډل . (۵۵)
 افغاني سوداگران به د سوداگري په منظور لرياري ملکونو
 ته تلل زموږ تجارت په دې وخت کي عموماً د هندوستان ، -
 روس ، ايران (دهنه وخت فارس) ترکستان ، چين ، تبت -
 اونو رو ملکونو سره کيده د سوداگري په برخه کي د
 پوونده سوداگرو يعني کوچيانو او نيمه کوچيانو ونډه د يادونو
 ورده چي دگرمي په موسم کي لويديځ افغانستان ، ترکستان
 خراسان او دژمي په موسم کي ختيځ افغانستان
 آن تر هندوستان پوري په سوداگري بوخت و . په دې توگه د
 هيواد په دننه مهمو مرکزونو کي د اقتصادي پيوندونو په لړ کي
 د فيوډالي اقتصاد تر څنگ سرمايه داري مناسبات هم په کرار -
 کرار په ښارونو کي د فيوډالي اقتصاد په بطن کي پراختيا -
 پيدا کړه او د هيواد په داخل کي ستر ستر بازارونه لکه هرات
 ، کندهار ، کابل - غزني ، جلال آباد منځ ته راغلل چي عموماً
 د افغاني سوداگر ودهاره برسیره پر پورته داخلي بازارو
 د افغانستان په گاونډي کي هم لوي لوي بازارونه لکه بخارا
 د فارس ځني ښارونه ، امرتسر ، دهلي ، بنارس کلکته ، بمبئي
 ، ملتان ، لاهور ، کراچي ، راولپنډي اونور عمده مرکزونو بلل کيدل .

(۵۵) حيات افغاني ، ۳۲ او ۳۱ مخونه

په دې وخت کې عموماً د مالونو وړلو او راوړلو -
د پاره داوښانو، اسانو کچرو او وتیوگانو څخه -
استفاده کېده . .

د افغانستان موقعیت د سترو لارو په برخه کې برجسته -
ؤ. د ورېښمو مشهوره لاره د افغانستان د خاورې څخه تیر -
ېده . په محلي توګه ګومل درې لاره، د کورسې د رې لاره
د بولان درې لاره او نورې د افغانستان د سوداګرود پاره
مهمې لارې ګڼل کېدې. (۵۶)

دریم فصل

الف: د افغان اوسک دولتونو کشمکش.

کله چی شاه زمان په ۱۷۹۳ - ۱۷۹۹ م کلونو کی هند- ته دهغه لځاي محلي فیودالی حکومتونو له خو ادبرتا نوی استعمارچیانو دټکولو او ریښو ایستلو د پاره دعوت شو، دي په دي پوه وچی په دهلی باندي بر پالی یرغل تر هغه وخت پوري نه شی کیدای تر خود سکانو غوښتنی ونه منی، سکانو هیله درلوده چی په پنجاب کی - دافغانی حاکم پر لځاي یوسک حاکم مقرر شی. دهمديغو- بښتی پر اساس بهاراجه رنجیت سنگ په ۱۷۹۸ م کال کی د پنجاب حاکم شو. رنجیت سنگ (۱۷۸۰ - ۱۸۳۹ م) ته مناسب شرایط پر ابر شول هغه داچی له یوي خو افغانان په خپلو کی د نفاقونو په وجه کمزوري شول، دبلې خو ابر تانوي استعمارچیان دبرهتیا نوسره په جگړه

کی وورنجیت سنگ ژرو کړای شول چی لومړې دافغانانو -
 څخه خپلواکی واخلی او بیا دهند په شمال کی یو مستحکم
 سلطنت تشکیل کړي ، دغه نوي سلطنت چی دستلج دریاب -
 په شمال غربی سرخو کی منځ ته راغی
 په کم وخت کی ئی زیات بریالیتوبونه په نصیب شول او دخپل وحدودو
 لمن ئی تر جمنادر باب پوري پراخه کړه . (۵۷) .
 کوم وخت چی شاه شجاع په ۱۸۰۹ م کال دکورنیو -
 قبیلوی شخړو په جریان کی مغلوب شو ،
 دهمدي کال دجنوري دمیاشتې په ۳ نیټه ئی دپنجاب
 راجا رنجیت سنگ سره ولیدل او دراجا څخه یی کومک وغوښت
 ، خوراجا ددی په عوض چی د شاه شجاع سره ئی بیاد تاج او تخت
 په نیولو کی کومک کړي وي ، دکوه نور مشهور الماس
 ئی هم د شاه شجاع څخه په زور واخیست له دي وروسته
 رنجیت سنگ د دي لپمې زیور خاوند شو (۵۸) دافغا -
 نستان په ختیځ پلو کی دپنجاب سیکان همیشه د برتانوي -
 استعمارگر حکومت په ذریعه تشو یقیدل تر څو دخپلی خاور
 ی پراختیا دافغانستان په فلمر وکی وغواړي او په تدریجی
 توگه دافغانستان ختیځ ولایتونه دافغانستان څخه جلا کړي
 چی دهمدغه تشویق په نتیجه کی په ۱۸۱۸ م کال رنجیت

(۵۷) افغانستان و هند برتانوي ، ص ۳۸ .

(۵۸) حیات افغانی ، ۱۲۲ - ۱۲۳ مخونه

سنگ لو مړي پر اتک او بیاد ملتان پر ایالت باندې یرغل وکړ
 افغانی حاکم مظفر خان او افغانی پوځ چی شمیر یی دوو-
 زرو تنو ته رسیده په ډیره زړورتیا سره تر هغه پورې و جنگیدل
 ترڅو وژل شول سملتان دسکانو په لاس کی پر یوت. په دې توگه
 ملتان او پنجاب دو اړه دافغانانو له لاسه ووتل. سر پیره پری دسکانو د
 پاره د افغانی نو روو لاینو نو لکه کشمیر پیښور او ډیره جاتودجلا
 کیدو زمینه هم پراېره شوه. (۵۹) څه وخت وروسته
 د همدې کال په وروستیو وختو کی رنجیت سنگ داتک په لو
 یدیخوا افغانی سیمو باندې یرغل وکړ د خیراباد او جهانگیره کلاگانۍ یی
 ونیولې دنوا سېر د میاشتی په شلمه نیټه پیښور ته را ورسید. دا
 چی یار محمد خان د پیښور حاکم درنجیت سنگ دمقابلۍ توان په مخان کی
 نه لیده د خرابادخواته ولاړ سگر ډیر ژر پیښور بیا د یار محمد خان
 له خوا ونیول شو. (۶۰)

څنگه چی له یوې خوا بارکزی وروڼه په خپلو کی سره اخته وو
 د بلې خوا سدوزي شاه شجاع هم د تاج او تحت ډیر ته لاس ته را
 وړلو په خاطر دانگلېسانو لمن نیولی و. دانگلېسانو هم دغه سردار
 د ۱۸۱۶ م کال راهیسې په لود یانه کی د سبادا ورځی په خاطر
 ساته.

(۵۹) په نو لسمه پړي کی افغانستان، ۶۲ مخ.

(۶۰) حیات افغانی، ۱۳۳ مخ.

و نجیت سنگ د افغانستان د دغه گډوډیو او انار شیز مڼه په استفادې
 کولو په ۱۸۱۸ م کال په اخیر کې کشمیر اشغال کړ او په کال
 وروسته ډیره غازي خان هم درنجیت سنگ لاس ته ورغله. (۶۱)
 درنجیت سنگ د پهلپسی تیر یو پهلپکی یو واري یاو بت پښور
 ته ورسید یار محمد خان د پښور حکمران د کابل څخه کومک و غوښت
 او عظیم خان په ډیره خان پښور ته ورساوه او دراجا په مقابل کې یی
 ډیر خلک د جهاد په نوم راټول کړل خو درنجیت سنگ د بارکزی
 وروڼو ترمنځ په نفاق اچولو بریالی شو بارکزی پښور یو وروڼه
 په پښه کې درنجیت سنگ پرخوا شول او پښور د سکانو په لاس کې
 پر یو تدهغه اداره ئی بیاسلطان محمد خان ته ورکړه چی هر کال به ئی
 د پنجاب سکانو دولت ته مالیه ورکوله. (۶۲)

په ۱۸۲۸-۱۸۲۹ م کلونو کې مشهور سیاستید احمد دهندد
 او تراپردیش د سیمې څخه سرپورنده کړ دغه اسلاسی جنبش چی په
 وهابی جنبش سره مشهور دي د سکانو پر خلاف ئی د جهاد حمله وکړ
 پوله، پښور او دغه ښارو خوا سیمې یی بیاد سکانو څخه ازادي کړي
 د شمستر مجاهد په ۱۸۳۱ م کال د هزاره سیمې د بالا کوټ په
 برخه کې دیوې مخامخ جگړې په جریان کې شهید شو. د سید احمد د

(۶۱) په نولسمه پیړۍ کې افغانستان، ۶۳ مخ.

(۶۲) د مېلسون، افغانستان تاریخ، ۳۲۶ مخ.

سرگ سره سم دغه جنبش کمزوري شو. پېښور، هزاره او ډېره
جات بيا د سکانو لاس ته ورغلل. (۶۳)

دنو اسمی پېړۍ د دریمې لسیزې په اخیر و کلو کی بیا د ستځینې
اسیا انډول منځ په خړ ایدو شو، هغه دا چې په انگلستان کی له
۱۸۲۵ م کال راهه د پخوا په منظمه توگه اضافی تواید منځ ته راغی
او انگلستان د بازار یابی په خاطر د سند په دریاب کی د پېړۍ چلولو
هيله وکړه او په ۱۸۳۰ م کال کی د برنس له خوا د سند دریاب
کښتنی جریان و خپل شو او په ۱۸۳۱ - ۱۸۳۳ م کلونو کی بیا
برنس افغانستان، بهار، ترکمنستان او ایران نه مفصله لیدنه وکړه. (۶۴)
په عین وخت کی د ایران او تزاری روس اتحاد هم د ۱۸۲۸ م
کال وروسته هرا ب تهدید او په ۱۸۳۲ م کال کی ئی په
افغانستان باندې پر غل وکړه. کله چی شاه شجاع په لو دیانه کی د ایرا-
نیانو پر غل نه خبر شو، یواري بیانی خپل غوښتنی انگلیسانو او
رنجیت سنگ ته ور په یاد کړي او شاه شجاع په ۱۸۳۳ م کال کی د
دوست محمد خان دراپر ورو لو دپاره د اجیر و پوځونو په ملگرتیا
افغانسان خواته راغی، کندهار محاصره شو، خودوست محمد خان په
بره خان کندهار ته ورساوه او شاه شجاع اجیر و پوځونو ته ئی ماتی

(۶۳) افغانستان و هند برتانوی، ۶۶ - ۶۷ مخونه او حیات افغانی

۱۳۳ مخ

(۶۴) انگلستان د افغانستان پر ضد، ۲۲ - ۲۳ مخونه.

ورکې او شاه شجاع یو واري بامات زړه لو دیانی ته وگرځیده.
(۶۵)

په همدې اړخ او ډوب کې چې دوست محمد خان کندهار ته ولاړد
پنجاب سکانو چې اوس د شمالی هند ډیر غښتلی دولت و پښو رڼی له
افغانستان څخه جلا کړ. د دوست محمد خان د عامه عقایدو د فشار له مخې چې
باید پښو ر د سکانو د سنگولو څخه خلاص کړل شي نو سړي یې د امیر
لقب ومانه چې د امیر د تاج په سرو نو سر اسم په ډیره چوپه چوپتیا
سره د سپاه سنگ د عید گاه په جومات کې اجراء شول او د مرحوم میر
واعظ د زوی په ذریعه د درانی احمد شاه د تاجپوښی په پړوي د
غنمو وړي د دوست محمد خان په ټکړې کې وټومبه او یوه
اندازه نوی پیسې چې دده په نوم ضرب شوي وي په دوست محمد
خان باندې وښندل شوي حاضرینو چې شمرنی لنډ و و تېریت
و کړ او د باز دیگر دلمانځه په دعا کې چې په هماغه ساعت
په جومات کې ادا شو - د دوست محمد خان نوم امیر المؤمنین -
په نامه و لو ستل شو. (۶۶)

امیر ډیر زړد غزا په نوم د پېښور د راگرځو او دپاره
پوځونه راغونډ کړل او د ۱۸۳۶ م کال د فبروري په میاشت کې

(۶۵) ، افغانستان و هند برتانوي ، ۶۹ - ۷۰ مخونه

(۶۶) په نولسمه پېړي کې افغانستان ، ۱۱۱ مخ

جلال آباد خواته روان شو. امير د کابل نه دخپل حرکت -
 دېڅه په لوديانه کې د انگلیس سیاسي نماینده کمټان وېداوهمد
 ارنګه دېر تانوي هند گورنر جنرال لارډ بنتنګن او تزارې روس
 دولت په نامه لیکونه لیکلې و و او په خپلو لیکونو کې ئې -
 دانګلیسې او تزارې روسی ددو لتونونه دسکانونو په مقابل کې
 مرسته غوښتی وه مګر د انگلیس - سا نو خواب دپوره
 د اړ وړ نه و، یوازې د سوداګرې په چارو کې ئې دیوه
 نماینده درالېرلو هیله څرګنده کړې وه. (٦٧).

امير دوست محمد خان دهمدي کال د اپرېل په مياشت کې د
 ډير پوځ او ولسي خلکو په ملګرتيا دېا سول او خيبر د ري له
 لاري پېښور خواته کوز شو و لې داچې امير پوره اقتصادي
 شتمنۍ او نظامي قدرت نه درلود، درنجيت سنگ دسولې پيغام
 انتظار ئې درلود او له دې کبله ئې په وزاندي تګ کې بېرته
 نه کوله، رنجيت سنگ چې له واقعا تونه بې خبر نه و ژر تر
 ژره ئې د امير او دهغه وروړو سلطان محمد خان ترمنځ د تفاق
 تخم وشیند، او سلطان محمد خان د دوست محمد خان په غيا ب
 کې رنجيت سنگ نماينده داکتر هارلان (ايریک ئې) سره
 درشوت په ذريعه سازش وکړ، هارلان په خپله داسې لیکلې دی:
 «ما پهاسا ئې سره دوکړ اي شول چه سر دارسلطان محمد خان د پېښور

په واده وركولو سره دلسوزو عسكرو په ملگر نيا د جنگ
ډگر څخه وباسم . (٦٨) .

په دې توگه دامير دغه ارزو چې پېښور دسکا نو دسنگولو
څخه خلاص كړي د نا كاسې سره مخامخ شسود . امير
او د هغه پوځونه دې نظمې او ما يوسې په نتيجه كې پېرته -
لومړي جلال ابا د اويا كبل خوانه راوگرځيدل .

دا چې د پېښور راگرځول دامير ستره هيله گڼل كيد ديا هم
امير د ١٨٣٧ م كال په پسرلي كې خپل زوي اكبر خان تر
قومانده لاندې يو پوځ دخيبر په دره پېښور ميدان ته وركوز
كړ او جمرود ته نژدې دافغان اوسك پوځونو ترمنځ سخته
جگړه پېښه شوه سكانو سخته ماتې و خوره او ددوي ستر جنرال
هر سټك هم ووژل شو ، مگر د افغانانو دغه ستر بر يا ليتوب
دامير په ذريعه تعقيب نه شو . (٦٩) .

د ١٨٣٧ م كال د سېتمبر ديا شتي په ٣ نيټه لكساند رېر -
نېس انگليسي نمايند دسوداگري په چارو كې كابل ته راوړ -
سيد نوموړي په خپله داسې ليكي : « افغاني رساله ئي
سپارو په ډير شان شوكت او غزت سره زما مخې ته راغلل
چې دامير صاحب دزوي اكبر خان په قومانده كې ووهغه

(٦٨) افغ نسته در مسير تا ريخ ، كابل ، ١٩٦٧ ، ص ١٨٥ .

(٦٩) Louis Dupree, Afghanistan, P 363.

زما د عزت او احترام کولو دپاره زه په هغه هاتې کښینولم
 په کوم چي په خپله سردار سپور او د پلار دربار ته ئې یو تلم هلته رسو د
 د زړه لسه کسوسی ډیر عزت او احترام وشو داسه
 ورځ امیر خاص مجلس ته وغوښتم اوزما ډیر دارسدار ئې وکړ
 . دري ورځې وروسته په یو پټ مصلحت کسی
 امیر دخپل زړه حال ښکاره کړ دهغه دغو ښیې اصلی مقصد
 په ډیر و خبر وکی پټ و. درنجیت سنگ پر خلاف ئې دانگیلسانو
 نه مرسته غوښتله هغه وویل زه د شاه شجاع په جگړه کی
 نښتی وم نور نجیت سنگ رانه پیښور واخیست چه هغه پري
 هیڅ حق نه درلوده» . (۷۰)

برنس په اسانی د امیر دوست محمد خان سره موافقی ته
 ورسید چی د پیښور په اخیستلو کی به دده نه پلوي کوي .
 په مقابل کی امیر هم دي ته تیار و چی د انگلیسی نماینده
 گانو سر دیو مساوي الحقوق اتحاد او تړون لاسلیک کړي او
 افغانستان ته د انگلیسی مالونو د واردولو دپاره مرسته و .
 کړي نوموړي د موافقی د لاسلیک دا جازي دپاره لنډن او
 کلکتی واکمنوته سترگی په لاره وهڅه وخت وروسته دبر

(۷۰) دیلسون ، تاریخ افغانستان ، ۳۳۵ مخ ،

تانوي هند گور و بر جنرال لاردا کيند د مشا و راو ميځي او بيا
 سي خانگي اسر مکناتين دليکک جواب برسي نه راو رسيد ، لار د
 او مکناتين دهغه گني شمير سا جراغو بښتونکو نه شولې سحي
 چي دافغانسان پر خلاصني دجگړي دپاره په نظر کلي د ولود
 لي دبرنس دواستاد د کو بښونه نې بي کتي او عب و -
 بلل ، هغه په دي توگه خپل نماينده نه ليکلي و «لاردا کيند
 دبرنس هغه وعدي چه افغاني واکمنوسه ئي ور کړي دي
 ردوي لکه دهغه دستو رال دل ، ره چي ده تر لاسه کړي و همدا
 رنگه هند دختيځ شرکات دعومسي سياست سره مطابقت نه دري (۷۱)
 په دي دول دامير ارزو چي بايد پيښور دبرنو څخه بيرته -
 راوگرزول شي تر سره نه شوه لکه چي برتانوي استعمار
 چيانو دپيښور موضوع سره خاصه علاقه او د لېږسپي درلوده
 هغه په دي شان وه چي د لندن او کلکتې واکمنو د پنجاب
 دولت د نيولوله پاره نه ريجي بلان درلوده . د پنجاب ، کانو
 گته بي خپله گته بلله . په اسيرباندې بي پيرزو ينه نه درلوده
 چي پيښور خپل حق دارته ورکړل شي او پر خلاف بي په هره

(۷۱) قاضي عطاء الله خان ، د بهيتو تاريخ ، نومړي توک ،

کابل ، ۱۳۵۶ - ۲۹۹ مخ .

ممکنه وسيله لاس وړي کړه چې د پنجاب او افغانه.

دولتو ترمنځ سياسي اړيکي لاخري پري وې .

د برتانيې واکمنونه يوازي د پنجاب هوس په سر کې در-
درلوده ابلکي دوي دغه پېچلي نفسي له پيڅې چې ترتيب
کړي وه دا پر ځان فعال کوم چې افغانستان نې سياسي -
اقتصادي او نظامي پلوه يوازي کاوه، هم نه خو شيدنه ځکه دوي
په نږدې وختو کې د افغانستان لاندې کولو پلان درلود
د افغانستان او هند په څيرمه پولو کې جنگي تيارې روانو
چې دسملي اعلاميې سرسم دغه نيري دافغانه ستانه پر
اولس باندې تحميل شو .

ب-د برتانيې - شاه شجاع اور زنجير - ست سنگ

تر منځ تړون:

د برنس هېئت په رخصتيدو، په هرات باندې د ايرانيانو
پر غل او دروسي هېئت کابل ته راتگ انگليسان
دې ته اړکړل چې د افغانه - انډيان په برخه کې نوي تصميم
ونيسي تر څو چې دوي خپلې ا-تعماري گټې په افغانستان
او په سيمه کې وساتلای شي .

برتانوي نماينده گانو ۱۸۳۸ م کال اوړي په سمه
(د هند په شمال) کې تير کړ . انگليسي ليکوال - کې -
دسملي غوښتلې داسې ته ويلوي : د ده مالیه د غبرو -

په لمنه دسملی په سازش کوونکی بنا رکی لار دا کښلنداود
هغوی دشاوړانو خپل مخا نو نه داسی تکبر او تازه وساتل
چی دزرور تیا هغه خای ته اور سیدل چیري چی دکلکتی په ستومانه کو
ونکی فضا کی نه شوای رسیدلی . (۷۲) .

دوي د غونډو په جریان کی تصمیم و یو چی دوست
محمد خان دبر تانی گټی په افغانستان او په سمه کسی نه شی
ساتلای نودده پرمخای باید داسی خو که انتخاب او پرتخت
کښینول شی چی هغه په رښتیا دبر تانی د گڼو ساتندوي
وي او په عین وخت کی دلندن او کلکتی ټولنی فیصلی په خو
ښی سره وښی ، همدارنگه دیښور او یانور و هغو افغانی سیمو
پرتله غوښتنه ونه کړي کوسی چی درنجیت سنگ له خوا
نیول شوي دي . البته د دي شرایطو سره دیر موافق او مناسب
سړي شاه شجاع و چی د ۱۸۳۸ م کال د می د میاشستی
د ۲۰ نیټی په یادداشت سره ده خغه دبر تانی دولت ملاتړ -
اعلام شو . او په عین وخت کی الکساندر برنی او کهیتان
وادي هم د شاه شجاع انتخاب پرمخای وباله - او زیاته یی -
کړه چی شاه شجاع به په افغانستان کی استقباشی .

(۷۲) (اولس یر ، انگرېري استعمار او افغانستان ، ۱۰۲ -
- ۱۰۳ مخونه .

(۷۳) پر سیره پر دي فیصله وشوه چی دتیري په صورت سر
 کی به درنجیت سنگ پوځ د انگلیس لارښوونې لاندې پر کابل
 یرغل کوي اود همکاري په خاطر به د شاه شجاع تر قوماندې-
 لاندې هم لشکر تیار پري اوسعارف به ئی دانگلیس حکومت
 په غاړه وي یو لوړرتبه انگلیس افسر به د دوي سره ملگري
 وي. دپخوانی باجا یعنی شاه شجاع دپوځ مشري به انگلیسی
 افسر کوي. ددې فیصلې دپلی کولو د پاره مکناتین لاهور ته
 ولیدل شو چی رنجیت سنگ دې اتحادته راوبولی او ۱۸۳۳م
 م کال وعده گانی یواري بیا ور په یاد کاندې اودې ته یی
 تشویق کړي چی د دوي سره دافغانستان په تیري اولاندې
 کولو کی ونه واخلی. هماغه وچه چی د ۱۸۳۸م کال دجون
 دميا شتی پر ۲۶ نیټه په لاهور کی د شاه شجاع - رنجیت سنگ
 او بر تانی ترمنځ دري اړخیز تړون په ۱۸ مادو کی لاسلیک
 شو په دې توگه :

۱- شاه شجاع دخپل لځان خپلو وارثانو او خپلو جانشینا-
 نوله لوري نه دمالکیت هر قسم دعوي دهغه ټولوسیسمو په-
 هکله پر پردي، کوسی چه دسند دریاب په دواړه غاړو-
 پرتی دي چی اوس په هغوي باندې درنجیت سنگ قبضه ده یعنی
 کشمیر اود هغه غرب، شمال او جنوب پولو په گډون، دا-

(۷۳) افغانستان و هند برتانوي، ص ۱۱۱ - ۱۱۳

ټک کلا ، چچ ، هزاره ، کيبل ، اسب او دهنی لاندې سيمه چې
دسند درياب په چپه غاړه پرته ده ، دسند په ښې غاړه باندې
پېښور يو سفرو او دخټکو سيمو په گډون ، اشغر ، مچنی ، کو
هات ، هنگو او هغه نوري سيمې چې د پېښور سره يوځای دي
آن تر خيبر درې پوري ، ښو وزيرستان ، دور ، بانک ،
کرکټ ، کالا باغ ، خوشحال گڼ او د هغه نوري سيمې -
ديره اسماعيل خان او د هغې لاندې سيمې دديره غازي
خان په گډون ، کوټ ستن ، عمر کوټ او دهنې نوري سيمې .
سنگور ، هرنه ، دجل ، جاجپور ، راښور ، دکچ -
درې واړه سيمې ، منکيره او د هغه نوري سيمې دملتان ولايت چې
دسند درياب په چپه غاړه پروت دي دغه پورته ټولې سيمې په دېها
راجه مالکيت گنل کېږي . شاه شجاع نه اوس په دې سيمو باندې
څه تعلق لري او نه به ئې راتلونکې کې ولري . دابه دېهار اجه او د هغه
داو لاد او لمسيانو مالکيت وي .

۲- کوم قومونه چې دخيبر په غاړه او سيري هغوی
ته به ددې کار اجازه نه وي دخيبر په دې غاړه
ډاکي - دارې يابل څه قسم بد نظمي وکسري . هر چا
چې په يو حکومت کې د سرکاري ماليات دنده ورکولو نه دېل
په حکومت کې پناه واخسته نو دغه سړي به بيا خپل حکومت ته ور
کول کېږي همدارنگه هيڅوک به هغه وياړنه بندوي کوم چې

د خيبر د تنگي څخه را وځي او د پخوانه دفتح گر کلاته د خېلو او به
ور کوي .

۳- د هغه پخوانی تړون پر اساس کوم چی د سهار اجه او د برتا نبي
حکومت تر منځ شوي دي هيچانه دا اجازه نشته چی د سهار اجه د
اجازي پرته د ستنج د چپی غاري نه بی غاري ته پوري وځي همدا رنگه
هيڅو کښی کولاي چی د سهار اجه د اجازي پرته د سیمه درياب
څخه تیرشی .

۴- شکار پور او د سته د هغه سیمي په هکله چه د سته درياب په بی غاري
پرته ده هر هغه جایزه او مناسبه فیصله چی د سر کلا پوښ او سهار اجه
رنجیت سنگ د هغو بڼو اړیکو په نتیجه کی چه د دوي تر منځ موجوده
دي دی . و شو - شاه ته به هغه فیصله منظور ه او د سته وړوي .

۵- هر کله چی پاچا خپل چکوست په کابل او کندهار کی پیاوړي
کړي نو هغه به هر کال سهار اجه ته دغه لاندی شيان را لیږي: ه ه
آسونه چی اعلی نسل، ښکلی رنگ او ښه رفتار لري- ۱۱ ایرانی
توري ، او ه ایرانی خنجر ونه- ۲۵ ښی کچري رنگا رنگ تازه او
و چی ښوي سر دي یا مشکي خواړه او خو ندو رختکی (دابه ټول کال
را لیږل کیږي). داشیان به د کابل د در ياب له لاري پېښور ته را-
لیږل کیږي: انگور ، انار ، ښی ، بادام ، سمیز ، پسته ، چار مغز ، هر یو
به په زیاته اندازه تیار پړي .

همدارنگه په مختلفو رنگو اعلی دا طلسم توکران ، پوستین ،
کمخاب ، چی د سرو او سپینو زرو کار پړي شوي وي ، ایرانی غلی ،

دابه ټول په حساب کي یو د پاسه سل قلمه وي . د ا پور ته ټول شيان
به پاچا هر کال بهار اجه ته راستوي .

۶- هر یو لوري به بل په مساوي الفاظو کي مخاطبوي .

۷- د افغانستان هغه سوداگران چی لاهور - امرتسر یاد
بهار اجه نور و تر لاس لاندې سیمو ته د سودا گري په خاطر یی -
هغوي ته به په لارو کي هیڅ قسم تکلیف نه ور کول کیږي او نه به
هغوي څوم کس منع کوي - بلکي د هغوي د تملو او تملو د پاره به په
جدي توگه اسانتیاوي برابر یږي . بهار اجه و عد ، کوي چی هغه به
هم په دي توگه د افغانستان هیواد سره خپل چلند او رویه ساتی .
۸- بهار اجه به هر کال پاچا ته دالاندې شيان د دوستی له مخی را
ستوي : ه ه شالونه ه ه ټانه سلمل ، ١١ لو پټی ، ه ټانه کمخاب ، ه
خادرونه ، پنځه پټکی ، ه ه وري دباري وریجی (چی د پینور
مخصوص پیداواری دي) .

۹- که چیري د بهار اجه کوم افسر داسو نو یا د بل کوم شی
اخیستلو د پاره افغانستان ته ولاړشی همدارنگه یاد پاچا کوم افسر
د شالو نو د تلو کړ اخیستلو د پاره پنجاب ته ولاړشی په هغه صورتیکه
چی تر ١١ زره روپو پوري قیمت ولري هر یو لوري به د
هغه افسر په برخه کي پوره پاملرنه کوي او د هغه د کار و نوسر
ته په رسولو کي به لازمی اسانتیاوي برابروي .

۱۰ - که چیري د دو اړو هیوادو نود پوځ اقدام په یوځای باندې واقع شى نو په هېڅ صورت به د غنى غوښى ژ و بلنه کېږي .

۱۱ - که چیري مهاراجه خپل کومکى پوځ پاچاهه ورکړي نو پ شوي مال لکه جواهرات، اسونه، لویه او واړه وسله چى د بارکزي و نه په لاس را شى هغه به دو اړو خواو کى په مساوي برخه ویشل کېږي نو که چیري بیا څه مال پاچاهه د مهاراجه پوځ د کومک نه پرته په لاس ور غله نو پاچا دا وعده کوي چى د هغى نه به یوه برخه د دوستی له مخى مهاراجه ته لیږل کېږي .

۱۲ - دواړه لوري به همیشه یو بل ته خپل سفیران د سندونو او تحفوسو سره لیږي .

۱۳ - د دغه تړون د اصل مقصد د حصول او رعایت د پاره که چیري مهاراجه د پاچا څخه د هغه د پوځ کومک و غواړي نو پاچا اقرار کوي چى زه به د پوځ دخپل یو لوي افسر تر قوماندي لاندې هغه ځوان ته لیږم همداشان د دغه تړون د اصل هدف د حصول د پاره هر چیري چى پاچا و غواړي نو مهاراجه به هغه ته کومکى پوځ چى هنوي به مسلمانان وى او د یو لوي افسر تر قوماندي لاندې به ان تر کابل پورې د جگړې د پاره ورکوي . که چیري مهاراجه پښور ته راشى - نو پاچا به خپل یو شهزاده د هغه د ملاقات د پاره رالېږي . مهاراجه به هغه د خپلې رڼې او دندې برابر درانلو اود رخصتیدو په وخت کى ښه عزت کوي .

۱۴- د د ر ي و اړو حکومتونو یعنی بر تانی-سک او شاه شجاع

دوستان به دوستان او دښمنان به دښمنان اوي .

۱۵- شاه شجاع اقرار کوي چی دخپل مقصد حاصلونه وروسته به

سهار اجه ته دوه لکه رو پی نانک شاهی یا کلدار دهغه نیټی نه ادا کوي

د کومه وخت نه چی دسکانونو پوځ دده سره کابل ته د پاچاهی نیولو د

پاره روان شی. ددی رقم به بدل کی به هغه پوځ تقریباً پنځه زره

سپاره او پیاده وي. دغه پوځ به ټول مسلمان وي او د پېښور په

سیمه کی به د پاچاد کومک دپاره ساتل کیږي البته پوځ به د پاچا

سره د کوسک په خاطر دبر تانی حکومت په وسو ائجه او دسهارا جه به

مشوره هغه خواته لیږل کیږي، نو کله چی څه سهمه معاسله غرب پلو

ته هیڅاشی نو دهغی به هکله هر څه تصمیم چی به هغه وخت مناسب

وي د بر تانی او سک حکومتونو نه بهی عملی کوي. که چیري

سهار اجه ته د پاچاد پوځ اړتیا پېښه شوه نو په ديء صورت کی به هغه

اندازه رو پی چی خو مره سو دی دپاره پاچا کومک و رکړي دي دي

رقم څخه کیږي. دبر تانی حکومت ددی رقم منظمه پر یکم مه دهره

واري اخلی. تر هغه وخت پور ي چی ددی تړون شرطونه رعایت

اوساتل کیږي .

۱۶- شاه شجاع اقرار کوي چی دخپل محان، خپل واران و خانانو دخپلو

جانشینانو له لوري به ددغه دهر او دپایو او ای سیر سره یو یا ندي د

هر ډول شریکي باج اخستل نه اړیږي، داغور لی سیمه به ددند

دسیرانو مالکیت و شمیرل شی، خوش طبعه ئی داوي چی شاه شجاع به

دسندله پيرانو څخه د برتانيې د حکومت په سلا او منځکې توب يوه اندازه پيسې چې ترېنڅلسو لکورو پيوپوري به کيږي، واخلې او هغه به بهار اجه رنجيت سنگ ته ورکوي. کله چې دا پيسې ورکړي شوي نو د ۱۸۳۳ م کال د مارچ د ۱۲ نېټې تر وڼ څلورمه ماده منسوخ کڼل کيږي. او د بهار اجه او دسندله پيرانو تر منځ به د معمول په توګه لکه چې څنګه دستور دي د ليکونو او تحفو تلل راتلل به جاري شي.

۱۷- کله چې شاه شجاع په افغانستان کې دخپل حکومت په پياوړتيا بريالی شي نو هغه به د هرات په حکومت باندې يرغل نه کوي او نه به خپل واره غوروي.

۱۸- شاه شجاع دخپل ځان دخپلو وارثانو او دخپلو جانشینانو د لوري نه اقرار کوي چې زه به د برتانيې او سک حکومتونو د علم او ري او منظورې پرته بل کوم حکومت سره تړون نه کوم او زه به د هر هغه حکومت مقابله کوم چې په زور باندې د برتانيې او یاسک پر حکومت باندې يرغل کوي. د ري واره حکومتونه يعنې - برتانيه، بهار اجه رنجيت سنگ او شاه شجاع د تړون په پورته شرطونو باندې متفق دي او په خوښۍ باندې ئې مني. د پورتنیو ذکر شوو شرطونو او موادو څخه به هيڅکله انحراف نه کيږي او دا تړون به د هميشه پاره عملي کيږي او د هغه وخت نه عمل پرې کيږي

چې اقرار کوونکی لوري په هغه باندې خپلې امضاءگانې او مهر
ونه ولگوي .

د لاهور ښار - ۱۸۳۸ م کال د جون د میاشتې ۶ نېټه د اکلینډ
رنجیت سنگه - او شاه شجاع امضاءگانې . (۷۴)

پورتني دري اړخیز تړون د استعمار چیانو هغه وسیع تجاویزې
پلانونه په گوته کوي کوم چې د لندن کاپیتالیستي د اړه مارانو
له خوا د افغانستان او د سیمې غار تړلو د پاره منجول شوي وو. دوي
خو لا پخوا د هند نیمې وچې ته راغلي وو او د هند سرشاره منابع یې د
کلونو کلونو راهیسې په غارتګرانه توګه استثمارول. کال
په کال د نويو سیمو لاندې کولو او بیا په هغه کې د انګلیسي سرماني
په کار اچولو د پاره هڅې درلودلې چې د خپلو اضافي مالونو د پاره
د خړخړو بازارونو په پیدا کړي او د نورو استثمارولو د پاره زمینه
پراېره کړي چې په دې توګه پخوا نې پاچا چې لاترا و سه نې په لودیانه
کې د مستمرې سعاش په واسطه شپې سبا کولې او په هیڅ صورت سره
نې د افغانستان څخه نماینده کې نه شوي کولای، خو لږ د خپلو
استثماري کټو د پاره ده ته داسې رول ورپه غاړه کړ چې کویاسدو زی
شاه شجاع هغه مستحق شخص دي چې د افغانستان په ګوټ ګوټ کې
محبوبیت لري او ډیر ژر به د لاهور د تړون د موافقې پر اساس د خپل
پلار نیکه په تخت کېښي .

(۷۴) د پښتو تاریخ، دویم جلد، ۱۵ - ۲۴ مخونه.

ج: د شاه شجاع پیا هلی خلې د تخت د پاره:

کله چی شاه شجاع په ۱۸۰۹ م کال په ننگرهار کی د شاه محمود د لاسه ماتې و خوړه نو د کندهار خوا ته و لاړ او خلور میاشتی وروسته ئی کندهار و نیو. خو دده دا کامیابی موقتی وه! و دی بیر ته د گومل له لاری پنجاب ته و لاړ او د پنجاب په سایوال کی ئی در نجیت سنگ سره و لیدل. وروسته بیا په را و لېنډي کی دخپلی کورنی سره یوځای شو. په دوو کالو کی ئی دو مخله په پېښور یرغل و کړ خو موافقت ئی په نصیب نه شو.

په ۱۸۱۲ م کال کی شاه شجاع بیاد کشمیر و الی عطا محمد خان سره بندی شو. کله چی فتح خان د ۱۸۱۳ م کال د فبرورې په میاشت کی عطا محمد خان ته ماتې و ر کړه شاه شجاع بیاد در نجیت سنگ استاخیو ته و سهارل شو چی هغو لاهور ته واستاوه. (۷۵)

در نجیت سنگ چی په ۱۷۹۸ م کال کی د شاه زمان له خوا د پنجاب حاکم مقرر شوي و او من ئی په ډیر چل او خیانت سره شاه شجاع و نیو او د اسی تگی بی و سره و کړه چی مقصد ئی له هغه څخه د مشهور الماس کوړه نو ر تر لاسه کول و. (۷۶)

شاه شجاع په ۱۸۱۴ م کال کی په پټه له در نجیت سنگ څخه د محان خلاص کړ او د کشتو ارد را جا په مرسته ئی پر کشمیر برید و کړ.

(۷۵) اولس یار، انگریز استعمار افغانستان، ۳۸-م مخونه.

(۷۶) مونته ستوا رت الفستین، د کابل سلطنت بیان، کابل، ۱۳۶۱،

دویم ټوک، ژباړونکی دا کتر محمد حسن کاکړ، ۳۲۸ مخ.

ولی گته ئی ونه کړه او په ۱۸۱۶ م کال دخپلی کورنی او شاه زمان
سره په لودیانه کی یو محای شو . (۷۷)

په ۱۸۳۳ م کال کي د شاه شجاع خوب او خیال بیا عملی جنبه پیدا
کړه هغه داچی دوست محمد خان دانگلیسانو پیچلی پالیسی سره توافقی ونه
شوده - انگلیسانو مخالفت پیل کړ او شاه شجاع ئی یو محصل بیا
د افغانستان نیولوته تشویق کړ او دانگلیس سیاسی نماینده کپتان ویدله خوا
نقشه ورته ترتیب شوه ، همدارنگه دا انگلیس سیاسی نماینده رنجیت
سنگت ته وده ورکړه چی د کومک په صورت کی به د پېښور او د هغه
نورو گاونډیو سیمو مستحق شی . د سوقياتو مصارف یی دکورنر
جنرال ویلیام بنتنک William Bentinck-1828-1835

په اجازه دېر قانونی هند او پنجاب حکومت له خوا ورکړل شول . (۷۸)
شا شجاع په ۱۸۳۴ م کال د جنوری په میاشت کی دوست
محمد خان دراهزولو دپاره د لودیانی څخه راروان شو او دلیرپوڅ
سره د ابا مین څخه را پوریوت او په شکا رپور کی ئی د درانی پاچا
یو جاگیر په زور واخیست او دخپل پوځ شمیری ۲۰ زره تنوته
ورسوه . او په روهري Rohri کی یی د سند امیرانو ته ساتی وړکړه .

(۷۷) ، انگریزي استعمار او افغانستان ، ۴۲ مخ

(۷۸) ، افغانستان و هند بر قانوني ، ص ۷۰ .

او کندهار خواته راغی اود خوجک کوتل په دره کی بی
کندل خان مات کړ او کند هار محاصره شو .

د کندهار هار گز و وروڼه د کابل نه دخپل کشری و ورو
دوست محمد خان هغه د پرله پسې استاڅو په ذریعه کومک و غوښت
مگر د دوست محمد خان پخوا له دې چي دور و نو کومک ته ورسېږي، لومړی
پي د انگلیسانو نبض و نیواو خپل استاڅی بی په لود پاته کسی د انگلیسانه
نوسا سی نمائیده ته ولاړه چي له هغه مخا په ورته یو کمزوری او
دوه کونی جواب ورکړ شو چي د هغه مطلب داو:

دهندبر تانوي نماینده گان پخپله پدې مسئله کی شریک نه دي
لکن شاه شجاع ددوي پر خوښه او رضا دا کار کوي . (۷۹)
دوست محمد خان د جواب تر لاسه کولو وروسته په ډیره پوره مخان
کندهار ته ورساوه او د شاه شجاع اجیر پوځونو ته چي د کمپل
انگلیسی السر تر قوماندې لاندې ووماتی ورکړه اجیر کمپل بندي
شواو شاه شجاع دفراه له لاري کامران * د شام محمود
زوي ته چي په هغه وخت کی بی په هرات کی حکومت درلود د
مرستی په هیله و لارمگر ډیر ژر بی له کومې نتیجې اخستو غځه دجو .

(۷۹) د میل سون ، د افغانستان تاریخ ، ۳۲۹-۳۳۰ مخونه .

* - کامران تر ۱۸۳۲م کال پوري د هرات حکمران و

بن، کلات او شکار پورله لاري بیر ته لوديانی ته ستون شو. (۸۰)
 په ۱۸۳۸ م کال کی یو محل بیاد افغانستان سیاسی فساد استعما ري
 هیوادو په لاس و هڅه خړه پرې شو او بر تانوي استعما ر چیانو
 دامیر دوست محمد خان دلري کولو د پاره ملاوترله، اکلیند او دده مشاوران
 دي نه چی ته ورسیدل چی دامیر دوست محمد خان هر لحاي داسی شخص د
 افغانستان پر تخت کښینوي چی هغه په ټول صداقت او فاداري
 ددوي د پلانونو د عملی کولو سر موافق وي او په عین موقع کی
 د پېښور دعوي هڅه درنجیت سنگ په کټه تیرشی چی البته په دي
 صفا تو مو مو فسرې هغه شاه شجاع و چی په لودپانه کی ورته د داسی
 ورلخی د پاره مفت معاشونه ورکول کیدل.

د ۱۸۳۸ م کال دسی د میاشتی د ۱۲ نیټی تاریخی یاداشتونه د
 گورنر جنرال سیاست په دي توگه ارزایی کوي «... درنجیت
 سنگ په کټه توافق سره د شاه شجاع الملك هڅه ملا تر او همکاری کوو
 ترخو دي پاچاهی ته ورسیري او د افغانستان په ختیځو برخو کی
 خپل قدرت ټینگ او دسک حکمرانانو سره سوله وکړي او په دي
 توگه زموږ کټی وساتی». (۸۱)

د ۱۸۳۸ م کال د ستمبر د میاشتی په لسمه نیټه په هند کی د
 برتانیی دلو او اعلیٰ قو ماندان امر صادر کړ چی د افغانستان د پاره

(۸۰) په نولسمه پیړی کی افغانستان، ۱۰۱-۱۰۲

مخونه.

(۸۱) افغانستان و هند برتانوي، ص ۱۱۱.

پوره تيار ي ونيسی. دري هفتي وروسته داکتوبر په لومړۍ نېټه
په سمله کې داکلیند له خوا دافغانستان پر خلاف د جنگ اعلامیه
نشر شوه. (۸۲) دسملی اعلامیه چې زیاتو تاریخ پوها نو دجملی
سندونو مجموعه بللی ده دهند او انگلیستان په ورځ پانو کې هم نشر
شوه. په اعلامیه کې یې د سدوزي شاه شجاع څخه د یوه حقین او
شرعی وارث په توګه یادونه کړې وه او په عین حال کې د پخواني شاه
له دفاع په برخه کې وېل شوي و چې د شاه شجاع شهرت په ټول
افغانستان کې په اثبات رسیدلی دي. دې په ډیر ژر د خپلو قواو
سره افغانستان ته داخل شي او د خارجي مداخلې په صورت کې
په دده څخه د برتانوي قواو یې حمایت او پلوي کوي. هماغه و چې د
۱۸۳۸ م کال د نوېبر د میاشتې په ۱۵ نېټه د لودیا نې څخه د افغانستان
په نیت د برتانوي لښکرو په ملګر تیار او خوځېد او د افغانستان پر
او لښکراندي د برتانوي استه اړچیانو لومړۍ تیري تحلیل شوه. (۸۳)

(۸۲) - Arthur Swinson, North West Frontier, P 43.

(۸۳) انگلستان دافغانستان پر ضد دتاریخ پانی ، ۳۸ - ۴۱

خلورم فصل

الف : په هند کې برتانوي استعمار
او د هغه تاثيرات پرا فغانستان :

د هند ختيځه کمپنۍ چې په لومړي وخت کې اصلاً يوه تجارتي کمپنۍ وه، په ۱۶۰۰ م کال کې دانگلیسي سوداگرو په ذریعۀ د هند په غربي سواحلو سورت Surat کې تشکیل شوه. کمپنۍ هڅه درلوده چې دانگلستان او هند ترمنځ سوداگري ته پراختيا ورکړي. دغه کمپنۍ په ۱۶۳۰ م کال په کلکته کې تجارتي مرکز پرانسته او بيا په ۱۷۰۰ م کال کې ورځخوۀ د هند متحدۀ ختيځ شرکت جوړ شو او د هند څخه نوي انحصاري تجارتي حق ترلاسه کړ. په ۱۷۷۳ م کال کې بيا د بنکال کورنرد ټول هندوستان کورنر جنرال په نوم

ياد شو دغه شخص وارن هستنگس (Warren Hastings

۱۷۷۳ - ۱۷۸۵ م) و .

لس کاله وروسته په ۱۷۸۴ م کال کې د انگلستان پارلمان یو
قانون تصویب کړ چې په هغه کې د هند د چارو د پاره یوه د کنترول
اداره، د پارلمان تر تاثیر لاندې تشکیل شوه چې په تنه غړي یې درلودل و
دل . (۸۴)

د کمپنۍ د تاسیس کېدو په لومړیو وختو په هند کې نه یوازې
انګلیسان موجود وو بلکې د هغه هیواد په ساحلي ښارونو کې زیاتو
اروپایي استعمارګرو هیوادو استیازات تر لاسه کړي وو. خود هند
د نیولو د پاره دوه ستر رقیبان انگلستان او فرانسه وو چې د هند تر
لاسه کولو د پاره ښې هڅې او کوښښونه درلودل، چې بالاخره انگلستان
په فرانسه باندې بری و موند .

د برتانوي استعمار ګرو تاریخ په هند کې په دوو مرحلو او
عصرو نو باندې ویشل کېږي .

لومړۍ پخوانۍ عصر - دویم - نوی عصر

د پخوانۍ عصر تاریخ دوه دوره په درو برخو ویشل کېږي
الف : لومړۍ دوره (د ۱۷۰۷ م کال نه تر ۱۷۴۸ م کال
پورې) چې په دې وخت سره ټیټان په هند کې برتری تر لاسه کوي.
ب : دویمه دوره (د ۱۷۴۸ م کال نه تر ۱۷۷۲ م کال پورې)
چې ددوی ټاکنې پرمختګونه په نصیب شول او برتانوي په خپل

(۸۴) افغانستان در مسیر تاریخ ، ص ۱۶-۲۷

حریفانسی باندی ہری ترلاسه کر۔ پہ بنگال اوہ را س کی ئی دسالکیت
حق یامو ندہ اور یاستونہ بی تشکیل شول۔

ج . دریمہ دورہ (د ۱۷۷۲ م کال نہ تر ۱۸۱۸ م کال پوری)
چی بر تانیہ سر ہیانو باندی بر پالی شوہ او دفرانسی طرحی ہم نا کا۔
دوشوی او بالاخرہ ددر اس انگلیسانو ندوسپار ل شو (۸۵)۔
نوی عصر چی دھند بہ تاریخ کی د ۱۸۱۸ م کال دبر تانی
حکومت پہ ناسر سرہ پیل شو دا عصر ہم پدرو بر شو ویشل
کہری ۔

الف : لوہری دورہ (د ۱۸۱۸ م کال نہ تر ۱۸۵۸ م کال پوری)
چی پدی دورہ کی دبر تانی تسلط او ادار ی سبستم ٹایم شو۔
ب : دویمہ دورہ (د ۱۸۵۸ م کال نہ تر ۱۹۱۹ م کال پوری)
پدی دورہ کی دبر تانی رول دھندہ لی نہفتونو دیسیاسی اجتماع
عوام مذہبی رینور ونو نو ہسا جو کی شر گندشو ۔

ج : دریمہ دورہ (د ۱۹۱۹ م کال نہ تر ۱۹۴۷ م کال پوری)
چی باپادی دورہ کی دملی حکومتونو طرز د آزادی ہ شکل سرہ
شکارہ شو۔ (۸۶)

پہ ہند کی دبر تانوی استعمار چیانو تاریخ یو خپاند تاریخ دی
چی لوہری ئی پہ ۱۷۶۴ م کال دہنگال و لایت لاندی کپا و ددہلی

(۸۶) Macmillan, A short History of the Indian people, (۱۹۰۷)

Calcutta, 1969, P. 245.

(۸۶) پورتنی اثر ۳۱۵ - ۳۱۶ بخونہ۔

خواته یی خپل تدریجی تیري ته دوام ورکړه. برتانوي پرغلگرو
چې د هند نیولو دپاره نئی وسیع پلانونه د لودل د شمالی هند
زباتی سیمې یی یو پرل پسې لاندی کړی په لوسړی وخت کی یی د سخلو
د اسیراتور یی د تجزی یی او توک تهر کک کولو د پارسیجلی فیسو-
دالی حکومتونه تشویق کړل او د هند په پیلایلو سیمو کی کوچنی
فیو دالی حکومتونه منځ ته راغلل چې وروسته بیا ددوی ترمنځ
فیو دالی شخړو ته لمن وو هل شوه او په اخیر کی برتانوي استعمار
گرانو ددوی په ماتولو پیل وکړ.

په دې وختو کی د افغانستان پاچا شاه زمان هم غوښتل چې د
د رانی اسیراتور یی حدودیو واری په تجدید کاندې او په چین وخت
کی د هند مسلمانان چې د برتانوي استعمار گرانو نه په تنگدو و او
ده ته په وار وار سره هند ته بلنه ورکړ شوي وه ترڅو چې د هند
خلکو سره د استعمار چیانو په ایستلو کی کومک وکړي.

په ۱۷۹۸ م کال شاه زمان په لاهور کې د هلمی نیولو دپاره تیماری نیولو
چې انکلیسانو د شاه زمان د پلانونو شننه ولود پاره خپل سفیر کیتان جان مالکتم
(John Malcolm) ایران ته واستاوه. لوسړی نئی ایران د خراسان*
نیولو ته تشویق کړ او ایرانیانو د خراسان تیري وکړ چې په نتیجه کی شام
زمان مجبور شو چې د پېښور او کندهار له لاری ځان هرات ته ورسوی

* ټول خراسان په دې وخت کی د افغانستان د خاورې
جز گڼل کیده.

په دې توگه د شاه زمان پلان د خنډونو سره مخامخ شو. وروسته بيا په ۱۸۰۱ م کال د جنوري په ۱۰ نيټه د برتانوي او ايراني تړون لاسليک شو چې په تړون کې د ايراني پاچا تعهد کړي و چې که چيري د افغانستان پاچا په برتانوي هند باندې يرغل وکړي ايراني لښکر به د افغانستان په خاوره تيري وکړي او يا که د افغانستان پاچا يا ترانسه په ايراني حمله وکړي د برتانوي دولت به خپل پوځونه نه د ايراني کومک ته وليږي. (۸۷).

کله چې اوسني په يو ډېر اړخه سمه باندې تسلط درلود د هندوستان د ختيځو او جنوبي سيمو په لاندې کولو يې پيل وکړ او تقریباً د هند لاندې کولو د پاره هم د فرانسې، پرتگال او انگليسانو ترمنځ د بارزه ختمه شوي وه او برتانوي استعمارچيانو خپل لځانونه د هند مالکان گڼل او د سرهټيانو سره په جگړه کې و. د هند په جنوب کې ټيپو سلطان څخه هم انگليسان راچاپور شوي او همدارنگه په اوډه، دهلي او محيني نورو سيمو باندې د انگليسانو له خوا زور اچول شوي و. د افغانستان پاچا شاه زمان لس واري د هندوستان په نيت روان شو خو په داتول وخت کې د لاهور نه هند خواته تير نه شو او ده ته به په داخل کې دنورو په تحريك د خپلو ورونيو له خوا گټو ډي او جنجا لونه پيدا کيدل. (۸۸)

(۸۷) عبدالحی حبيبي، تاريخ مختصر افغانستان، کابل، ۱۳۳۹، ۱.

جلد دوم، ۱۰۳ مخ.

(۸۸) قاضي عطاالله خان، د پښتنو تاريخ، لومړي جلد، ۱۵ مخ.

سند د درانيانو د اسپراتوري په وخت کې د افغانستان يو آباد
 اوسر سبزه ولايت و چې بحرنه ئې ازاده لار درلوده ، انگليسانو د
 اتلسمې پېړۍ راهه د پخوا هيله درلوده چې په دې سيمه کې نفوذ
 ولري او د سوداگري لاري پرانيځي چې د همدې ارزو درلودلو
 په نتيجه کې انگليسانو وکړاي شول چې د احمد شاه بابا په وخت په
 ۱۷۵۸ م کال کې د سندو الې غلام شاه په واسطه خو تجارتي خوني
 په تته او شاه بندر کې افتتاح کړي، خو وروسته د تجارو د کرکي
 او د افغانستان پاچا شاه زمان نفوذ په واسطه دوي مجبور شول
 چې سند پرېږدي (۸۹)

د نولسمې پېړۍ په لومړۍ لسيزه کې کمپني يو واري پيادنا پليون څخه په دار
 کې ولوېده او په ۱۸۰۸ م کال د جولاي په مياشت کې کپتان ديو -
 يدستون - Davied Seton - د سند سرکز حيدر آباد ته وليږل شو
 او د تالپور مير غلام علي سره يې يو دوستانه تړون لاسليک کړ مگر دا چې
 د برتانوي استعمار جيانو گټو د دې تړون د دوادوسره ټکر کاوه د همدې
 کال د اکتوبر په مياشت کې لار د مېنتو (1807-1813 Lord Minto)
 د کپتان ديو يدستون ساو ريت لغوه
 کړ او څه وخت وروسته د گورنر جنرال په تقاضا نيکولاس هينکي -
 سم د سند ميرانو ته ورغی په نتيجه کې يو نجل بهاد سند ميرانو غلام -
 علي ، مير کرم علي او مير مراد علي سره د دوستي تړون د ۱۸۰۹ م
 کال د اگست په مياشت کې اېضاء شو په تړون کې د سند ميرانو تعهد

(۸۹) ، افغانستان در مسير تاريخ ، ص ۴۲۷ .

کړي و چې فرانسوي اتباعو ته به اجازه نه ورکول کيږي چې په
سند کې ځاي پر ځاي شي. (۹۰)

کله چې برتانيې دسند په اوږدو کې دخپل نفوذ په لټه کې وه د
افغانستان په دننه کې د دراني احمد شاه بابا د لمسيانو تر منځ سختې خپل
منځني شخړې د قدرت تر لاسه کولو د پاره روانې وې، په دې وخت
کې انگليسي تيري کوونکو قو او هندوستان تر لويديزې پورې
لاندي کړاو يولو. پدې سياسي هيئت کې د الفنسټن (Elphinstone)
په مشرۍ پيښور ته د شاه شجاع حضور ته راو ليږه او شاه شجاع يې په
ايران کې دفرانسې زياتيدو نكې نفوذ ته توجه کړ او په نتيجه کې د شاه
شجاع او الفنسټن تر منځ يو دفاعي تړون د ۱۸۰۹ م کال د مارچ په
مياشت کې لاسليک شو او د همدې کال د جون د مياشتې په ۱۷ نيټه
لار دښتو دبرتانوي هندگو رنر جنرال هم تصديق کړ. (۹۱)

په دې واقع چې برتانوي استعمار چيانو دخپلو سر بازارو په واسطه
د هنداکثره سيمې فتح کړي، پنجاب دسک دولت هم ديوه ژندار م قوت
په توگه د هند په شمال کې منځ ته راغی او دفتو حاتو په نتيجه کې دغه
دوه دولتي قوتونه دسولې په بل ته سره نژدې کړي، ددې دځنوي
په مخاطره د ۱۸۰۹ م کال داپريل د مياشتې په ۲۵ نيټه برتانيې او د هغه
راجا رنجيت سنگ (Ranjit Singh) تر منځ تړون لاسليک شو په

(۹۰)، افغانستان و هند برتانوي، ص ۳۷-۳۸.

(۹۱)، تاريخ مختصر افغانستان، جلد دوم، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸.

تړون کی «هار اجه رنجیت سنگت ته اجازه ورکړ شوي وه چی انگلیسان د غربالور ي ته دده په پر اختیا غوښتنی کی «داخله نه کوي. دبر تا نوی نمایندگانو د همدغه تشویقی په نتیجه کی رنجیت سنگت د افغانستان نه د سیمو شکولو په لړ کی لوړی کشمیر او بیاد سنده په اوږدو کی نوری سیمی بویر بل پسې د افغانستان څخه و نیولی (۹۲).

کله چی شا «حمود په ۱۸۰۹ م کال کی یو لځل بیا په تخت کښیناست دهغه وزیر بار کزوی فتح خان یو لځل بیا د افغانستان پخوانی برم راژوند ي کړ دبلو چستان او سنده بهر ان بی چی د افغانستان د داخلی کلو دیو په وخت کی په خپل سر شوي و و، بیرته تابع کړل همدارنگه رنجیت سنگت ته چی څه دود دده څخه داتهک کلا نیولی و، دفتح خان له خوا په ۱۸۱۳ م کال کی سخت گوزار و رکړل شو او کشمیر «محمد عظیم خان دده ورور ته وسپارل شو، (۹۳)

دا چی برتانوي استعمارگر و دخپلو گټو دپاره دهیڅ ډول دسیسه کولو څخه «څخ نده اړ وده د ۱۸۱۳ م کال دنو بهر دسیاشتی په ۲۵ نیټه یی دافغانستان پر خلاف دایران سره تړون لاسلیک

(۹۲) افغانستان و هند برتانوي، ص ۹۳

(۹۳) ، تاریخ «مختصر افغانستان ، جلد دوم، ۱۰۹ م «مخ

کړ - د تړون د موادو څخه په یو ساده کي په یو طرفه ډول وپل شوي و چی که چیري د افغانستان او ایر ان ترمنځ جنگ واقع شی برتانیه سدا ځله نه کوي ولی ایران تعهد کوي چی که چیري افغانستان دېر تانیی سره په جگړه کی شی ایران به په افغانستان باندې یرغل کوي (۹۴)

په ۱۸۲۰ م کال کی برتانوي استعمار چیانو یو ځل بیا د افغانستان د دا ځلی گپوډیونه په استفادي سره سندنه خپل نماینده الفنسټن ولیر ه او دهمدي کال دنومبر په میاشت کی دسند میرانو او د برتانیی نماینده تر منځ یو دوستانه تړون لاسلیک شو . د تړون د موادو پر اساس هیڅ اروپایی هیواد ته اجازه نه ورکول کیده چی سندنه راشی . (۹۵) هغه تړونونه چی دېر تانیی او د افغانستان سره په پرتو ډولو او هیو ادو ترمنځ د افغانستان پر خلاف لاسلیک شول بالاخره دغه تړونونه په ۱۸۳۰ م کال کی د افغان او انگلیس اړیکي د تاثیر لاندې راوستلی . (۹۶) نوڅنگه چی برتانیی اخیل سوقف په ایران کی له لاسه ورکړي و ، دوي خپل زیات نماینده گان تزاری روس د احتمالی یرغل د امکاناتو

(۹۴) افغانستان و هند برتانوي ، ص ۶۱ .

(۹۵) افغانستان در مسیر تاریخ ، ص ۲۷۰ .

(۹۶) افغانستان و هند برتانوي ، ص ۵۰ .

د دفع کولو په خاطر هغه سمونه ولیږل چې د آسودریا او سند ترمنځ پر تی
وی چې د هغه جملې نه کپتان کاناۍ او الکساندر برنس افغانستان او منځنۍ
آسیا ته ولیږل شول. هنري پوتنجر (Henry Pottinger) (
د سند سیرانو ته ولیږل شو او د ۱۸۳۲ م کال د اپرېل په میاشت کې بودو
ستانه تړون د دوی ترمنځ لاسلیک شو. د تړون د موادو له مخې د سند ټولې لارې
د برتانوي کشتیو پر مخ خلاصې شوې. د تړون په بله ماده کې لیکل شوي
و چې دواړه خواوې د بوبل، مېر فاتو ته په دېمنۍ نه گوري چې دغه ماده ۱۱
کاله د تړون وروسته په ۱۸۴۳ م کال کې انګلسیانو په دې بهانه چې
د سند سیرانو د ۱۸۳۹ - ۱۸۴۲ م کلونو د افغان او انګلیس په
جګړه کې پر دوي باندي لاره تړلې ده، د سند سیران یې د آزادي -
خڅه بحر ورو او سند مستقیماً برتانوي استعمارچیانو لاندې کړه.

(۹۷)

په ۱۸۴۳ م کال کې برتانوي او د پنجاب حکومت شاع
د افغانستان نیولو ته تشویق کړ او د دوي په مالي مرسته دا
یرغل تر سره شو. خوشا شجاع په خپل مقصد کې ناکام شو
او د تشویق کوونکو هیلی هم د خاورو سره یوځای شوي

(۹۸).

(۹۷) ، افغانستان در مسیر تاریخ، ۳۲۷-۳۲۸ مخ همدارنگه،

افغانستان و هند برتانوي، ۷۸ - ۸۱ مخونه.

(۹۸) اولس یار، انګریزي استعمار او افغانستان، ۷۳ مخ.

د هند ختیځه کمپنی او س یوه تجارتی کمپنی نه وه پکې اوس
تقریباً ټول هندوستان د برتانوي سر بازانو په واسطه فتح شو.
کمپنی هم په یوه سیاسي ارگان سره بدله شوه همدا رنگه د دوي
ذهنونه هم د کمپنی په برخه کې واوښتل په ۱۸۱۳ م
کال کې د کمپنی په څرنگوالي کې تجدید نظر و شو تجارتی
انحصارات له منځه یووړل شول او د برتانوي پاچاهي حکومت د هند
محاي ونه شو.

د ۱۸۳۳ م کال د قانون له مخې هندوستان د یوه برتانوي
پاچاهي په توګه اداره شو او د سوداګرۍ په برخه کې علاقه
کمه شوه. کورنر جنرال او د هند شورا اجازه درلوده چې
د هند خلکو ته قوانین جوړ کړي. په ۱۸۳۵ م
کال کې شمال غربي ولایت د بنگال څخه جلا شو او د هند
پاره نایب الحکومه مقرر شو. (۹۹)

[په ۱۸۳۶ م کال کې امیر دوست محمد خان د برتانوي هند
کورنر جنرال لارډ اکلنډ ته یولیک واستاوه چې په هند کې یې
لومړي دده په نوي وظیفه باندې ټاکلونه مبارکي وېلي وه
و روسته ییاد دده دسکانو څخه د پېښور دراکړخولو په برخه کې مشوره
غوښتنې وه. اکلنډ دا میردلیک په جواب کې

Macmillan, Ashort History of the Indian (۹۹)

p. 316. people,

داسی لیکلی و « په هند کی د انگلیسانو مقصد د سوداګري
پرمختګ دي . برتانیه دنورو هیوادو په کورنیو چارو کی د
اخله نه کوي ، مګر د سوداګري د چارو د تنظیم د پاره به یو
انګلیسی هیئت کابل ته ورشي . (۱۰۰)

د ۱۸۴۷ م کال د ستمبر دسیا شتی په اخیرو ورځو کی
انګلیسی هیئت د الکساندر برانس په مشرۍ کابل ته راوړسید
او دامیر سره یی خبري پیل کړي . څه وخت وروسته
د تزاری روسی نماینده ویتکیو وچ (Vitekovitch)
کابل ته راغی . ویتکیو وچ د کابل
د ربار او کندهار حکمرانان په سند او پنجاب کی
د انګلیس پرمختګ پر خلاف تحریکول . دامیر او برانس
تر منځ زیاتی خبري وشوي ، خود امیر غوښتنی مشخصی
وي هغه داچې « که چیري دانګلیس دولت موږ ته د وزیرانو پکښه
راکوي همدارنگه هغه لځمکی چی د سند درباب په غرب کی
پرتی دي بیرته راګرځوي په هغه صورت کی به دي دانګلیس
دوست او همکاروي » . (۱۰۱)

خوځنګه چی برتانوي هند خپل پخوانی متحد دوزی شاه شجاع

Gregorain, the Emergence (۱۰۰)

of modern Afghanistan, P. 67

۹ (۱۰۱) ، انگلستان د افغانستان پر ضد ، ۱۶ - ۷ مخونه

په نظر کې درلوده او په لودپاڼه کې د داسې موقع د پارساتل شوي
و نو دې خبرې په نتیجه کې وبلل شوي او ۱۸۳۸ م کال د اکتوبر
د میاشتې په لومړۍ نیټه د برتانوي هندګورنر جنرال لارډ کلنډ د
جنگه اعلامیه د افغانستان پر خلاف نشرته وسپارله او د امیر دوست
محمد خان دراپر زو لودپاڼه یې مېلاوېزله. (۱۰۲)

ب . په افغانستان کې د انګلیسانو د

جاسوسی هلې ځلې:

د نولسمې پېړۍ په لومړیو کلونو کې کوم وخت چې په هند
باندي د ناپليون دیر غل ډار زیات شو څه په رسمي او څه په غیر رسمي
توګه زبات انګلیسي اجنټان افغانستان ته راغلل ددوي مقصد ددې
سفر و نو څخه دا و چې د افغانستان په اقتصادي، توپوګرافۍ، جغرافیه
فیایي، سیاسي او تاریخي برخو کې معلومات ترلاسه کړي.

لومړۍ رسمي انګلیسي هیئت چې د ناپليون د اقداماتو د څارولو
دپاره افغانستان ته راغی د افغنستن هیئت و چې په ۱۸۰۸-۹ م کال
کې یې د افغانستان پاچا شاه شجاع سر د یو دفاعي تړون لاسلیک کړ.
(۱۰۳)

د افغنستن سفر انګلیسانو ته ددې امکانات برابر کړل خو د افغان
نستان باندیني او ننني لاري، دهیواد سیاسي او اجتماعي قواو تناسب

(۱۰۲) اولس یار، انګریزي استعمار او افغانستان، ۹۶ مخ

(۱۰۳) Gregorian, Emegence of Modern

Afghanistan, p. 67.

او دېر ديو په مقابل کې د هغوي د تابر او رڼو اسكانات په غور سره
وځيري . (۱۰۴)

د الفنسټن د هېست وروسته لومړی کپتان چارلس کريستي
(Capt. Charles christi) او بيا وروسته په ۱۸۱۰ م
کال کې يو بل انگليس چې هنري پوټنجر (pottinger)
نومیده د جاسوسي دپاره لومړی بلوچستان او وروسته د افغانستان
نور ورسېدو ته و لاړل او تر زيات وخت پورې ئې د فباينو تر منځ
د دحلې لباس يا کله د ملا او ياد پير په څير ه ديوه کلې نه بل کلې ته تلل
او حتی ان تر ايران پورې په پېښو وگرځيدل . (۱۰۵)

په ۱۸۱۲ م کال کې لومړی دورې (Durie) او څه وخت
وروسته عزت الله (Ezzetulla) د جاسوسي دپاره افغانستان ته
راغلل او خپلو جاسوسي ادارو ته يې پوره معلومات تر لاسه کړل .

په ۱۸۱۹ م کال کې دوه نور و انگليسي اتباعو نور کرافت
(Moor Craft) او تريک (Trebeck)
د افغانستان څخه ليدنه وکړه او تقريباً شپږ کاله د افغانستان په مختلفو سيمو
کې کلې په کلې وگرځيدل او په اخير کې سرر کرافت د هندو کش په شمالي
لږو کې د پشواو د دغودو و تنو وروسته گوټري (Guthrie)
افغانسان ته راغی او په همدې وختونو کې چې انگليسي اجنټانو يو

(۱۰۴) انگلستان د افغانستان پر ضد ، ۱۶ - ۱۷ مخونه .

(۱۰۵) اولس پار ، انگرېزي استعمار او افغانستان ، ۹۹ مخ .

پر بل پسی دافغانستان څخه لیدنه کوله په ۱۸۲۳ م کال کی دمونیته-
ستورپت الفستین کتابچی دافغانستان په مختلفو برخو کی ټی ټی ځنی
مواد درلودل نشر شو .

په ۱۸۲۶ م کال کی بوبل سکاتلنډي ادوارد سترلنگه
(Edward Stirling) دبنګال دسکی چارو مامور کابل ته
راځی . (۱۰۶)

په ۱۸۲۷ م کال کی چارلس ماسن (Charles Masson)
او یو کال وروسته جیمز فریزر (James froser) په ۱۸۲۹ م
کال کی ډاکټر هارلان امریکائی (دهنده دختیځی کمپنی په ارتباط
یو پر بل پسی دجاسوسی دپاره افغانستان ته راغلل) (۱۰۷)

د ۱۸۳۰ م کال وروسته منځنی اسیا ته دنړیوال کړکېچونو
په نتیجه کی داستعمار ی هیوادو توجه زیاته شوه ، او یو تعداد زیات
انګلیسی اجنټان دي سیمې ته راو لیږل شول ترڅو دسیمې دور ځنی
انکشاف څخه لومړی برتانوي هند او پیاوړو وسته لندن خبر کا ندي
دهنه جملی نه الکساندر برنس (Barnes) او کپتان
کانولی (Cannally) افغانستان او منځنی اسیا ته سفر
و کړ . برنس داسیر دوست محمدخان سره له نږدې ولیدل او دنواب جبار

(۱۰۶) Arthur Swinson, North-West Frontier, p. 35.

(۱۰۷) اولس یار ، انګرېزي استعمار او افغانستان - ۹۸ - ۱۰۷ مخونه

خان سره ئی ډیرې شېې تیرې کړې، بیاد آمو وادي له لارې لوسې
 بخارا او د هغه ځای نه مشهد، تهران او خلیج فارس له لارې هند ته
 ستون شو (۱۰۸) برنس ډیر ژرد کلکتی نه انگلیستان ته ولیږل شو
 تر څو د جاسوسی راتول کړي معلومات د لندن واکمنو ته وراندي
 کړي. برنس په ۱۸۳۳ م کال کې لندن ته ورسید او ډیر ژرد د دسفر
 دوی توکیزه شرح خبره شوه او د شاه جفر افیایې ټولنې له خوا په طلايې
 مدال مفتخر شو او د انگلستان پاچا څلورم وېلیام د، ته دیونیم
 ساعت مجلس افتخار وروباښه. (۱۰۹)

له برنس نه وروسته د هنري ډیورانډ (Sir Henry Durand)

بعیمز جیرارد (James Gerard)، مونشی موهن لال
 (Munshi mohanolal) سنگوین (Sangain) او د سودایور
 (Maud Diver) په خپل وار سره د افغانستان څخه کتنې وکړې او
 په دیرو، حجر و او جو ما ټو نو کی ئی شېې سبا کړلې. وېسلی
 (Wisely) بیاد مسلمان ملا په ډول افغانستان ته راغی او د مختلفو
 قومونو، قباېلو او کورنیو په خوي او بوي ئی ځان بلد کړ او د سختو شرایطو
 سره یې د خپلومه صدونود لاس ته راوړولو د پاره توافقی وکړ او خپلو پادارانو
 ته یې د افغانی ټولنې په برخه کی په زړه پورې سواد برابر کړل (۱۱۰)

(۱۰۸)، افغانستان و هند بر تانوي، ص ۷۸ او ۷۹-۱۰۰ ارنگه

North-West frontier P. 35

(۱۰۹) انگلستان د افغانستان پر ضد د تارېخ پاڼې، ۲۳ مخ.

(۱۱۰) Arthur Swinson, North West frontier, p. 35.

په ۱۸۳۷ م کال کې الکساندر برنس یو لږل بېاد سوداګری

د چارو په رول کې افغانستان ته راغی. په دې سفر کې دده سره لفتنت

لیچ (Lieutenant Lech) لفتنت جان وود (John wood)

ډاکټر پر سیوال (Dr. Percival) ای ایم ایس، ورسره و

چې له دې جملې نه لیچ کندهار ته ولېږل شو ترڅو چې د کندهار حکمر-

انان دایر ان تمایل څخه وازوي. جان وود او ډاکټر پر سیوال لار د

کند و ز ته ولاړ او الکساندر برنس کابل ته رغی او د امیر دوست-

محمد خان سره نې په خبرو پیل وکړ. (۱۱۱)

برنس دیوې او ډډې مودې په ترڅ کې خپلو جاسوسی ادارو ته د

کابل څخه پوره مواد تیار کړل. ولی د برنس خبرې دنا کاسی سره

مخامخ شوي چې دده داسو ریت وروسته د انگلیس سیاست د افغانستان

په برخه کې بدل شو او د دواړو هیوادو تر منځ مناسبات خراب شول

چې وروسته بیا امیر دوست محمد خان هغه وخت تزاری روس ته بڅه

کړه چې د انگلیس د کوسکو نو څخه نا اید شو. (۱۱۲)

سند چې دا نگلیسانو د پاره یو په زړه پورې سیمه وه. ۱۸۲۸ م

کال نه را پدېخوا د سند په دریاب کې د پیري چلوولو په غرض یو

زیات تعداد انگلیسی اجنټان او سیاسي داسو رین د سند میرانو او د پنجاب

حاکم رنجیت سنگ ته ورغلل ترڅو چې په دې توګه په سیمه کې خپل

(۱۱۱) د مجلسون، تاریخ افغانستان، ۳۳۵ مخ

۱۱۲

Gregorian the Emergence of Modern Afghanistan,

(۱۱۳) افغانستان د روسیې تاریخ، ۲۷-۲۸ p. 68.

نفو ذياوري کاندي او د همدغه بمصدد حاصلو لو د پاره په ۱۸۰۸ م
 کال د يو بدستون او په ۱۸۰۹ م کال د سترهينکي سمت، په ۱۸۲۰
 ميلادي کال کې الفنسټن په ۱۸۳۲ م کال کې هنري پو تنجر او
 شپږ کاله وروسته په ۱۸۳۸ م کال کې يادو بم محل د پار هنري
 پو تنجر د سند څخه ليدنه وکړه. څه وخت وروسته په همدې کال کې
 الکساندر برنس په ۱۸۳۹ م کال کې سرفير يدر يک ست لنداو و پلنت
 يو بر بل پسي سنده سفر وکړه. (۱۱۳)

هرات د افغانستان د خاوري نه پيليدونکې جزدي او په موقي
 توگه د سدوزيو او مېدزيو د داخلي قبيلوي شخړو په وخت کې
 سدوزي کامران په هرات کې حکومت درلود خو څنگه چې هرات
 زيات ستراتيژيک اهميت درلود او دهند کلي شمير ل کيده نو ځکه
 انگليسانو ورته زياته توجه درلوده او په لسگو نور برتانوي
 اجنتان او گرځندويان له دغه محاي څخه ايران ته او يا برعکس له
 هغه محايه هرات او بالاخره برتانوي هند ته تيريدل. په ۱۸۳۸ م کال
 کې د هرات وضعه د ايرانيانو د يرغلو نوبه واسطه خرابه شوه، چې ډير
 ژر برتانوي نمايندگان دخپلو گټو د دفاع په خاطر څو ک د سياست
 په نوم او بيا ځنې د مسلمان ملا په جامو کې د افغانانو تر څنگ د
 ايراني يرغلگرو په مخکې په کلکه ودرېدل چې د هغه جملې نه جان کور ت
 John Court (اېلدريد پوتنجر - Eldred pottinger—

(۱۱۳) مير غلام محمد غبار افغانستان د ريسير تاريخ، ص ۲۲۷-۲۲۸

(دهنري پوټخبر وراره) لفتننټ ايروين - Lieutenant Irwin -

ميجرټوډ - Majortodd - (پا دولسي غسو. ۱۱۴)

د غمبه پورته ذکـرشوي اجنټان عموساً د هند

د ختيځي کمپني له خوا افغانستان ته راليږل کيدل . هغه

معلومات چي ددوي په واسطه توليدي دانگليس رسمي ماسورينوله خوا په

تعليل او تفسير بدله اودهغه وروسته به دور مخني پاليسي او ضرورت له مخي

نتيجه گيري اودخاصي موضوع په برخه کي به تصميم نيول کيده .

دنولسمي پيړۍ په پيل کي مسيحي مبلغينو کوښښ وکړ چي په افغان

نستان کي دتکي پوځو ندي محاي ولري دهمدي مقصد دپاره دا کتر

ليدن (Dr. Leyden) د کلکتې په فورټو يلوم کالاج کي دانجيل

ترجمه په پښتو باندې پيل کړه او په ۱۸۱۸ م کال کي زر جلدونه ترجمه

شوي کتابونه په ازمايشي توگه دتبليغ دپاره تيار شول چي دهنري

جملې نه خو جلدونه دهندي لاري دلو هاني سوداگر و په ذريعه افغان

نستان ته راو رسيدل . خودېر تانوي استعمار چيانو دي کارسره چا

علاقو نه ښودله اودهني زيات کتابونه په مغز نونو کي پاتي شول .

په ۳۷ - ۱۸۳۸ م کال کي جوزف وولف (Joseph wolff

عيسوي مبلغ پېښور ، کابل او بخارا څخه مفصله ليدنه وکړه او د

ديني پوهي په برخه کي ئي دعيسويت په گټه زيات بحثونه دمسلمانانو

ملايانوسره ترسره شول خودي ټولو تشويقونو په نتيجه کي

تانوي اجنټان دناکامۍ سره مخامخ شول. (۱۱۵)

Emergence of Modern Gregorian, the (۱۱۴

Afghanistan, P. 68.

(۱۱۵) پورتني اثر ۳۸-۳۹ مخونه .

پنځم فصل

الف-- پر افغانستان د انګلیسانو لومړی یرغل:

د ۱۸۳۸ م کال د اکتوبر د میاشتې په لومړي نیټه د س.م.لی
د جنرال لارډ اکلینډ د برتانوي هندګوړنر جنرال لارډ اکلینډ

(Lard Auckland) (۳۶-۱۸۴۲ م) له خوا د افغانستان پر

خلاف نشر شوه او تقریباً دوه میاشتې وروسته د نومبر د میاشتې په

۲۷ نیټه لارډ اکلینډ لیر و زېږ و د پنجاب لاهور ته نږدې یو کوچنی

ښار ته راوړ سیده او درنجیت سنگ له خوا یې په پرتینو مراسمو

هر کلی وشو. ددی راتګ څخه مقصد دا و چې ددې چي په افغانستان

نستان باندې تیري وکړي د پنجاب حاکم همکار یې تر لاسه کړي

او په عین موقع کی خپلې قواو یې تجدید کاندې. دغه کتنې د عجیو

لوېو په توګه د برتانوي هند د ټولو قواو قوماندان سر هنري فین

(Sir Henry Fan) په پوځي مانور ونو سره د همدې کال د

نومبر د میاشتې په ۳ نیټه پای ته ورسېدې. خو ورځی وروسته د دسمبر

د مياشتې په لسمه نيټه انگليسي پوځونه د سنده لاري افغانستان خواته
را ماړش شول. (۱۱۶)

د هند د برتانوي قواو لښكري چي په فيروز پور كي په افغانستان
باندي د تيري د پاره راټولي شوي و ي-سكناتن (Macnayhten)
او برنس (Burnes) يي د سياسي نماينده گانو په توگه ټاكل شوي
و و ترڅو د سوق پاتو ر هبري په غاړه واخلې.

څنگه چي برتانوي نماينده گانو د رنجيت سنگ سره د پنجاب له
لاري د افغانستان لور ته د قواو تيريدلو سوافقه نه و ترلاسه كړي
نو فيصله وشوه چي د بهاو لېو ر، شكار پور، بولان غاښي، كوتي او
چمن له لاري لوسړي كند هار او بيا وروسته كابل د افغانستان
سر كز ته داخل شي. (۱۱۷) د اندوس پوځونه چي په افغانستان باندي
د تجاوز او بار كزو وروڼو د ټكولو او را پرزو لود پاره تيار
شوي و و پنځه ميلاييلى برخي درلودلې په دي توگه :

- ۱- د سند پوځ چي د بنگال نه راغلي و او د سيجر جنرال سر ولوبي
كاتن Major General Sir Willoughby cotton
د قوماندې لاندې و ۹۵۰۰ تنه .
- ۲- د سيجر جنرال ډنگن (Major General Dancan) خاصه
فرقه ۵۰۰۰ تنه .

Arthur Swinson, North west frontier, p. 26, 32. (۱۱۶)

(۱۱۷) افغانستان و هند برتانوي ۱۱۹۰ .

۳- د شاه شجاع شخصي استخدام کړي شوي پوځ ۶۰۰ تنه

۴- د بمبئي پوځ د لفتننټ جنرال سر جان کين (

Lieutean General Sir John keen) قوماندې

لاندې ۶۰۰ تنه .

۵- د سند ياد بمبئي خاصه قوا ۳۰۰ تنه دغو پوځو و اړه قواو

۲۸۳۰ تنه جنگوالي درلودل .

پر تانوي پر غلگر مخکې له دې چې افغانستان ته داخل شي، لار د

اکينيد د برتانوي هند گورنر جنرال خپل نماينده گان د سند د

خير پور، حيدر اباد او بهاولپور ميرانو ته وليږل

چې د هغوی څخه د پوځونو د تيريدو اجازه واخلې، که د سند لا

چې د هغه څخه پر افغانستان باندې تجاوز کيده د دغه دري ميرانو

سيمو څخه تير يده . (۱۱۸)

انگليسي پوځونه چې پر افغانستان باندې د تيري د پاره تيار شو

و د ۱۸۳۸ م کال د دسمبر د مياشتې په ۱۰ نېټه لومړی د بنگال

پوځ د سرو لوبی کاتن د قوماندې لاندې د فيروز پور څخه راروان

شو او د سکر په مقام د سندر ياب څخه را پور يو تل وروسته بيا د

بمبئي لښکري را ورسيدې او د ۱۸۳۹ م کال د فبروري مياشتې

په ۱۹ نېټه دغه ټول پوځونه په شکار پور کې سره يوځای شول

او د شاه شجاع له خوا اسماينه شول، د مارچ په ۱۶ نېټه د کاتن پوځ

(۱۱۸) قاضي عطاء الله، د پښتو تاريخ، دويم جلد ۲۶ مخ .

د کوتی په لاره کی د بولان دري تهر او رسید او په لاره کی د
کوم ختله سره مخامخ نه شو. خود وایېود کمی او نشتوالی په
صورت کی، بی زیات مالی او حیوانی تلفات ورکړل. د مارچ
په ۲۹ نېټه کوتی تهر او رسېده. (۱۱۹)

تجاو زگر نه یوازې په دغه شمیر چی پورته یی یادونه وشوه
افغانستان ته د تیري په غرض رابار شول بلکی د دغه منظمو بر
غلګرو جنگیالو ټولګیو تر شاګن شمیر کارکنان، کوچنی سوداګر
محتکرین، سودخواران، لوتماران، جلاذان او داسی نور هم را
روان وو چی شمیر یی ۳۸ زره تنوته رسېده ددوی څخه څو ک
پلی، څو ک په اسونو، اوښانو، خرو، غاټو او حتی پیلانو سپاره
وو چی عموماً دخپل مسیر په اوږدو کی به ئی د ملخو د سیل په شان
سیمی سپری او تالا کولی.

برتانوي سیاسي او نظامی رهبرانو سره ددې چی د افغانستان
په برخه یی کی یی پوره معلومات درلودل او په واورو سره دوی
اجنټانو د افغانستان مختلفو سیمو څخه لیدنه کړې وه او حتی د افغان
نستان په برخه کی ئی کتابونه تالیف او نشر کړي وو، خو بیا هم
دوی یوه ډله نور پت جاسوسان مخکی نه دي چی افغانستان ته داخل
شی د افغانستان پیلایلو سیمو ته راو لیږل ترڅو د شاه شجاع او برتانوي
استعمار چیانو په ګټه تبلیغ وکړي او د هغوی د راتګ لاره هواره

کړي. چې دهنوي جملې نه مستر لار د تخار او بلخ ته، لغتنت سپکس
کو هات ته، کپرن باجوړ ته او یو تن ملی خان د غلام خان پو پلزی
په نامه کاپیسا او پروان ته، الکساندر برنس او موهن لال بلوچستان
ته ولیول شول. (۱۲۰)

په هر حال پر غلگرو پوځونو د خپل تجاو زده او ږدو کی دسند
په سیرانو او دکلات په خان بهر اېب خان یا ندي اسارت بار تړونونه
لاسلېک کړل او دوی یی په دې مجبور کړل چې مداخله کوونکو
او تجاو زگرو پوځونو ته دخوراکي مود او د حمل او نقل
وسایلو په برخه کی اسانتیاوې برابرې کړي او همدارنگه اړتیا-
طاتی تاسیس کړي. وایی کله چې الکساندر برنس دخبرو په ترڅ کی د
کلات خان سره یاد اوري کړه چې انگلیسی هندي پوځ لاسخه په
افغانستان تیري کړي دي نو دکلات خان چې یو باتجربه او پوسړي
و په هراړتیا سره یی ورتووېل: «تاسو دي هیواد ته داخل شوي
دا ډېر ښه دمسگر تاسی په دهنه هغه څنگه راوځی». (۱۲۱)

په هر صورت د ۱۸۳۹ م کال داپریل دمیاشتی په لومړی
ورځ په کوټه کی دجنرال کاتن جنرال کین او شاه شجاع پو-
ځونه سره یوځای شول او دکندهار دپاره یی تیاری ونيو. کله چو
اسیردو ست پېدخان پر افغانستان باندي دا نکلېسی پوځونو د

(۱۲۰) افغانستان در مسیر تاریخ، ص ۵۲۵.

(۱۲۱) انگلستان د افغانستان پر ضد تاریخ پانی

دغه نابره تيرې څخه خبر شو، كوښښ يې وکړ چې تزاوي روسيې
 هغه دور کړشوی و عدی کومک تر لاسه کړی خو په نتیجه کې د
 د هغو کوم ځای ونه نیو، او به عین وخت کښل خان هم د ایران
 دولت ته د کومک هغه و عدی چې د دسر دیې کړې وې، ور په یاد
 کړې، خوده هم هغه تر لاسه نه کړل. د کندهار ها کم پوي خواد د تېز-
 اري روسيې او ایران د مرستې د ناامېدي په سبب او د بلی خواد د پښ
 د اجنتانو د تبلیغ په وجه د د پښ سره مقابله ناممکنه و گڼله او د فرام او
 هرات له لاري ایران ته ولاړ څنگه چې په کند هار کې کومو مخالفو
 قواوو وجود نه درلود نو برتانوي اشغالگري قواوې بې له دي
 چې د کوم مخالفت سره مخامخ شي دمی دیاشتی په لومړیو وړځو
 کې کندهار ته ننوتی. (۱۲۲).

په همدې وخت کې مکتاتېن د برتانوي هندگورنر جنرال لاردا-
 کلیند ته او هغه بیا په خپل وار لندن ته د افغانانو له خوا د شاه شجاع
 د تاوده هر کلی خبر ور کړ چې دا هغه پکرو و دروغ وو چې څه
 وخت وروسته خلکو په خپلو سترگو ولیدل چې دانگلیسانو پر غلگره
 اردو په افغانستان کې تباہ شوه او د شاه شجاع مړي ډیره موده د لار-
 ې تر څنگ په و باله کې پروت و. (۱۲۳)

(۱۲۲) ، افغانستان و هند برتانوي ، ص ۱۱۹.

(۱۲۳) نفتو لاخالفین، انگلستان د افغانستان پر ضد د تاریخ پانې،

۷۷-۵۲ مخونه.

په هر حال په همدې وخت په کندهار کې د تاج اېښودلو شاندار
 مراسم د ۱۸۳۹ م کال دسی د شپاړسمې نېټې د یوسلو یوې زو په
 ترڅ کې پر ځای شول او انګلیسي هندي پوځونه د شاه تر مخ تیر
 شول او خپل انګلیسي بیرغونه یې د تعظیم په توګه تیت کړل. د هغه
 وروسته جنرال کین د انګلیس اردو سپه سالار په توګه او سکناتین د
 انګلیس حکومت د سفیر په توګه شاه شجاع ته د انګلیس دولت په نمایندګۍ
 کې د تېر یو اتمې څرګند کړل او وروسته بیا د سکناتین او شاه شجاع
 ترمنځ د دوستانه او هغه فقر یزه تړون لاسلیک شو. چې د هغه په موجب
 شاه شجاع په افغانستان کې د انګلیسي پوځونو استوګنه په دایمي ډول
 وسله او د هغوی د لګښت یوه برخه یې هم په خپله غاړه واخستله.
 سکناتین دغه تړون د لاسلیک کولو وروسته میجر ټاډ هرات ته ولېږه
 ترڅو چې سدوزي کامران او یار محمد خان الکوزي د کامران وزي پر
 د انګلیس سره اتحاد ته راوبولي. مګر د ډیرو کوښښو سره یې
 بیا هم ونه شوای کولای چې بار محمد خان په اتحاد کې شامل کړي.
 نه یوازې په کندهار کې د تاج اېښودلو مراسم پر ځای شول بلکې
 پېښور کې د تېمور شاه، شاه شجاع زوی او کلا دو پر د انګلیس سپاهۍ
 سی نمایندګۍ لخوا عین محفل تیار شو چې په هغوی کې شهزاده تیمور-
 شاه ته د انګلیسي او پنجابي افسرانو له خوا د تېر یو اتمې څرګند
 شول او زیاتو افسرانو او قبايلي مشرانو ته د تحلی وړېدل شوي، (۱۲۳)

(۲۳) افغانستان د رسرټا رېځ ص ۵۲۷، همدارنګه په دې لسمه

پېړۍ کې افغانستان، ۱۳۱-۱۳۲ مخونه.

ب .. بر تانوي پر غلگران په كنده هار - غزني او كابل كې:

بر تانوي تيري كوونكي تقریباً دوه میاشتی په كنده هار كې پاتی شول - ترڅو چې ددوي نور پاتی پوځونه هم راوړسیدل او په عين موقع كې ئې د كابل د پاره پوره تیاري ونيو . شاه شجاع او بر - تانوي نماینده گانو د كنده هار ملكي او نظامي چاري دا نكليس سياسي نمایند ه مستر لیچ ته وسپارلې او شهزاده فتح جنگ ئې هم یوازي په نوم د كنده هار والي په توگه وټاكه - همدارنگه دخپلو پوځونو یوه برخه یې د كنده هار د ساتلو د پاره پر یښوده او دوي په خپله د ۲۸ زره عسكرو سره د تر نكك له لاري كابل خواته د جون د میاشتی په ۲۷ نیټه راوړ او ان شول او د جولاي د میاشتی په غلورمه نیټه د غلزيو قلات چې د كنده هار نه ۸۰ ميله لري دي راوړسیدل . خو كله چې د قلات خلكو د شاه شجاع تر څنگ انگليسي تيري كوونكي وليدل د خپلو مشرانو گل مېدخان، عبد الرحمن خان او سلطان مېدخان په گډون دانگليسانو پر ضد غرونو ته پورته شول . (۱۲۵)

بر تانوي اشغالگر د قلات تر نیولو وروسته د غزني په لور راوړ او ان شول ، خو په لارو كې د غلزيو پر غلونو پر دوي باندي دوام درلود چې كله نا كله به یې ددوي په قطارونو باندي حملې كولی او دوي ته به یې لمخانی او مالی تاوانونه اړول . د جولاي د

(۱۲۵) افغانستان در مسیر تازیخ ، ص ۵۱۹ - ۵۲۰ .

په ۱۸ نېټه د کین پو خونو په ډیر مشکل غزنی ته چی د کندهار
 څخه تقریبا ۲۰ میله فاصله لري ورسیدل. یوه ورځ وروسته شاه
 شجاع هم په غزنی کی د کین پو خونو سره یوځای شو. ددوی
 وروستی ټولگی د جنرال ویلشایر (Will-Shire) په حکم کی
 وچی یو پر بل پسې غزنی ته داخل شول. او غزنی د محاصري لاندې
 ونیول شو. (۱۲۶)

اسیر دوست محمد خان چی تر دې وخت پورې د انگلیسانو دې ناڅا-
 بی غلچکی تجاوو ته اړک و پک ناست و او په دې چرت کی وچی څه
 وکړي، ځکه اسیر نه پوره پوځ درلود او نه داسو جوړه پوځ په
 ومله او تر یی سره سمبال و. پر سیره پر دې اسیر د هیواد په دننه
 کو هستان په سیمه کی هم مشکلات درلودل چی په همدې ورځو
 کی شیر علی خان دخپلو عسکرو سره هغه سیمې ته دشوړ شیا نو د ټکو
 لودپاره تللی و. بیا هم اسیر دوخت نه په استفادې کو لوسره تصمیم
 و نیو چی خپل پوځونه منظم او هغه په عاجله توګه په غلور وړځو
 کی د دښمن مقابلې ته تیار کړي دهغه جملې نه دیوې ډلې جنگیالو سره
 ئی خپل زوی اکبر خان ختیځو پولو خیردري ته ولیږه ترڅو د
 پېښور لوري د تجاوو زښته ونیسی. دویمه ډله جنگیالی یی دخپل
 زوی غلام حیدر خان تر قوماندې لاندې غزنی خواته واستول او
 په عین موقع کی یی خپل بل زوی محمد افضل خان غزنی او له هغه ځایه

Arthur Swinson, North West Frontier, P. 48-49. (۱۲۶)

دېکتياو لایت د زر سلی سیمې ته ولیږه ترڅو چې د هغه لځاي داو لسی
 لښکر په ذریعې د پښتنو په غزنی او د هغه په شاوخوا سیمو کې کلک
 گوزار ورکړي. د خلورو سې ډلې جنگیالیو په دې اس کې خپله اډېر و چې د
 سر کز د ساتلو د پاره پر پښو دل شول او په دې کز کې یې د پښتنو د
 راتګ انتظار یوست. (۱۲۷)

د ۱۸۳۹ م کال د جولای د میاشتې په ۲۱ نیټه غزنی ډېر ټانوي
 اشغالګروله خوا کلابند شو. غزنی په دې وخت کې د یوې مستحکمې
 کلا شکل درلود او د غلام حیدر خان له خوا چې ورسره تقریباً درې
 زره تنه عسکرو وساتل کید. د کلابه ټولو دروازو کې محکم
 دېوالو بندول شوي وو، چې د هغه ساتول دغه ټپو کلاماتو ونکو
 توپونو پرته د اسکان نه درلوده. د یوازې د ښار کابلی دروازه د تګ
 او راتګ د پاره په عادي توګه پاته شوې وه. کلابندي دوام درلود
 لږمه په دې وخت کې انګلیسانو کلاماتو ونکی توپونه نه درلودل
 او دلاري د مشکلاتو په وجه یې په کندهار کې پرېښي وو. په همدې
 وخت کې د غازي بوقوم شهرزور، تنه ملی لښکر د بهتر روسی خان
 زړستی او محمد افضل خان تر قوماندې لاندې غزنی ته د جولای د مېاشي

(۱۲۷)، په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۳۳-۱۳۴

خونه.

(*) عبدالرشید داسیر دوست محمد خان سکه خور یې او د عبداللحمین
 خان زوی او د انګلیسانو جیره خور و.

په ۲۱ نيټه راور سيدل او د غزني ښار ته نږدې په ختيځو او شمالي
غنديو کې بې سنگر ونيو او په ډير غلگر و باندي يې خپلې حملې پيل
کړي .

موهن لال دالکساندر برنس منشي چې لاديځه د ۳۷-۱۸۳۸م
کلونو راهسې يې د سردار عبدالرشيد سره پيژنگوي در لوده، د
يوه ليک په ذريعه يې هغه د انگليسانو سره همکاري ته تشويق کړ او
ډير ژر دغه ملي خائين د غلام حيدر خان څخه و تښتيد او د اشغالگر و
سره يوځاي شو او د موهن لال په ذريعه د سر جان کين عمومي و ما-
ندان سره اشنا شو او د غزني د ښار د پوځي استحکاماتو ټول حالات او
پټرازونه يې د دېمن په واکه کې ورکړل، نوموړی د کابلې
دروازې څرنگوالي يې هم دېمن ته ښکاره کړه. (۱۲۸) د جولاي د
مياشتې په ۲۴ نېټه د شپې په ۳۴ بجو د غزني کابلې دروازه انگليسي
انجنيرانو لورته د ډيورنډ (Durand) او کپتان پيټ (peat)
د بارو توبه ذريعه والو ته واده او د انگليس او افغان پوځي ترمنځ لاس
په لاس جگړه پيل شوه او د پوځي خونړۍ جگړې وروسته غزني فتح
شو .

(۱۲۸) ، د پښتنو تاريخ ، دويم جلد ، ۹۰-۹۲ مخونه
همدارنگه افغانسان در مسير تاريخ ، ص ۵۳۰-۵۳۱ .

د غزنی په دې جگړه کې . . . تنه ځمکه نو خپل سرونه وشنډل
او . . . تنه د دېمن د پوځو نو ځخه سره شول. (۱۲۹)

کله چې مېاته سر دار محمد افضل خان د غزنی په کلاباندي دانگلیسا-
نو بیرغ ولیده نو دخپلو ملي قواوو سره کابل ته راغی او امیر دوست
محمد خان ته یې د غزنی د ماتیدو خبر ورکړ. امیر د غزنی د سقوط د خبر
اوریدلو وروسته ورخطا شو. سردار محمد اکبر خان چې په دې
وخت کې د دېمن د دفاع د پاره په دکه کې و داسیر له خوا کابل ته
راوغوښتل شو او په عین وخت کې یې د سولې په خاطر نواب عبد
الجبار خان غزنی ته ولیږه او د شاه شجاع د پاره یې د تاج او تخت پرېښود.
دلو تیارې وښوده، په داسې شرط چې امیر دوست محمد خان به و زیږي
ومنی. ولی دا چې انگلیسانو د افغانستان لاندې کولو پلان درلوده
داسیر پېشنه درد شو. بیا هم انگلیسانو د کورنۍ نفاق نه دگټې د پاره
د دغه وزارت و عدونه نواب عبدالجبار خان ته ورکړه، خو نواب د شام
شجاع د وزارت منلو څخه نکار وکړ او بیرته داسیر حضور ته
راغی. (۱۳۰)

امیر دوست محمد خان وروسته تر دې چې وضعیت یې بحراني ولیده
د هر پخوانه یې خپل زامن راوغوښتل او داگست سیاستی په لومړۍ
نیټه د کابل اړخه د نه داوونې کوټل، بامیان او خلم له لاري شمال خواته
ته د بخارا په نیت روان شو.

(۱۲۹) انگرېزي استعمار او افغانستان، ۱۱۳ مخ همدارنگه

Arthur Swinson, North West Frontier, P 48.

(۱۳۰) په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۵۴-۱۴۶ مخونه.

انگلیسی پوځونه چی د غزنی په داسی ژر فتح کولو باندي پوره زړور شوي و و د جولای د میاشتی په ۳ نېټه د غزنی څخه د کابل په پور راروان شول بی له دي چی په لارو کی د کوم مقاومت سره مخا مخ شی دا گسټ د میاشتی په ۴ نېټه کابل ته راوړ سیدل. شاه شجاع په ډیره غلی سره فضا کی دا گسټ میاشتی په ۷ نېټه چی مکناتین او الکساندر برنس هم ورسره ملگري و و د ډیر شو کالو تبعید وروسته بالا حصار ته ننوت او په تخت کېښاست. (۱۳۱) .

د انگلیس اشغالگرو پوځونو دویمه ډله چی شمیر یی تقریباً ۴ زره تنو ته رسیده د کپتان ویداو شهزاده تیمور تر قوماندی لاندي چی د پنجاب د سک حکومت په مرسته تیار شوي و و، د جولای د میاشتی په اخیر هفته کی د پېښور څخه د کابل په نیت راروان شول په دي وخت کی چی محمد اکبر خان د پلار په غوښتنه د خیبر څخه رااگر لیدلی و د خیبر په علی مسجد کی په سر حدی پوله یوازي یوه کوچنی سر حدی قطعه مو جو ده و چی د سر حد څخه یی ساتنه کوله. د جولای د میاشتی په ۲۴ نېټه د یوه سخت جنگ په نتیجه کی چی تقریباً ۱۸۰ تنه افغان شاه محلمی و و ووژل شول، هر ثانوي تیري کوونکی پوځونه افغانستان ته داخل شول او دا گسټ د میاشتی په ۱۷ نېټه لومړی جلال آباد ته او د هغه ځای نه د سپتمبر د میاشتی په ۸ نېټه کابل ته راوړ سیدل او د کابل په نظامی ستراتیژیک قلمرو کی ځای پر ځای

شول . (۱۳۲)

بر نس د کابل دو الی په تو که و ټاکل شو، شاه شجاع هم په دي
مجبور شو چی دده تر څنگ د دولتي چارو په هکله یو انگلیسی دایمی
مشاور و منی، چی په دی تو که د افغانستان په داخلی سیاسی ژوند کی
د تیري کوونکو کنترول قایمیده .

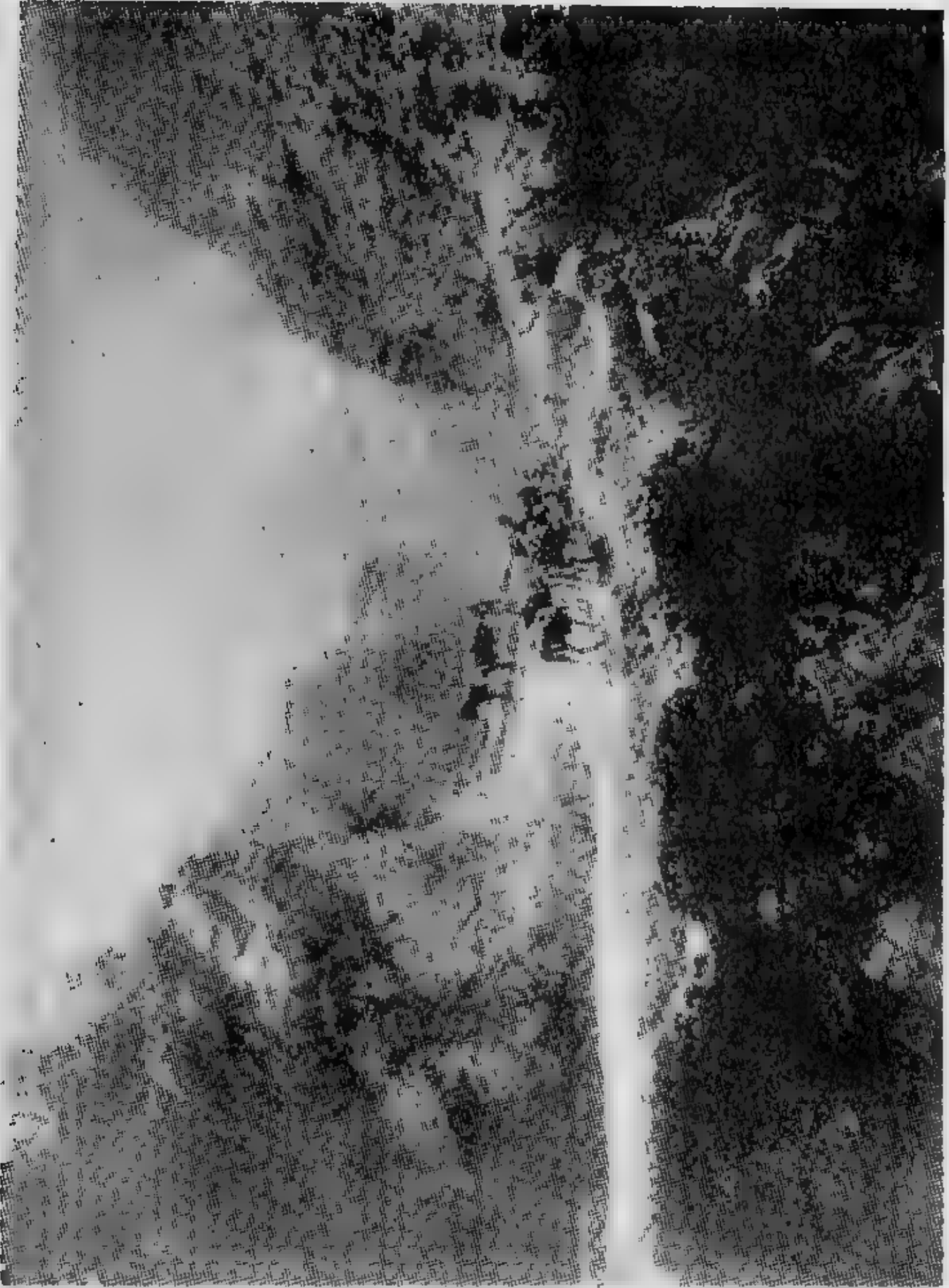
برتانوي نماینده گانو هڅه کوله چی دهر چی او یا پیسو په زور
خپله دندو دلار د افغانستان نور و سیمو ته وغزو ی چی دهمدي
پالیسی سره سم د ۱۸۳۹ م کال د جولای د سیاستی هڅه راهه د پخوا
په هرات کی که تان الیوت فعالیت کاوه او دیو ه تړون په نتیجه کی چی
دده او کامران تر منځ لاسلیک شو، کامران د هرات باندینی سیاست د
پنځه و یشتو زرو روپو په بدل کی د انگلیسانو په واک کی ورکړه .
(۱۳۳)

برتانوي پوځونه په یوازې د مرکز په مهمو سوق الجشی
لځایونو کی استوگنه غوره کړه بلکی د افغانستان په اکثر و مرکزو -
نواو سترو لارو کی لکه کندهار ی اولنگ رباط، جلال اباد غزنی،
چاریکار، بامیان، کویته، علی مسجد او نور و مهمو لځایو کی لځاي
پر لځاي شول. اشغالګرو پوځونو او س و کولای شول چی په پوره
بري سره جشن و نیسی. په افغانستان کی انگلیسی سفیر مکناتین هم وخت

(۱۳۲) د میلسون، د افغانستان تاریخ، ۳۵۴-۳۵۵ مخونه .

(۱۳۳) انگلیستان د افغانستان پر ضد، ۵۷ مخ

三ノ宮の風景

په وخت د برتانوي هند گورنر جنرال لارډا کلینډته او هغه بیا په
 خپل وارسه لنډته دخپلو بریالیتوبونو او فعالیت راپور ورکاوه.
 اوسنود ۱۸۳۸م کال داکتوبر دسیاشتی دلوړې نیتې دلوړه
 کولو وخت رانږدې شوي و چې لارډا کلینډ ويلي و: «کوم وخت
 چې شاه شجاع د کابل پر تخت کېښمناست او په افغانستان کې اراسی
 راغله برتانوي پوځونه به بیرته برتانوي هند ته راوگرځي.»
 برتانوي اشغالگر اوس باید دسولې فیصلې سره سم دخپل چوچ پوچ
 سره د افغانستان څخه وتلی وای ځکه ددوي اړمان اوس ترسره
 شوي و سدوزي شاه شجاع دانگلیسانو نږدې دوست اوس د کابل
 پر تخت ناست و. دهند گورنر جنرال لارډا کلینډ او مکناتین ددې
 پدعوې چې انگلیسی اشغالگر دو عدي پر اساس دافغانستان څخه وباسی
 فیصله یی وکړه چې برتانوي پوځونه دي په دایمی توگه په افغانستان
 کې پاتې شی او دهغوي یوازې یوه برخه دي بیرته برتانوي هند ته
 راوگرځي. دهمدې فیصلې له مخې د ۱۸۳۹ کال دسپتمبر دسیاشتی
 په ۱۸ نېټه پدکندهار کې بمبې پوځ دخوږک او بولان دري له لاری
 برتانوي هند ته ستون شو. یوه میاشت وروسته د
 اکتوبر دسیاشتی په ۱۵ نېټه د بمبې پوځ یوه بله برخه دسر جان کین
 تر قوماندې لاندې دخیبر دري له لاری حرکت وکړ او په عین موقع
 کې یې داکتوبر دسیاشتی په ۲ نېټه دبنګال پوځ ته دستور ورکړ
 شو چې دغه پوځ به دیوې اوږدې مودې دپاره په افغانستان کې پاتې

شي. همدارنگه دسر جان کين په عوض ميچر جنرال سرو لوېي کاتن
په افغانستان کې د انگليس د عسکري قواو عمومي قوماندان په توگه
مقرر شو. (۱۳۴)

په انگلستان کې د افغانستان د فتح کولو او کاسپايې په نسبت
په شماره خوشحالي و شوي او د انگلستان پاچاه خوا په همدې مناسبت
شانداره محفل ترتيب شو او د خدماتو په بدل کې يې د برتانوي هند
گورنر جنرال لارډا کلينډاو په افغانستان کې د برتانوي قواو عمو-
مومي قوماندان سرجان کين او په افغانستان کې د برتانيې سفير مکننا-
ټين ته د افغانستان د فتح کولو په سبب په ۱۸۳۹م - ۱۲۵۴ ق کال کې
په ترتيب سره دارل (Earl) بارون او و سر په جايز و سره مفتخر
کړل. (۱۳۵).

(۱۳۴)، د پښتو تاريخ، دويم جلد، ۱۱۵-۱۱۶ مخونه

(۱۳۵)، افغانستان در مسير تاريخ، ص ۵۳.

شپږم فصل

الف: په افغانستان کې د انګلیسا نو واک
کداری.

کوم وخت چې شاه شجاع د دویم ځل د پارد د کابل پر تخت -
کېمناست، د هیواد په مهمو سوق الجیشي ځایونو کې انګلیسی پو -
ځونه ځای پر ځای شول. دا چې اشغالګرو د بیرته د تلو تصمیم نه در -
لود، د قشلو او سګرو نو په ابادولو یې پیل وکړ او د افغانستان تقری -
باً په ۳۲ سیاسي واحدونو باندې یې حاکمان مقرر کړل. ملا
عبد اشکور د شاه شجاع د وزیر په توګه وټاکل شو. (۱۳۶)

شاه شجاع د دویم ځل د پاچاهۍ په لومړیو وختو کې د ټولو
غلز یو او نور پښتنو ټایلو په نوډلیکونو ولیرل او هنوي یې داسې
وېوول چې انګلیسان زموږ د هیواد په داخلي چارو کې مداخله نه
کوي، یوازې زموږ د ستړۍ له پاره په موټي توګه راغلي دي او د

(۱۳۶)، انګریزي استعمار او افغانستان، ۱۱۵-۱۱۶ مخونه

کابل د جاز و د سمولو نه وروسته به د خیبر دري له لاري به پيښور
پر غل وکړي او موږ به د سکانو له شر څخه خلاص کړي او د هغه نه
وروسته به هندوستان ته ولاړشي. (۱۳۷)

پر تانوي تيري کوونکي چي اوس يې خپل ځانونه د افغانستان
مالکان گڼل عملا يې د افغانستان ملکي او نظامي چاري په لاس کي و-
خستې او دخلکو د حمل او نقل د وسايلو داسته گڼلېو، دغه را کي
موادو او شخصي شتمنيو په ضبطولو او لوټوي لوټي لاس پورې کړي
چي د لوټه اريو، خپل سريو او بي د سپلني دغه جر يانو په سختي سره
دخلکو و احساسات وکړه د تيري کوونکو په مقابل کي راپاروله
او حالات ورځ په ورځ په چلي کيدل.

شاه شجاع هم په لوټه اريو ورځو کي د افغان پاچاهانو د رسم اوراج،
سره سم په تهاکلو ورځو په عام د ربار کي داوولس غوښتنو سره
ځان پوختولو، خو لا ډير سوډه نه وه تيره شوي چي دي د انگليس د محافظينو
په ذريعه محاصره شو او د انگليس افسرانو له اجازي پرته هيڅ افغان
نه شو اي کولاي چي پاچا ويني. راشي چي د افغانستان پاچاه شجاع
حال او احوال په خپله ديوانگليسي منصبدار هنري ديورنډ څخه و او-
رو: «پاچا ډير ډيو د لاس له و او د هيواد اداره د انگليسانو په لار
ښودنه کيدله. هر ننگه چي دغه کار د افغاني احساساتو نه مخالفت و، نو

(۱۳۷) محمد حيات خان، حيات افغاني، ۱۳۳۴ مخ.

۲-۲ کابل زویریا احصار

خلکو له هغه نه نفرت کاوه نو په دې توگه د تانوی سفیر حبیبي پاچا
گڼل کیده». (۱۳۸)

داچې دېر تانوی اشغالگری او دوز باته برخه په افغانستان کې باتی
شوی وه، دولت سچو روچی دهغی زیات مصارف د هیواد له منابعو
نه تیار کاندې او په خلکو باندې لوړه مالیه تحویل کړې دا کار د افغان-
نستان غوندې یو غریب هیواد ته شکل تمامیده. په عین وخت کې
مالیه چې پخوا به د قومو میشرانو په اسطه تولىیده او مسسټنټینا دېر نام-
نوي تیري کوونکو په ذریعه په زور او ظلم اخستل کیده دغه کار
د قومونو میشران سخت خوا بدي کړل. او دولت او اولس تر منځ
یو خلا منځ ته راغله. په عین موقع کې شاه شجاع د پها چاهی په لومړیو
وړځو کې ټولو قومونو او قبایلو ته ډاډو وړکړ چې ستاسو ټول پخواڼی
حقوق او امتیازات به درکړل شی. په افغانستان کې د دېسر
پخوا څخه معمولو چې اکثره قومونو په میراثي حکومتونه او رتبې
درلودلې مگر دغه امتیازونه د انګلیسانو او شاه شجاع په راتګ سره یاد
دوی څخه و اخستل شول او یا په هغوی کې کمښت راغی چې په دې
توگه زیاتو قومونو د وظیفو اخستلو څخه انکار وکړ. (۱۳۹)

شاه شجاع هم د وخت په تیریدو سره د انګلیسانو څخه په تنګ شو
لځکه د پاجاتول اختیارات انګلیسی افسرانو په لاس کې و اخستل او دې

(۱۳۸) په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۵۲-۱۵۳ مخونه.

(۱۳۹) دیلیسیون، د افغانستان تاریخ، ۳۶۳-۳۶۴ مخونه.

يو از ي په نوم د پاچاهۍ پر تخت ناست و. دانگليسانو دغه بې لځايه
 وړځ په وړځ زياتيدو نكو مداخلو د پاچا او په كابل كې دانگلسي
 نماينده گانو اړيكې په ټكاره توگه د تاشمير لاندې راوستې او اختلاف منع
 راغې. عامو خلکو ته هم اوس په پوره توگه ټكاره شو چې شاه شجاع
 يو خپلو اك پاچانه بلكې دانگليسانو په لاس كې يو كوډاكي دي چې
 موږ ته يې رادمخه كړي دي. د پاچا په مقابل كې اوس نفرت دوسره زيات
 شو چې حتی د جامع جوماتونو امامانو په خطبه كې د شاه شجاع نوم اخستل
 منع كړل. څه شې چه د زيات توجو وړ دي هغه دا چې د غلو، سبز يو او وا
 پوړي خو نه نهايت لوړ شول. د ځمكو خاوندانو به زيات غله په گران
 قيمت په انگليسانو باندې خرڅوله او ډير كم شې به يې لځانته ساته چې
 په دي توگه عام اوس او څاروي دلو يې نه پرې شول. (۱۴۰)

اقتصادي او سياسي حالات وړځ په وړځ پېچلي كيدل او دهيواد په
 گوټ گوټ كې د يوې عامې قحطۍ اثار له ورايه ټكاريدل. په زرگونو
 خلك گداي كړي او بيو زلتو بخوا ته سوق شول. وايي چې د كابل
 والي برنس به هره وړځ زر ډوډي د كابل ښار په غريبانو باندې
 تقسيمولې. البته د ادغې استعمار پر كټ وچې برتانوي استعمار چيانو
 د افغانستان اوس ته په ارمغان راوړي و. ملا عبدالشكوړ د شاه شجاع
 وزېر به هميشه هڅه كوله چې د ښار نرخونه كنټرول او په دهيواد
 كې وضع عادي كاندې.

(۱۴۰)، د پښتو تاريخ، دويم جلد، ۱۲۸ مخ.

انگلیسانو دخپل پرمخ تلو نکی صنعت دپاره کوپښ کاوچی د افغانستان کو چنی اومحلی صنایع دناو دی سره مخامخ کړي او په عوض کی یی انگلیسی مالونه دافغانستان په بازارونو کی عرضه کړي. خو بیا هم پروطن میینو محلیانو د انگلیسانو ددغه پراگرامونو سره مخالفت کاو حتی ملا عبدالشکور په پټه داستعما رگرانو پر ضد ملی مبارزین تشو یقول. خو دغه با احساسه ملا پیر ژر د همدغه عو اسلو په پام کی لرلو سره سیاست له معنی څخه ویستل شو او د شاه شجاع د سپکاوی اوبی عزتی دپاره هم دبرتانو ی نمایندګانو له خوا اعلان طرح شو. (۱۳۱)

دخیبر پښتنو خو لادمخه دسر جان کین پوځونو ته دخیبر په تنګی کی دو تلو په حال کی سخت گزارو وکړ او په اشغالګرو پوځونو یی سپین سبا تو ره شه کړ او دسترگو په رب کی یی دهنوی د قطارونو څخه څلوړ-پنځه سوه او بیان په غنیمت بو تلل او دجنرا کین پوټولی هم بی تګولو د پښتنو ددی تاریخی سیمې نه په ارام تیر نه شو. (۱۳۲)

د ۱۸۳۹م کال په اوری کی لومړی دغلز ایی قلات او دهغه په تعقیب دپکتیاد زرملی په شاوخوا کی دپراخ پاڅون او رېل شو او اولس دوست محمد خان اسحق زی، نورالدین خان بامی زی، محمدقی خان وکیل- او مهتر موسی خان غلزی په مشرۍ داشغالګرو پر ضد راپورته شو چی همیشه به یی د کابل او کندهار دتګه او راتګ لاره تهدیدوله.

(۱۳۱) د پښتنو تاریخ، دویم جلد، ۱۲۶-۱۳۰ مخونه.

(۱۳۲) دیلسون، دافغانستان تاریخ، ۳۶ مخ.

د ۱۸۳۹م کال د دسمبر په میاشت کې وطن پرستانو د کابل او غزني ترمنځ د انګلیسي پلرګي يولي ټولګي ته ماتې ورکړه او دهغه قوماندان کلنل هيرينګ بې و واژه. (۱۴۳)

کله چې شاه شجاع د ۱۸۳۹م کال په ژمي کې د اشغالګرو پوځونو په ملګرتيا جلال اباد ته ولاړ، د کونړ خلک د سيد هاشم خان په رهبري د شاه او دهغه ملګرو پر خلاف راپورته شول ولي ډير ژر د اقيام د دوولت د پوځونو له خوا چې دهغه قومانداني دمکر پګر انګليسي افسر په لاس کې وه وټکول شو. ډيري ورځې لانه وي تيري شوي چې بيا د مشرقي خلکو د عبدالعزبز جبار خېل په رهبري پاڅيدل دهغه په تعقيب د خوکيا نو خلکو د ولت ته د ماليي ورکولو نه انکار وکړ. کانلي انګليسي افسر هغه خواته وليږل شو چې بالاخره دغه مشکل دهغه وپوښتلا نو په مېنځګړتوب حل شو چې په جلال اباد کې د شاه سره پوځي شوي وو. (۱۴۴) د ملي د بارز بڼه د ۱۸۴۰م کال په پسرلي کې د کابل او کندهار لاره د اشغالګرو پر مخ وتړله او په قلات کې د انګليسا نو نظامي چاوني په کلې توګه نابود ده شو. جنرال ناپټ د غلزيو د ماتولو د پاره د کندهار نه د ايندرسن تر قوماندې لاندې يو پوځ قلات ته وليږه. په نتيجه کې د قلات د بارز بڼو او انګليسي تيري کوونکو ترمنځ سوله وشوه. غلزيو ته په کال کې ۳۰ زره روپي مقرر شوي مګر دا چې او

(۱۴۴) پښتو لسمه پيړۍ کې افغانستان، ۱۵۶ مخ همدا رنگه

Afghanistan Past and present, P 102,103

(۱۴۴) افغانستان در مسير، تاريخ، ص ۳۹۰.

اولس داستعمار گرو پوځونو په مقابل کې نهايت تحريک شوي وو د
دوي داپلان او هڅي هم دناکامۍ سره مخامخ شوي او ډير ژر بيا د
تيري کوونکو پر ضد راپورته شول. د ۱۸۳۹م کال د نوامبر په
سياست کې چې د قلات خان، حراب خان، ديرغلگرو، پوځونو په واسطه
وژل شوي و دهغه په انتقام کې يو ټولگي انگليسي پوځ د انگليسي
نماینده په گډون وژايل شو. (۱۴۵).

دا چې جنبش ورځ په ورځ مخ په پراخيدو و چې بالاخره د مبارزې
پنو او وطن پرستانو د جنبش کار او باندو ته هم پراخ شو. کور په
کور، کوڅه په کوڅه د انگليسي نظاميگرو پر خلاف د خلکو کرکه
او نفرت هميشه زياتيده. وطن پالو پوځواکونو به هميشه د ښمن پر
قشلو، قطارونو او کاروانو باندې پر غلو نه کول او ددوي څخه
به يې مالونه په غنيمت اخستل.

په همدې ورځو کې چې د افغانستان حالات ورځ په ورځ پېچلي
کيدل، انگليسانو ته خبر ورسيد چې د نزار ي روسي پوځ خپوي
خواته دحرکت په حال کې دي. انگليسانو هم ډير ژر په اقداماتو لاس
پورې کړه. ستر لار د چې په دې وخت کې د افغانستان په شمالي سيمو
کې د سياسي نماينده په توگه ټاکل شوي وه باميانو ته ولاړ او کرنيل
کانلي خپواته وليږل شو. ميجر ټاډ هم د هرات څخه و شړل شو.

(۱۴۵) د ميلسون، د افغانستان تاريخ، ۳۶۸ مخ.

انگلیسانو و نه کړای شول چې یار محمد خان الکو زی سره یو تړون لا -
سلیک کړي. (۱۳۶)

د ۱۸۴۰ م کال د فبرورۍ په میاشت کې د شاه شجاع هغه فرمانونه چې په هغوی کې د افغانستان د خلکو پیاوړتیا د برتانوي یرغلګرو په په مقابل کې غوښتل شوي و د انگلیسي جاسوسانو په لاس کې ولویدل همدا رنګه شاه شجاع بوبل نږدې اعتباري، اسوړه مصور خان کندهار ته ولیږه تر څو د خپل ځان د خلک د انگلیسانو پر خلاف و د شاه په طرفه دای تنظیم کړي ولی دغه سړي هم د انگلیسانو له خوا و نیول شو او په عین وخت د مارچ په میاشت کې ملا عبدالشکور د وزارت څخه لرې کړي شو او محمد عثمان نظام الدین له دغه پر مخکې و تیا کړل شو. مکناتین چې په دې ورځو کې سخت ور خطاشوی و د وطن پرستانو یو تعداد یې بنديان کړل. په همدې ورځو کې چې انگلیسي نماینده گانو په سخت شانتاژ لاس پوري کړي و د سلی مبارزینو له خوا اعلامیه خپره شوه چې په هغه کې لیکل شوي و چې ډیر ژر به ځنې مشهور و قوی سیران هند ته تېریدشي (۱۳۷). په داسې حال کې چې د افغانستان خلکو د تاریخ په دې حساسو شیبو کې ښېر هېرې ته سخت ضرورت درلود، امیر دوست محمد خان د بخارا امیر نصر الله خان څخه په نښتیده موافق شو او د ۱۸۴۰ م کال په مې کې د هندو کش څخه راتیر شو او د افغان اولس په مرسته یې د انگلیسانو پر ضد مبارزه پیل کړه (۱۳۸).

(۱۳۶)، د پښتو تاریخ، دویم جلد، ۱۳۳-۱۳۴ مخونه.

(۱۳۷)، افغانستان د رښتین تاریخ، ۵۳۹-۵۴۰ مخونه.

(48) W.K. Fraser Tytler, Afghanistan, P. 114.

ب : د افغانانو مقاومت او د امير دوست-

محمد خان تسليميدل :

کوم وخت چې امير دوست محمد خان د دويم ځل د پاره د افغانستان د سياست په صحنه کې راپکاره شو، د خلم حاکم له خوا ورته بڼه هر کلي وويل شو او دا شغالګرو پوځونو دا يستلو د پاره يې د افغانستان په شمالي سيمو کې د ميار زينو په ټولو ټولنيزو کور او په لويه سيمه کې تقریباً پنځه زره جنگيالي شاه ځلمي دده سره اګري شول. انگليسانو هم مخکې له مخکې تيار يې درلوده او سار جنت د گلېسې افسر د يوه ټولګي سره د هندو کش په مدخل کې د قابلي د پاره تيار و. د شهر اده محمد افضل خان په يوه حمله کې چې د ۱۸۴۰ م کال د اګست د مياشتې په ۳۰ نېټه په باجګاه نوسې ځاي کې وشوه، انگليسي سر بازانو ماتې وکړه او په شاول څو ډير ژر د انگليسانو دغه ټول د نشتې سترېت په دوه نور ټولګيو سره پياوړې شوه. (۱۴۹)

د همدې کال د سپتمبر په مياشت کې امير د يو تعداد زياتو سولي مبارک زينو په ملګر تيا د باسيانو خواته راغی. په باسيانو کې انگليسي ټول او ي

(۱۴۹) د سيلسون، د افغانستان تاريخ، ۳۷۱ مخ.

د یو پوځ په ذریعې د کرنیل ډبلیو ټرلوماډي لاندې و، پخوا د
 امیر دمقابلې د پاره پیاوړې شوي و. انگلیسې پوځ نابره د سپتمبر د
 میاشتې په ۱۸ نیټه پر امیر یرغل وکړ، دې و چې امیر و نیول شي خو په
 زحمت امیر له دې خطر نه خلاص کړ او سیغانو ته پدښت شو چې وروسته
 سته بیا تاشقر خان ته ولاړ. په همدې وخت په کوهستان کې پور بند
 اشغالګرو پر ضد د میر، سجدي خان او سلطان محمد خان نجر ابي په مشرۍ
 رهي کیده. امیر هم د لیک په واسطه کوهستان ته دعوت شوی و.
 انگلیسانو چې د مبارزینو دغه حال ولید یو ستر پوځ یې د شهزاده تیمور
 د شاه شجاع زوی، او جنرال سیل (General Sale) ټرلوماډي
 لاندې هغه خواته ولېږه او سر بهر په دې بې دینو رښ کونکو مشرانو
 سره دخبرو کولو او د پاتې مشرانو د ګډون د منځ نیوي د پاره انگلیسانو
 پر نس د کابل و الی هم له دې هیئت سره ملګري کړه. (۱۵۰)

د سپتمبر د میاشتې په ۲۸ نیټه په ټوټه کوهستان کې د افغان مبارزینو او
 انگلیس پوځونو ترمنځ سخته جګړه وشوه چې دهغې په ترڅ کې
 د ګډوډۍ د پلټنې په کانونو کې وژل شو.

افغانانو یې حده سپرانه وپنډه سګردا چې د انگلیسې توپونو سره دفاع
 مشکل وه نو بېلې مبارزین پر شاشول، داکتو بر د میاشتې په ۳ نیټه
 انگلیسانو د سجدي خان په کلا حمله وکړه او په خپله سجدي خان هم

(۱۵۰) ، په نولسمه پیړۍ کې افغانستان ۱۹۱۱-۱۹۲ مخونه.

د یو سخت جنگ په نتیجه کې بهی شو او په شپه کې د کلا څخه په تېښتو سره وفاق شو. (۱۵۱)

امیر داکتو بر دمیاشتی په ۲۸ نېټه له نجر اېښه پر و ان ته راغی او د جهاد په نوم سره یې خلك راټولول. په همدې وخت کې یو ټولې افغان نۍ سره یوازې د انگلیسی قواو څخه جلا او د امیر دوست محمد خان سره یو ځای شول. د دد خان سوړ بد چي د امیر دوست محمد خان خور وه کور په کور او کلی په کلی د قران شرېف سره گرځیده، خلك به یې د انگلیسانو پر ضد را پارول چي د هغه جملې څخه میرد رویش خان د بابا قشقاړ خان او ملک سیف الدین خان د گلدرې خان سره د خپلو عمر یزانو، د انگلیسا نو په مقابل کې ودریدل او په انگلیسانو باندې پی تیت او پراکنده حملې پیل کړې. (۱۵۲).

امیر دوست محمد خان چي ورسره ۶ زره جنگیالی و د نو مېر د میاشتی په ۲ نېټه د جنرال سیل بوځونو سره مخامخ شو. د هغه سختی جگړې په نتیجه کې جی د دو اړو قواو تر ښځ و شوه، د انگلیسی سپوږمېو څو ساتی و کړه او د هغوی څخه په شمالي سیمو کې سیاسي نمایندې ستر لار د لفتننټ برادفوت (Lieutinan Broad foot) او ریلې جوینټ کرسپین (Red Joint Crispin) ووژل شول. د مېجر پانسونبی (Ponsonby) او مېجر فریزر (Major Fraqzer) سخت تېپان شول. د انگلیسی

(۱۵۱) د پښتنو تاریخ، دویم جلد، مخ ۱۴.

(۱۵۲) په نو لسمه پېړۍ کې افغانستان، ۳۶۳ مخ.

پوځ ماتي جنرال سيل او شهزاده تيمور سخت و رخطا کړل لکه چې
برنس د شپې په ۳ بجو جنرال سيل ته ليک و ليږه چې فوري خپل پوځونه
تر چاريکارو پوري په خت کړي چې دهغه په سباجنرال سيل خپلو
پوځونو ته د پخت کيدو امر ورکړځکه چې د جبهې تر شا کليو څخه
هم ډاډه نه وو او ډار يده چې انگليسي پوځ د بنو رښي خلکو په منځ کې
راکړ نه شي. (۱۵۳).

انگليسي تيري کوونکي دامير دوهمت محمد خان ددي کاميابي څخه
سخت په تشوېش کې و لويدل او د افغانانو د ميا سي ماتي په خاطر يې
نوي تدبيرونه ونيول او بې شماره جاسوسان يې د مبارزينو تر منځ
تيت او خواړه کړل. انگليسي اجنتانو په کم وخت کې وکولاي
شول چې د پيسو په زور بيا رزيڼو تر منځ نفاق واچوي. امير هم چې د
دېمن ددي پاليسي څخه بې خبر نه و په وېره کې و لويد او په شپه
کې دڅو تنو وفادارو ملگرو سره د لښکر څخه جلا شو. محمد افضل خان
دامير زوي بيا هم داشغالگرو پوځونو پر خلاف جگړې ته ادامه ورکړه.
کړه چې وخت او ناوخت به يې پر انگليس پوځو نوباندي يرغل کاوه.
(۱۵۴).

موهن لال چې په خپله د جنگ په ډگر کې سو جو دوداسي ليکي:
«په پروان کې پوځي برتانوي نماينده، گانو ته خبر ورسيده چې

(۱۵۳) افغانستان په نولسمه پېړۍ کې، مخ.

(۱۵۴)، د پښتنو تاريخ، دويم جلد، ۱۴۱-۱۴۲ مخونه.

امير په خپل لشکر کې نه ليدل کيږي بلکې کومې نا معلومۍ خوا ته تللي دي او لښکر يې پېر و سامان پاتې شوي دي».

رښتيا هم چې سلی مبارزين يوازې پانې شوي وو لکه چې دنو مېر په مېنېته د مکناتن له خوا اجنرال سيل او برنس ته وليک و رسیده چې د دغه ليک له مخې په کابل کې د امير له تسليميدو نه دوي ته خبر ورکړ شوي و. (۱۵۵)

داچې ولی امير په داسې حال کې چې اولس هم دده تر څنگ ولاړو، همدارنگه د جنرال سيل سپور پوځ ماتې وکړه، بري او کاسيا يې دده په پلو وده بيا هم خپل ځان اشغالګرو ته تسليم کړهغه هم په دې توګه چې وروړځ دېروان له جګړې نه وروسته کله چې مکناتن دخپل ساتو-نکې ګار دسره دخپل ځاي څخه د آس په سپرلی هوا خوري ته د باندې راوتلی و، نابره يوسه ورسکنا تېن ته په تراټ راغی: «امير-امير!» مکناتن وويل: «کوم امير؟» په دې موقع کې انگليسان سخت وارخطا شول او د سپرود د بريد انتظار يې درلود مګر د يرژر ښکاره شوه چې امير يوازې دخوټو بدو ګه کوونکو ملګرو سره راروان دي وي ويل چې امير ځان په اسارت سره تسليموي، البته امير وروسته خپلو زامنو ته هم وليکل چې تاسو هم زما په شان خپل ځانونه انگليسي قواو ته تسليم کړي (۱۵۶)

(۱۵۵) په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۶۵-۱۶۰ مخونه

(۱۵۶)، انگلستان د افغانستان پر ضد د تاريخ پاڼې، ۶۴ مخ

سره تعبیر پرې د یوه سترانگاسی افسر سر جان کین داری گمان دی چی
 امیر دوست محمد خان دخپل اخري شکست په خیال د یوه فاتح په حیثیت
 تسلیمیدل ډیر مناسب و گڼل. (۱۵۷) یو شو رو ی سورخ پاداسی
 عقیدهلري: «امیر فکر کاوه چی ترخلاند هری وروسته به دین دده
 قدرت او په هیواد کی حیثیت بدل ډول ارزیاوی کړي او په دي ترتیب
 به د چارو و اگی په لاس و رکړي. داهم له اسکان نه بهر نه ده چی ده خپل
 بریالیتوب یو نه تصادفی او دلیر دی دپاره گڼل او نامردي پی
 وکړه». (۱۵۸)

ځینی نو رښو رځین داسی لیکي:

امیر دانگلیسی یو څو نو له تیت و پرک کیدو. نه خبر نه و او هم په
 کو هستان کی دانگلیس دستر قوت په مقابل کی له هری نه مایوس
 شوي و. په دي فکر کی شو چه د غلامز یو قوم نو تدو رشی او بیا خپل
 بهت واز مایی لکه چی دسخه دده زامن محمد عظیم خان، محمد اکرم خان او
 شیر علی خان له غزنی څخه دانگلیسانو له بندي خانی نه تښتیدلی او د پکتیا
 زرملی سیمی ته دمخل شوی و. امیر پی هم هغه خواته دعوت کړي و
 نو کله چی دي دتگ په فکر کی شو غو بتل پی چی د کابل په منځ کی
 تیرشی او لازم پی ولیدل چی غو ک خبر نه کړي او یواز ی دجامو
 دبدلو لو په حال کی هغه خواته ولاړشی. (۱۵۹)

(۱۵۸) ،انگلیستان دافغانستان پر ضد دتاریخ پانی، ص ۲۴۸.

(۱۵۹) په نو لسمه پیړی کی افغانستان، ۱۶۵-۱۶۶ مخونه.

مهدحيات خان بيا داسی ليکي: شاه شجاع د خسان شر بن خسان په
پيژنگلوي دوست مهديان په چل ول سره کابل ته راوغوښت
او انگلیسا نو ته یی داسی وېشو د لسه چسې دوست مهديان په خوله
راغلی دي. (۱۶۰)

دو هن لال وایی: چی که چیري امیر خپل ږي په پروان کی تعقیب
کړي وای او یا لږ تر لږه د جگړې له میدان څخه نه وای و تلی، انگلیسان به
په کو هستان کی له سترې ماتې سره مخامخ شوي وای. په کابل کی د
انگلیسانو ماسو رین او منصبداران دو سره و یر بدل چی د امیر دوست
مهديان بیا صحنی ته راتگ یی یو حتمی امر گانده او د ښار د مدافعې تر تیبات
پی نیولی و او حتی ځینی خو په همدې فکر کی وو چی د امیر سره خبرې
و شی. لکه چی څه وخت امیر دوست مهديان مکناتن ته ورغی او دده حاضر
باش ته یی وو یل و رته و وایه چی امیر له تاسره ملاقات کوي. مکناتن په
ورخطایی پوښتنه و کړه چیر ته؟ له عسکرو سره که ای عسکرو؟ (۱۶۱)
له دغه او ضاعو څخه داسی معلو میري چی حتی مکناتن په کابل کی هم
د امیر ښکار بدل د سلی مبارزینو او اولس سره انتظار درلود.

په هر حال امیر دخپلی تسلیمی نه خو ورځی وروسته دخپلې کورنی
سره د ۱۸۴۰م کال دنو امیر د میاشتی په اخیرو ورځو کی په ډیر عزت

(۱۶۰) مهديات خان، حیاتی افغانی، ۳۳ مخ.

(۱۶۱) پدنو لسمه پیر کی افغانستان، ۶۶ مخ.

او احترام سره د سرو لوې کاتڼ (Sirwiloughby cotton)
دېر تانوي قو او عمومي قوماندان سره چې د هندو ظیفه په افغانستان کې
سرتېر سیدلې وه او پر ځای جنرال لفسټن (Gen-Elphinstane)
مقرر شوي وو، د تانوي هندو ولیرل شو. (۱۶۲)

اووم فصل

الف: د افغانستان د خلكو سيمې پاڅون

په افغانستان كې د امير دوست محمد خان په لير دو لوسو هجړه ختمه نه شو. هلكي كابل، كندهار، كرشك، قلات، پكتيا، ننگرهار، لغمان، خيبر چار بكار او نور ځايونه د ډيرو مهمو خسونو پر يو پېښو مر كز و نه گڼل كيدل.

په پروان او كاپيسا كې هم د اشغالگرو پر ضد فعاليت روانو چې په مناسب وخت كې به يې پر انگليسي مر كز و نو پر غلونه كول. د ۱۸۴۰ م كال د نوا سېردياشي په ۶ نيټه د چار بكار و قشله دمبارزې نه له خوا محاصر، شوه چې وروسته بيا يې وټكول شوه او انگليسي افسرېا تجربتې شوې د هې جاري مياشتې په ۱۳۱ نيټه د چار بكار و په قشله كې پنجا يې انگليسي پوځ د انگليسي افسرونو پر خلاف قيام وكړ، هارتن

د اپريل په مياشت کې د غلز ابي قلات خلکو د گل محمد خان په رهبري د انگليسانو پر خلاف په ښو وښ پيل وکړ او د کندهار د دو سياسي نماينده سترليچ د نظامي تفتيش مخه يې ونيوله خو وروسته بيا جنرال ناپټ د کندهار د انگليسي پوځو نو قوماندان د جنبش دخپه کولو دپاره د کندهار نه قلات ته د سپرو کولو لاسپړه همدغسې د مې په مياشت کې بيا د گل محمد خان په رهبري د انگليسانو پر ضد گوريلايي گروپونه تنظيم شول او وخت ناوخت يې پر انگليسي کارنيزيسو نو باندي بریدونه کول. د افغانستان په زياتو برخو کې د انگليسانو پر خلاف جنگ دوام درلود، خو بيا هم په افغانستان کې انگليسي نماينده گانو برتانوي هند ته د خيرت راپور ورکاوه. د ۱۸۷۳م کال د فبروري په مياشت کې مکناتن د عبارت ښر تانوي هند ته ليکلی و: «که سړي ټولو دخبرو ته فکر وکړي نو حاضر وخت په سلک کې داسې اس او ارام سي د چي سړي ورتنه هيرانيږي». (۱۶۵)

د ۱۸۷۳م کال د جون په مياشت کې داختر خان په رهبري په کندهار کې قيام و شو. انگليسان تردې حده پوري په تنگ شول چي والنسن خپل مرستيال ايلېټ د سولې دپاره د مبارزينو ټولگيو ته ور واستاوه. همدارنگه د گرشک په شواوخوا کې هم خلک د جهاد کړم په رهبري د تيري کوونکو پر ضد راپورته شول او د سلې پاڅون د بېر غوښه يې و ترل. د هلمند په ساحل کې د انگليسي پوځونو او ملي مبارزينو ترمنځ سخته جگړه وشوه چي انگليسان په دې مجبو شول چي

(۱۶۵) د افغانستان تاريخ؛ ۳۷۶-۳۷۷ مخونه.

دکندهار نه نور پوځونه د شهزاده صفدر تر قوماندې لاندې هغه خواته ولېږي. داچې وطن پرستانو ټپه وسله نه ولوړه انگلیسې ته. پوځونو په مقابل کې په پشاکیدل. ملی ستر مبارز محمد اکرم خان مجبور شو چې د ملی قواو دراتو لوړو دپاره د هر اوو دته لارښوونې وروسته خپله جنرال ناپهغه ځای ته و لاړ او دغه ملی ستر رزیدونکی او په کندهار کې یې چرماری کړ. د جولای په میاشت کې د غزنی مبارزینو د کندهار او کابل لاره داشغالګرو پر مخ و تړله. کله چې لفتنت ګراده اوړد د کندهار د بنديانو سره د دغه سیمې څخه تیریده، ملی مبارزینو پر هغوی یرغل وکړ. انگلیسې قواوې د هغه د افسر په ګډون تباه شوی او بنديانو ته د وطن پرستانو له خوا هر کای وویل شو (۱۶۶). دحیرانتیا ځایي خودادې چې ددې حالاتو سره سره چې د افغانستان په ګوټ ګوټ کې دیر غلګرو پر خلاف د پاڅون څپې په پیره روانې وې بیا هم دوی د افغانستان حالات ارام او په زړه پورې ښودل. لکه چې مکناتین داګست د میاشتي په ۲ نیټه برتانوي هند ته داسې راپور لیکي:

«د انگلیسانو امیدونه په زړه پورې او د پوره ډاډوړې او د جنګ په کوم سامان چې زموږ سره شته د ټول سلاک په ساتنه او انتظام کېدای شي» (۱۶۷) د همدې کال داګست په میاشت کې بیا هم داشغالګرو یو ټولی چې له کندهار نه کابل خواته را روان و د کپتان وډرن په ګډون له منځه ولاړ.

(۱۶۶) افغانستان در مسیر تاریخ، ص ۵۴۵-۵۴۶.

(۱۶۷) دیلسون، د افغانستان تاریخ، ۳۷۷ مخ.

په افغانستان کې انگلیسی نماینده گانو همیشه سعی در لوده چی د قومونو او قبایلو تر منځ نفاق و اچوي او بیاتري دوي کټه و اخلي چی البته د دي سرام تر سره کولو د پاره یی ډیري پیسې مصرفولی. په کندهار کې هم همدغه چل روان و. انگلیسانو هڅه کو له چی دېو پلزيی قبیله د بارکزیو په مقابل کې په جنگ و اچوي. ولی داشغالګرو داسرام تر سره نه شو او پر خلاف دوي د دښمن په مقابل کې هره مستعد شول. میرزا احمد خان د ملی مبارزینو رهبري په غاړه درلوده عطا محمد خان د ابدالیانو، صمد خان او میر علم خان د غلزیو ملی مشران وو چی د انگلیس قواو پر ضد په کندهار کې جنگیدل. د زمین داور خلک د تیري کوونکو پر خلاف را پورته شول. په پېښین کې هم پر انگلیسی پوځونو بریدو شو او دهغه خزانه یی په غنیمت پورته، همدارنگه د سپتمبر په میاشت کې د پکتیا په زاوه کې داشغالګرو پر ضد د اورلمبی پورته شوي، مکناتین په ډیره ډیره انگلیسی پوځ د اولیو ر، ابوتس، اربو رتن او اندرسن انگلیسی افسرانو تر قوا مندی لاندی هغه خواته ولیږل چی د اکتوبر د میاشتی تر نیمایی پوری د وطن پرستانو سره په جگړه کې وو. داشغالګرو پوځ یی له دي چی کوم بري تر لاسه کړي د اکتوبر د میاشتی په ۱۷ نیټه ناکام کابل ته راوگرځیدل (۱۹۸). په همدی وخت کې د خیبر نه رانیولی تر کابل پوری پښتانه داشغالګرو پر ضد را پورته شول او دلارو په اوږدو کې به یی د انگلیسی پوځونو قافلې او کاروانونه په غنیمت

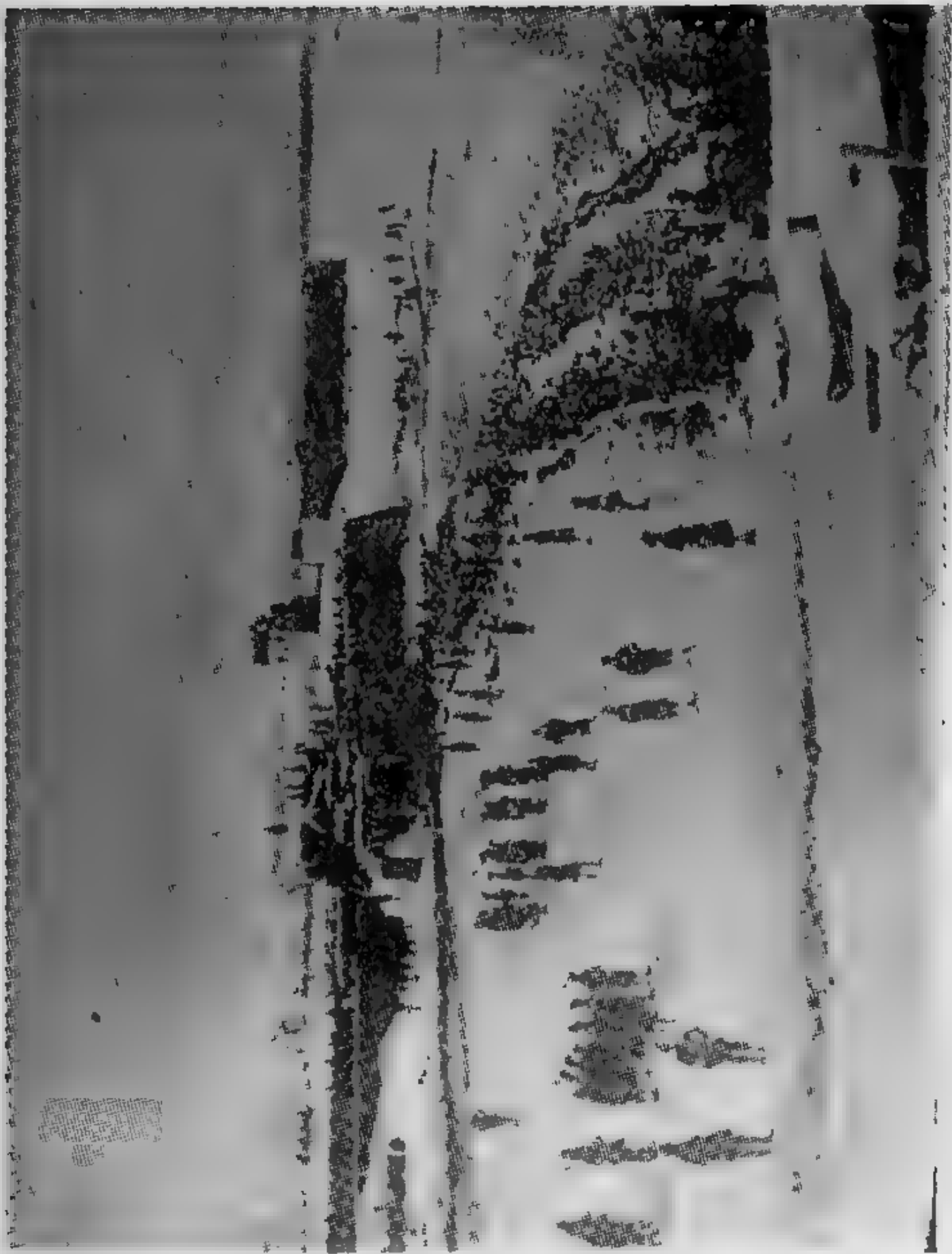
(۱۹۸) افغانستان در مسیر تاریخ ص - ۵۴۵ - ۵۴۶ .

سوول د ۱۸۴۱ م کال په نیمايي کي په کابل او د هغه
 په شا وخوا سميو کي هم وضعیت خراب شو. خلکو په خان او مال
 باندې ډاډ نه درلوده سلی مشران به په ډیره لږه بدگماڼي نیول
 کیدل او هندته به تبعیدیدل مالیات د انگلیسانو د استعمار په
 په کم وخت کي لوړ شول. فقراسولو ډه ورځ په ورځ زیاتیده.
 ماسو رینو په بېواو رشوت اخستلو پیل وکړ او د هیواد په ټولو
 ساحو کي حالات پیچلي کیدل. موهن لال د برنس منشي چی دجا
 سوسی را پور ټونو داخستلو او بیا برنس ته د هغوی د رسولو مکلفیت
 یی په غاړه درلوده داسی وایی: مکناتین او برنس د هیوادله و-
 وضعیت څخه پوره خبر و و خو شخصی غرو ر همدارنگه ددوي تر
 منځ د هیواد د چارو په برخه کي نه توافق - ددي سبب شول
 چی هغه بی اهمیت و گڼی او وخت له لاسه ورکړي. مکناتین
 چی په دي ورځو کي دېمښی والی مقرر شوی و، نه یی غو
 ښتل چی په دي پېښو سره خپل تگ و لځند وي. برنس چی دده پر لځای
 دخپلي مقرري ارزو لرله نه یی غو ښتل چی تر خپلي مقرري
 پوري څه اقدام وکړي. (۱۶۹).

د اکتوبر د میاشتي په ونیټه سلی مبارزو ښو په پتخاک کي د
 انگلیسانو په یو لښکر باندې یرغل وکړ. جنرال سیل د کابل نه
 د مبارزو د دفع کولو دپاره هغه خواته ولاړ په لارو کي دد

(۱۶۹) په نولسمه پېړي کي افغانستان، ۱۷۲-۱۷۳ مخونه.

۵۵۰ شمیر بسوز زاده کلا

غه جنرال لخواوې د غز يو دست مخامخ شوي دي
 د اکتوبر د پياښې په ۳ نېټه گندسک ته ورسيدل خو په خپله جنرال
 سيل هم دغه سفر نامو فوق ماو ريت کړی دی. (۱۷۰)
 څرنگه چې په افغانستان کې د يوه عمومي پاڅون څپې ورځ په
 ورځ رانږدي کيدلې نو د افغانستان له دې پېښو سره دانگليسا نو په
 اداري سيستم کې هم تغييرات راغلل. له يوې خوا جنرال الفنسټن
 په کابل کې د جنرال کاتن په عوض دانگليسي پوځو نو دندو ته وېشو.
 ماندان په توگه مقرر شو، له بلې خوا امکانات په دې ورځو کې د زياتو
 خدمتو نو په پاس دېمېټي ولايت چوکي تر لاسه کړه او غوښتل
 يې چې ډير ژر د افغانستان د نااراسي وضعي څخه خپلې پېښې وېسي.
 په کندهار کې هم دانگليسا نو سياسي نماينده سر هنري رالنسن د
 ميجر ليچ په ځاي مقرر شو. و اتميت داوچي حالات د استعمار چيانو
 د زياتو بداخو په ذريعه پېچلي کيدل او د افغانستان په گوټ گوټ
 کې د اشغالگرو پر ضد د ملي مبارزي سيلاب روان و. (۱۷۱)
 د ۱۸۳۱ م کال د نوامبر په لومړي نېټه د لومړي ځل د پارلمان
 الله خان لوگري او عبد الله خان اخکزي په مشري په يو مجلس کې د
 عمومي پاڅون طرح جوړه شوه چې په دې ملي مجلس کې محمد زمان خان
 درا يو په اتفاق د ملي مبارزينو د مشر په توگه او لوگري امين الله خان
 د هغه د نايب په صفت انتخاب شو. همدارنگه د جنگ او سولې په خاطر

1—Louis Dupree, Afghanistan, P. 385. (۱۷۰)

(۱۷۱) په نولسمه پېړي کې افغانستان، ۱۷۵ مخ.

دوولس کمیزه شور تشکیل شوه چی دهغه اداره او مرکز پت د
 سور بازار په یوه کوڅه کی موقعت درلودنو ابرار ددوی په
 نیټه د مجلس د فیصلی سرهم په کابل که د پاڅون لږی پورته شوي.
 موهن لال لیکي: «نایب محمد شریف خاڅ-تاج محمد خان او میرزا خان جوا-
 نشیر ماته د دې راپور راکړ چی مباحه به انگایسانو باندي حمله پیل
 شی. مافور ی دغه خبر برنس ته ورساو دغذوو پیل چی و پره منو دل
 غلط دي باید قشلی ته ولاړ شو او وگورو چی څه ترتیبات به و نیول
 شی. دایی وویل، د قشلی خواته روان شو. به لار کی یو بل لیک چی د
 برنس په نوم او په دغی امضاء په فارمی ژبه لیکل شوي و چی همدا
 اطلاع یی رسوله، برنس ته ورکړ شو چی دغه لاندی حمله پکی لیکل
 شوي وه: «هغه وخت را میږدی دي چی نور داهیواد پریردي» (۱۷۲)
 البته زیات عوادل و و چی د ۱۸م کال د نومبر د میاشتی د دو-
 یمي نېټی د پاڅون سبب شول، خو محمد حیات خان په خپل کتاب حیات
 افغانی کی د پاڅون څلور علتونه په گوته کوي:

«لومړی: د امیر دوست محمد خان نیول چی دهغه په سبب محمد اکبر-
 خان او د امیر نور زامن نور و قومونو او قبایلو ته ورغلل او له
 هغوی څخه یی د مرستی غوښتنه و کړه او په خپله د دغه پور پړانو په
 سر کی ودریدل.

دویم: ځینو خلکو وویل چی شاه شجاع عبدالله خان اڅکزی اړین-
 الله خان لوگری مهتر موسی خان عزیز خان او محمد شاه خان شازي

(۱۷۲) په نولسمه پیړی کی افغانستان، ۱۷۹ مخ.

مشران دده افغانانو اخوند ملا عزيز او د قوم نور مشران راغوښتی او هغوي ته يې په پټه ويلي و چې انگليسان شواړی تا سو هم ونیسی او دامير دوست محمد خان به شان موله وطن څخه وشړي څنگه چې شاه شجاع هيڅ واک او اختيار نه درلود نوده بې وفايي وکړه. محکمه دې له انگليسانو څخه ناراضی او په دې پوهيدلی و چې انگليسان شواړي حکومت په خپل لاس کې وساتي او ددوي حکم جاري وي او دې يوازې تش به نوم پاچا وي.

دریم: لښو خو د غرضو خلکو داسې تبایغ کاو چې انگليسانو حکم کړي دي چې ټولې منگوحه او ډير منگوحه به يې داخل دنداري دي يعنې هر څه چې يې زړه غواړي هغسې ژوند کولای شي. خو څنگه چې افغانانو کې د پټې داول ازادي تر قتل هم گرانده نوله دي ابله وار خطا شول.

څلورم: د انگليسانو کمپو نو ته د پټو تگ او راتگ هم ځمکه په غير تر او ستل او په هغوي کې بې له انگليسانو رد د کر کې او زارت احساس راو پاراوه. (۱۷۳)

شايد پورتنی څلور علتونه د انگليسا نو پر ضد په پاڅون کې تر ډير محدبور وي ګټور وي خو دېا څو نو نو يو عمده عامل دهيواد اقتصادي بڼه و محکمه انگليسانو په دې وخت کې پر خلکو باندې لوړ ماليات حواله کړل چې داو لس د ناراضی سبب شول. په «عين وخت کې

(۱۷۳) حيات افغانی، ۱۳۵-۱۳۶ مخونه.

نرخونه د وروڼو پېښول چې دخلکو او هېواد نورو وړو وړو
زياتاوونو په دې توگه د سياسي آزادي په څنگ کې اقتصادي آزادي هم د
خطر سره مخامخ شوه. پر سیر پر دې دهیواد آزادي داو لسو نو طبعی
حق دي چې باید تر سره شي چې بیا هم افغانانو د سلحشور وروحي پر اساس
ژړ وکړای شول چه دغه پر و سه گړندی کړي .

ب: د برتانوي استعمار ی لښکر له منځه تلل

د ۱۸۴۱ م کال د نوامبر د میاشتې په دویمه نیټه چې د ۱۲۵۷ کال
درمضان د میاشتې او ه لسمې نیټې سره یې سمون درلود ، په ټول افغا-
نستان کې خلك دانگلیسانو پر ضد را پورته شول. په کابل کې هم د
ملی رهبرانو د هدایت سر مسم لومړی دسر الکساندر برنس د کابل والی
په کورچې بالاحصار نه را کښته داو منی خرافات کړی او د وټت
درلودیر غل وروړ. دوه نلال چې دا پېښې په خپله ایدای و ی دای
لیکې : (زه بیده و مچې نو کړ در و ازه په شدت ټکوله او نارې و های
چې تاسی لاتر او سه و یده یې او ښار چې شوی دی زه باغ ته و و تلې ،
وسی لیدل چې هر ی خواته منډې اورا منډې دی برنس ته می پیغام ولیږه
مگر دی پخو خبر شوي و. داوخت نایب محمد شریف سړي راو لیږه چې
چند اول یو محفوظ ځای دي، پناه وروړي، خو برنس و نه منله. نظام-
الدوله هم برنس ته وویل چې له ده سره بالاحصار ته لاړشی خو برنس
دا هم قبوله نکړه ځکه چې دی دا ده و چې برتانوي پوځ به یو له دې مشکل

څخه خلاص کړي. (۱۷۴) په هر حال کله چې برنس دخپل کور په مخ
کې يو گڼ شمير ملي مبارزين چې دهغوي په رهبري کې عبداللہ خان
اخکزي امين الله خان لوگري، سکندر خان او عبداللہ خان شامل وو
وليدل دستي يې خپل نوکر ملي مبارزينو ته وروايرد چې د ټولني
علت معلوم کړي او په عين وخت کې يې دوي ته ډاډور کړ چې ستا-
سو ټولو مطالباتو او غوښتنو ته به د همدردي په نظر وکتل شي. ولي
دا چې اولس پر دښمنانو باندې يې حده پر قهر شوي و، د برنس نوکر ته
يې دخبرو تماسولو اجازه ورنه کړه او سکندر خان دتوري په يو
گوزار سره دهغه څخه سر پرې کړ. اولس د برنس د کور باغ ته ور
داخل شو برنس هڅه کوله چې د پيسو او بخش له لارې خپل کارامه
کړي. خو دده داتولو هڅو کوم لحاي ونه نيؤ او د يرژر کهتان پر او فت-

- Capt Broad foot - چارلس برنس - Charles Burnes.

د برنس وروړ او په خپله الکساندر برنس او ددوي دامتو گڼې ساتو-
نکې د مبارزينو له خوا ووژل شول. ددو هن لال کور هم محاصره
شو او دغه مشهور جاسوس ونيول شو. خو محمد زماښ خان دې له
وژلو څخه خلاص کړ همدارنگه مبارزينو بيا د کهتان جانسن
Capt - Johnson - په کور پرغل وکړ او دده هغه خزانه چې د

(۱۷۴)، په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۷۹-۱۸۰ مخونه.

الغافانو په منع كې يې د نفاق او ازا دي درو ح وژلو د پاره ذخيره
كړي و. تاله و اله كړه. (۱۷۵)

پر پكيد پر كمبل او دده يو غنډه عسكرو چې د پاشون په لومړيو شپو
كې دېر نس د خلاصون د پاره د بالاحصار د شاهي كار د څخه استخدام
شوي وو د بالاحصار او بر نس كور تر منع په اوږدو كې د مبارزينو
له خوا تېاه شول او د هغوي وسله د مبارزينو په لاس كې پر يو ته.
جنرال الفستين دېر تانوي لو او عمومي قوماندان د حملې د خبر سره
سم دستې پر پكيد ر شلتن دېر نس مرستې ته و استاوه. ولي داچې نو و
رې د بارو بجاړ حالت و ليد د دې پر مخاي چې بيا رته داخل شي او يا په
وخت دېر نس كوښك ته ورسېږي، سپڅ بالاحصار ته و لاړ. حال داچې
كه بيا رته داخل شوي و اې دمو هن لال په قول شايد په موقع بر نس ته
رسېدلي و اې او بو ر بن به غلې شوي و اې. (۱۷۶)

د پاشون په لومړي ورځ نه يو ازي په كابل كې دانگايسانو پر ضد
جگړې دوام در لو دېلكې په كوهستان كې هم خلك داشغال كړو پر خلاف
راپور ته شول او يو غنډه لښكرو يې دهغه د افسرانو په گډون ووژل. (۱۷۷)
په كابل كې دنو امير د پياوړتې په دريمه نيمه ميا مبارزينو لومړي
د نشان خان په كلاچې دده افغانانو او بار تر منع واقع و او كپتان

(۱۷۵)، په نولسمه پېړۍ كې افغانستان، ۱۸۱۰-۱۸۲۰ مخونه.

(۱۷۶) پورتنی کتاب، هماغه مخونه.

(۱۷۷) عبدالحي حبيبي، د افغانستان په بياړك، لومړي ټوك، كابل

۱۳۶۳، ۱۸۶ مخونه.

مکڼزي Mackenzie - له خوا ساتل کېده، همداونګه دوزیر
 کلاچی په چارباغ کې یې موقعیت درلود او د کپتان تریورټو قوماند
 ندي لاندې اداره کېده، حمله وکړه چې له دوو رځو مقاومت وروسته
 تسلیم شول. په دې ډول دریو ورځو کې د کابل نظامي او اداري
 کنټرول دانګلیسانو له لاسه ووت. (۱۷۸)

د دغه سختو پیښو په لړ کې جنرال سیل او دهغه پوځ د ګنده څخه
 راوغوښتل شو. په خور د کابل کې انګلیسي لښکر هم مرکز ته
 راغی.

دنوا سېر د میاشتي په شلورمه نیټه ملي مبارزینو د محمود خان په
 کلاچی په هغه کې دانګلیسانو ګدام او خوراکه ذخیره شوي و محمله
 یوړه او نیمې شپې پورې یې و نیوله. همدارنګه دانګلیسا نور څلور نه
 نه یې په لاهور کې دروازو، شریف خان کلا، باغشاه کلا کې شنو کړل.
 په وړدکو کې لښکرې ماول او و هیلر انګلیسي افسران د خپلو لاس
 لاندې عسکرو له خوا ووژل شول. البته دا هغه وختو چې په ټول
 ملک کې د پاڅون نارو پورته شوي وه او په سلګونو ملي مبارزین
 د کوهستان، لوګر، وردک، میدان او د کابل نور و شاو خوا سیمو
 څخه د کابل پر لور روان وو. د نوا سېر په پنځمه نیټه مبارزینو د
 کمسريت کلاچی دانګلیسا نو د خوا و بار مرکز او اشغالګرو ته
 یې زیات اهمیت درلود، و نیوله. وروسته بیاد جعفر کلا و نیول شوه.
 لنډه دا چې دنوا سېر د میاشتي تر اوومې نیټې پورې درېکاباشی او ذو

(۱۷۸) په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۸۳ مخ.

١٠ الفکار کلاگانو پرته نوری ټولنی کلاگانۍ دسبار ژینولاس ته ورغلی. (۱۷۹)
 ١١ د کابل مبار او دهغه شاوخوا سیمې اوس د اشغالګرو د لاسه ازادي
 شوې وي. انگلیسان یوازې په بالاحصار او د بی بی مهر و په ستره
 قشله (چې داوسنی بی بی مهر و غونډی په لمنه کې ۱۰۰۰ په ۶۰۰ ستر
 و کی آباد شوي وه) محدود او کلا بند شول.

١٢ کابل په دې ورځو کې د ډیرو سترو تاریخي پېښو د ګرځېدل کیده.
 شپېته کلن انگلیسی افسر جنرال الفنسټین ډېر تانوي قوا او عمومی قوما-
 ندان چې د افغانانو د ازېږد توب او نظامي مهارت ولید، د نو اېږد
 میاشتي په ۲۲ نیټه یې مکناتن ته وویل چې د افغانانو سره دروښتی جو-
 ړې لار ولټوي. البته دا هغه ورځ وه چې سردار محمد اکبر خان د بخارا
 نه د بامیانو له لارې کابل ته راوړسید او د سلې مبارزینو له خوا په
 ګرمۍ سره استېبال شو. د سلې مبارزینو په پوه شونډه کې نو اېږدیزان
 خان د خپلې مشرۍ حق سردار محمد اکبر خان ته پرېښود چې د غونډی
 غړو له خوا هم په خوښۍ سره دا پېښه ادا ئید شو. همدارنگه د غونډی
 پر پکړه وکړه چې د اشغالګرو پوځونو پر خلاف جګړې ته ښودل وي
 تر کالۍ تېلې پورې دوام ورکوي. (۱۸۰)

افغانی تېښ او پراگنده لښکري چې عموماً د بخارا دعادی او سیدونکو
 کښېګرو، سوداګرو او نورو وطن پرستو عناصرو څخه جوړې

١٣ (۱۷۹) افغانستان د رېسیر تاریخ، ص ۵۵۱. همدارنگه د پښتنو

تاریخ، دویم جلد، ۱۶۵، ۱۶۸ مخونه.

(۱۸۰) په نولسمه پېړۍ کې افغانستان، ۱۸۵ مخ.

۱- غازی محمد اکبر خان

شوي و ي- پرانگلیسی منظمو پوځونو ئی بري وموند. چی دغ
بري دجنرال سیل بنځی چی په خپله دجگړي کتو نکي وم- هم تائید کړي
دي. نو موږي داسی لیکي: «دبښمن په کړندیتو بسره و خو ځیده- زموږ
لښکر ددوي په ښځی داسی ښځي و هلی لکه دپسونو رښه- په کوم
پسی چی لیوهمڅه کړي وي». (۱۸۱)

د ۱۸۴۱م کال دمی پانودژ پریدو سره سم دانگلیسا نو ښه هم
په افغانستان کی ښخ په زیږیدو و او داشغالگر و وضعیت بحرانی معلو میده
خوبیا هم مکناتن په خپله تسوله چالاکی سره هڅه کوله چی دافغانستان
وضع دپیسو- رشو- تنفاق او ترو رسه لاری سمه او عادي کاندې.
دهمدغه سیاسی و ژنی دمتو دپراساس د عبداللہ خان اڅکزي پر شا کولی
و چلول شوی او شهید شو، همدارنگه دوطن پرستانو مشهور رهبر
سیر مسجدی خان پته دناروغی په بستر کی زهرو و کړل شول او وزیر
هداکبر خان په جلال آباد کی په گولی و ویشتل شو، مگر بیا هم انگلیسا-
نو دتباهی نه بی مخنیوي ونه کړي شو. (۱۸۲)

د ۱۸۴۱م کال ددسمبر په یو لسمه نیټه مکناتن مجبو رشو چی دافغان-
نستان څخه دانگلیسی پوځونو دوتلو موافقه لاسلیک کړي په دي توگه:
۱- دانگلیس او افغان دوستی باید په اشخاصو پوږي سربو طنه وي

(۱۸۱)، انگلستان دافغانستان پرضد تاریخ پانی، ۷۱ صج.

(۱۸۲) پورتنی کتاب، ۷۳ صخ

لکه شاه شجاع چی دانگلېسانو دوست او دافغانانو دښمن دي. بلکې بايد
دولتي وي .

۲- ذکر شوي شاه که له افغانستان څخه ونه وځي. نو په هغه صورت
کې که ده ته ځاني يا مالي خطر و رسيږي. دانگلېسانو مداخله به پکې
نډوي .

۳- دانگلېسانو پوځونه دي دافغانستان څخه ووځي او بې له افغانستان
د حکومت له خوا هژمنه دي چې هغه به هم د پردي دښمن د دفع کولو
د پاره وي . بيا افغانستان نه رانه شي او په هغه صورت کې بې هم بايد
دهغوي خرڅ په خپله غاړوي. پوځي و اښه او پوځ به افغانستان
دنقدو پيسو په بدل کې ورکوي .

۴- تجارت هم د دواړو هيوادو ترمنځ دا افغانستان په غوښتنه او
رضاپور ي اړه لري .

۵- دافغانستان هغه خا ځکوته چې د حکومت مخالف وي، انگلېسان
بايد هند ته د داخلېدو اجازه ور نه کړي . همدا رنگه معاش دي ورته نه
ورکوي .

۶- که تزار ي روس او يانو ر هيوادونه دافغانستان له لاري په
هند باندې د حملې خيال او اراده وکړي، انگلېسان دي افغانستان
ته وسله او نقدي پيسې ورکړي چې افغانان په خپله هغه دښمن و تمبوي
او مخه يې ونيسي .

۷- او سر په دانګلیسانو پوځونو ته اذوقه د نقدو پیسو په واسطه
تهیه شې، خو انګلیسي پوځونه باید په دریو ورځو کې له کابل نه
ووځي. (۱۸۳)

دغه قرار د ادېکاتین له خوا امضاء شو. او په همدغه ورځ یو څه
استعماله جبهه خانه او وسله سره د دوو جنګي کلاګانو دریکا او ذو
الفقار په نوم چی لاتر اوسه دانګلیسانو په لاس کې وې، د ۱۵ هندی
د نو غلی په بدل کې افغانانو ته تسلیم کړي شوي. همدارنګه انګلیسان
نوشه پږ تنه غټ انګلیسي افسران د ګرو په توګه افغانی لوړ ته ورکړل.
د دسمبر د سیاشتی په ۱۴ نیټه سر دار سلطان احمد خان و کړای شول چی د
انګلیسي پوځو نو په الاحصار کې پاته برخه د بی بی مهر و سترې چوڼی
ته ورسوي. همدارنګه یو څه خو را که هم انګلیسانو ته ورسیده. شاه
شجاع د دسمبر د سیاشتی په پنځلسمه نیټه هند ته د تللو څخه انکار وکړ او
بلی پاڅون یی دانګلیسانو په مقابل کې اعلام کړ. د سیل پنځه په دي
برخه کې داسی وایی «شاه شجاع نه یو ازی انګلیسا نو سره هند ته تګ
نه غواړي بلکه دخاکو مخزنې تشر و نه دانګلیسانو پر ضد تهر پکوي»
(۱۸۳)

دا چی انګلیسي پوځونو ته خو را که ورسیده او د الاحصار پوځ
هم د بی بی مهر و په ستره چوڼی کې ورسره یوځای شو، همدارنګه د

(۱۸۳) سید قاسم ربیتیا، په نو لسمه پیړۍ کې افغانستان ۱۸۷-۱۸۸

مخونه .

(۱۸۳) افغانستان در مسیر تاریخ، ص ۵۵۶ .

غزنی له خوا د مرستې رسېدلو خبر مکناتین لاپسې زړور کړ او د عهد ماتولو په خیال کې شو. د دې دپاره چې وخت یې پیدا کړي وې او تګ وځنډ وې، په سیاسي چلول یې لاس پورې کړله یوې خوا سو هن لال د استخباراتو مسئول او د مکناتین نماینده داو لاس تر منځ د اتفاق او رېلاوه او د بلې خوا مکناتین د سروړخان لوهانی په ذریعه د سردار محمد اکبر خان سره د لیدنې او کتنې خوا هڅو کړه هغه وېل که چېرې سردار و غواړي وزارت ته حتی د افغانستان سلطنت به ورتنه ورکړ شي . سردار محمود اکبر خان هم د دې دپاره چې د دېمن پلان او نقشه یې مخانته معلومه کړي وې - محمد صادق خان د سردار سلطان احمد خان وروږد کپتان سکرانګلیسي افسر سره قشلي ته واستاوه. مکناتین نوموړي ته د یوه نوي تړون مسوده په دې توګه تقدیم کړه .:

۱- په ختیځ کې له دولان نه تر خیبره پورې لویدیځ لور ته د شاه شجاع د فرمان لاندې سیمو وزارت به سردار محمد اکبر خان ته سپارل کیږي .
 ۲- امیر دوست محمد خان به په سلامتۍ سره کابل ته راوستل شي .
 د فیصلې وروسته پلار او یاد هغه زوی وزارت واخلی
 ۳- کله چې د افغانستان وضعیت معلوم شي - بیا به انګلیسان د داخلېده کوي .

۴- اوس به د یو ملیون دوه سوه زره روپۍ سردار محمد اکبر خان ته ورکړي او په راتلونکې کې به د دې ته هر کال دوه سوه زره روپۍ معاش ورکول کیږي .

هـ - اولس دې هداکبر خان او نایب امین الله خان لوگری ونیسی او انګلیسانو ته تسلیم کړي. همدارنګه نورسلې مشران دېد کابل نه خواره واره کړي شی. (۱۸۵)

هداکبر خان چی د دینمن دغه دوه سخی او وعدي ماتول ولیدل او دایی پوره درک کړه چی اشغالګر پوځونه په مسالمت امیزه توګه افغانه نستان نه پریردي نو ددې دپاره چی کوم سند پي تر لاسه کړي و ی او بیایی نوروسلې مشرانو ته په ګوته کړي و ی بیایی همدصادق خان (په یو قول سر دارسلطان احمد خان دده مشر و رور) ورو لپړه سو هن لال په دې برخه کی داسی لیکي: «مکنا تین په مجمل دول و لیکل: که ته هغه څه چه تا ته سپارل شوي دي وکړي هغه وخت مکنا تین به هغه وعدي چی له تا سره شوي دي تا ته دا انعام په توګه درکړي شی». مکنا تین ددې دپاره چی خپل بڼه نیت اور واداري بی سر دار ته ښودلی و ی، یوه ګاډي او یوه تفنگچه بی دیادګار په توګه ورکړل. هداکبر خان دغه ټول جریان دسلې مبالغه رزینو سره په یوه غونډه کی څرګند کړ. او د مکنا تین د عهد ماتولو اسناد یی ټولو ته وښودل چی وروسته باید رایو په اتفاق دا پرېکړه شوه چی مکنا تین او دهغه یاران یوازې په هغه او دغه وخت تیر و ی تر څو چی د جلال آاد او غزنی نه ورته مرسته راوړسیري او سر پوره پرده دي اشغالګران غواړي چی دسلې مبارزینو ترمنځ نفاق و اچوي او بیا هغه څخه دسلې جنبش دخپه کولو دپاره استفاده وکړي او خپل حاکمیت

(۱۸۵) په نولسمه پېړي کی افغانستان، ۱۸۹ مخ. همدارنګه افغانستان در مسير تاريخ، ص ۵۵۷.

په افغان او لس ځاندي و ساتي. ملي مشران سر دار محمد اکبر خسان ته اجازه ورکړه، ځنگه چې لازم گنې، دېمن دي غافل کړي او بيا دې ورته خپل خيانت جز او رکړي. د همدغه خبر و اتر و په جريان کې دد سمبر د بيا شتي په دوه و شتمه نيټه موافقه وشوه چې ددو اړولو رې مشران دې د ۱۸۴۱ م کال د دسمبر په درې شتمه نيټه د بې سي بهر و سترې چو نې ته نږدې په کوم لځاي کې سره وگورې. پوهن لال د دې تاريخي و رځې په اړخه کې داسې ليکي: د همدې و رځې په شپه انگليسي سربېدارانو لکه تريو ر-سکنزي او لارنس مکناتين ته د امشو ره ورکړه چې خپله په دې غونډه کې حاضر نه شي چې څه صدمه ورته و نه رسيږي، خو مکناتين و نه منله او په لځواب کې يې: رته وويل: تاسو وايي چې خطر دي. البته چې خطر دي خو که کامياب شم له ټولو خطرونو څخه به نجات پيدا کړو. (۱۸۶)

دو عدي سره سم د ۱۸۴۱ م کال د دسمبر د بيا شتي په درې شتمه نيټه مکناتين د تريو ر-لارنس او سکنزي په ملگر تيا په داسې حال کې چه د انگليسانو دوه کنډه که پلي عسکر او دوه توپونه د دې دپاره تيارسي و چې که چيرې له اکبر خان غازي سره موافقه ونه شوه نو د دوه کنډه که بايد د ملي مشرانو دنيو لو دپاره استعمال شي. په تيا کلي وخت د بې سي بهر و سترې چو نې ته نږدې په يوه کوچني غونډي کې د مکناتين او اکبر خان ليدنه وشوه چې دغه خبر و اتر و وروسته د انگليسي اردو گاه د مخه داخ او دو بڅرغ پورته شو او اکبر خان په خپلې تفنگ چې سره

مکنتان و واژه. کپتان تريو رهم دمقاوست به جريسان کي ووژل
شو. کپتان مکنز ي اولار نسدير غمل په توکه بوتلل شول. (۱۸۷)
اشغالگرو ددي عمده الهام بښونکي وژني په ذريعه په کلي توکه
خپله روحيه بايلوده او دي ته مجبور شول چي افغانستان پريريدي.
اکبر خان دافغان اولس ملي رهبر انگليسي تير کوونکو ته دا لاندې
شرائط وړاندې کړل:

۱- دافغانستان دسټي خالي کول.

۲- انگليسي پوځونه يوازې شش پښ توپونه له خان سره وړاي شي.
نو رټوله توپخانه بايد تسليم شي

۳- دانگليسانو يو ټولي مشران د فاسيلونو په گډون بايد د افغانانو
سره دامير دوست عهد خان تر راتگ پوري دکړو په توکه پاتي شي
۴- پاتي بوسليون خلو رسوه زره روپي چي مکنتان منلي دي، بايد
افغانانو ته ورکړي شي.

۵- جبه خانه او نو رهغه سامان چي درانه وي- افغانانو ته دي تسليم

کړي. (۱۸۸)

دغه شرايط چي د دسمبر په ۲۴ نيټه د يوې غونډې په ترڅ کي د ملي
پاخون دشوراد غړوله خواتصويب شول، دسټي په کابل کي د
انگليسي نماينده گانو ته وروليږل شول. پاتنجر چي اوس يي دمکنتان

(۱۸۸)، پدنو لسمه پيړۍ کي افغانستان، ۱۹۵۰ مخ.

په بحاي دسياسي چارو واک په لاس کې درلوده او جنرال الفستين د اړتاني قواو عمومي قوماندان د ستې يوه نظامي غونډه تشکيل کړه او د افغانانو دغه وړاندي شرايط د ستې ومنل شول. او جنرال الفستين د ۱۸۴۱ م کال د دسمبر په شپږمه نيټه د انگليسي پوځونو د پوره تسليميدو او وسلو وړکولو او د پېښو رله لاري بيرته پر تښتوي هند ته د ستيدو موافقه لاسليک کړه. په مقا بل کې بيا هم افغاني مشرانو و غږه وړکړه چې انگليسي پوځونو ته : دو تلو په حال کې اسانتياوي پر اړوي او د لارو په اوږدو کې به د دوي امنيت تامينوي. د تېرو نځي دکا بل د تخليه کو لو د پاره د جنوري د سياشتي شپږمه نيټه د تا کل شوي وه. همدارنگه د تېرو نېسر اسامرا ننگليسي غټ افسران لکه کنولي، والش ډر سونډ، ويسب، ايري و اړ برتن، هنري اوتروپ دخپل کور او فاميل سره د پرمخ غل په توگه د افغانانو په قبضه کې پاتې شول او د محمد زمان خان په کور کې بحاي وړکړ شو. (۱۸۹).

انگليسانو د تېرو نېسر سم د جنوري د سياشتي په شپږمه نيټه د تخليبي کار پيل کړ. په لومړي ورځ څلو زره پنځه سوه تنه (۴۵۰۰) انگليسي پوځ ده تو پو نو سره د جنرال الفستين په مشرۍ په ډير سخت ژمي کې

(۱۸۹) افغانستان په ۱۹ پېړۍ کې، ۱۹۵ مخ. همدارنگه قاضي عطاء الله خان

د پښتو تاريخ، دويم جلد، ۲۲۲ مخ.

چي تقر يباشيز انچه و او ره هم دمنځکي په مخ پر ته و ده جلال اباد خواته
 هر کت و کړ. خو کله چي افغاني مشرانو و ليدل چي انگليسانو دو مدي
 پر خلاف يباد و ده مخي پيل کړي ده او غواړي چي خپله درانه جبهه خانه او
 تو پو نه له خان سره يو سيم نو له دي کبله سردار سلطان احمد خان،
 سردار محمد اکبر خان او محمد شاه خان چي انگليسانو سره بدر که و و، دهغوي
 له حمايت نه لاس واخيست او همد اوخت و چي مبارزينو او افغان
 اولس دهغه قهر او کيني له مخي چي دتيري کوونکو په مقابل کي يي
 درلوده پر هغوي پر غلو نه پيل کړل او دکابل او جلال آباد ترمنځ د
 لارو په اوږدو کي انگليسي پوځونه او دهغوي افسران يو پر بل
 پسي د مبارزينو له خوا تبا ه شول. يواز ي سردار محمد اکبر خان دا فغان
 اولس مني مشر و کړاي شول چي يوز وړ دا جنرال الفنسټن او دهغه
 ښځي او ماشومان تر خپلي ساتني لاندې جلال آباد ته سالم ورسوي خو
 په اته د نه وي چي د اوزور جنرال هم د ۱۸۴۲م کال د اپريل
 د مياشتي په ۲۲ نيټه د شپي په اوه بجود جلال اباد په لاره کي دخپلي
 ناروغۍ او زوروالي او ستومانۍ په سبب مړ شو. غلور زړه پنځه سوه
 تنه جنگيالي، دولس زره ملازمين ياد پوځ په اصطلاح کمپ فالو رز
 چي ټول تقر يباشيز من زره پنځه سوه تنه کيدل ټول له مينځه ولاړل.
 له دي څخه يو پر ايدن هغه هم سترې ستومان و پي او شکيد لي کالي
 ژوندي جلال اباد ته ورسيد. (۱۹۰)

(۱۹۰) قاضي عطاء الله خان، د پښتو تاريخ دويم جلد، ۲۲۳-۲۵۵ مخونه.

شاه شجاع هم د ۱۸۳۲ م کال د اپریل د میاشتې په ۳۰ نېټه د نو اب محمد
 زمان خان زوي شجاع الدوله په ذریعې چې د امیر دوست محمد خان د پلو یا نو
 څخه و، د خپلو ځانینا نه عملو نو په سزا ورسیده دغه جریان کې
 نه یوازې کابل د اشغالګرو پوځو نو څخه پاک او ازاد شو بلکې په
 غزني او کندهار کې هم د انگلیسانو پر ضد پوځي ټولنه منځ ته راغلل
 د حیرانتیا خبره داده چې صفدر جنګ د شاه شجاع - زوي هم په کندهار
 کې د جنرال نائټ د لښکرو سره و جنګیده، خو ماته یې و خوړه. (۱۹۱)

(۱۹۱) محمد حیا خان، حیات افغانی، ۱۳۱ مخ

۳- برایشان

اتم فصل

الف : دېر تېزوي استعمار چيانو د بايللمې
پرستېژ د گټلو د پاره بيا هلمې ځلمې

د ۱۸۴۲ م کال د جنوري د مياشتې په ۳ نېټه دېر تېزوي هندگو -
رنر جنرال لارډ اکلېنډ ته خبر ورسېد چې انگېسې پوځونه د کابل
نه د شاهاتگ په وخت کې بالکل تېاه شوي دي . د دې خبر په رسېدو -
سره نوموړي لارډ سمدستي هغه وکړه چې د ماتې او ازي کمې -
کړي ځکه چې په ختيځ کې داستعمار چيانو د پاره دغه نظامي او -
سياسي شکست څه ساده خبره نه وه . لارډ اکلېنډ د دې ټولو
کو ښو سړه سړه بيا هم ډېر ژر تبديل شو او پرېځاي يې د ۱۸۴۲
- م کال د فبروري په مياشت کې لارډ ايلنبرو (Lord Ellenborough)
(۱۸۲ - ۱۸۴۴ م) مقرر شو . دغه لارډ هغه وکړه تر
څو هغه معنوي تاوان چې په ختيځ کې د انگليسانو
امپراتوري ته د سېدلي دي ، تللی کړي همدا رنگه هغه پاته -

شوي پوځونو ته چې لاتر اوسه په افغانستان کې په جگړه بوخت دي، نجات ورکړي (۱۹۲) .

برتانوي پاتې پوځونه په جلال اباد او کند شار کې د سختې محاصرې لاندې وو. او هند ته د وتلو جرأت یې نه درلود ، دوی ډارېدل چې پر دوی باندي به هم د تللو په حال کې د کابل - دانګلیس پوځونو کانه وشي.

دوست محمد خان چې لاتر اوسه د تبعید په حال شې سبا کولی ، د برتانوي هند گورنر جنرال له خوا د خبر و د پاره کلکتې ته وغوښتل شو. د خبرو په نتیجه کې دوست محمد خان ته اجازه ورکړي شوه چې خپل وطن ته ستون شي او بیرته د کابل د سلطنت پر تخت کښینی خو په دې شرط چې لومړي خپل زوي سردار محمد اکبر خان ته لیک واستوي چې کابل ته دانګلیس پوځونو د موقتي او تش په نوم داخلید و او مارش کولو سره ونه نیسی - کوم ی انګلیسانو د خپل اعتبار او پر سټیژ د بیرته راژوندي کولو د پاره ضروري گڼل (۱۹۳)

سردار محمد اکبر خان د ۱۸۴۲ م کال د مارچ په میاشت کې د خپل پلار لیک تر لاسه کړ او د ملي مبارزینو له موافقې نه ورو -

(۱۹۲) ، انګلیستان د افغانستان پر ضد د تاریخ پانې ، -

۷۸ - ۷۹ مخونه .

(۱۹۳) ، افغانستان د مسیر تاریخ ، ۶۶ - ۶۷ مخ .

مته د باميان خواته ولاړ همدارنگه په زرگونو مبارزين چي په
 افغانستان كي د پاتي برتانوي استعمارچيانو د ټكولو د پاره په
 د جلال آباد ، خيبر ، كندهار او نورو محايو كي راټول شوي وو ، د
 ملي رهبرانو په هدايت تيت او پر اگنده شول . د هغې وروسته
 د ۱۸۴۲ م كال د اگست دمياشتي په نهمه نيټه جنرال نايټ او شهرزاده
 تيمور د كندهار نه د جنرال پالنگ او سيل پوځونه د جلال آباد نه د
 اگست دمياشتي په شلمه نيټه د كابل خواته خركړت وكړ . او د
 ستمبر دمياشتي په نيمه پي كي دغه دواړه پوځونه په كابل
 كي سره يو محاي شول داچي د بيارټول خلك د انگليسانو د بياراتگ
 او تش په نوم مارش څخه خبر وو ، انگليسي پوځونه د جگړي پرته
 بيارته ننوتل او د هغوي د پوځونو يوه برخه د جنرال بيكسكل
 تر قوماندې لاندې داستايف خواته ولاړه . په هغه محاي كي يي
 ډير بي گناه خلك د تيغ څخه تير كړل او بيا يي محايونه يي وسو .
 محول . په كابل كي هم برتانوي يرغلگر په چوراو چپاول
 لاس پوري كړ او زيات كورونه د انگلنيس نظاميگرو په ذريعه
 لوټ كړي شول . د كابل د ښار د چارسوبه شاوخوا اړخو كي يي
 اكثره بلكي تغيرونه وسو محول . داچي انگليسي تيري كوونكو ته
 د افغانانو له خوا كلك تاريخي گوزار وركړل شوي وو . دوي
 بيا ددي جرات نه درلود چي په افغانستان كي پاتي شي همغه وه
 چي برتانوي استعمارچيان د اکتوبر په لومړيو ورځو كي
 د جلال آباد خواته ولاړل او د اکتوبر دمياشتي په ۲۴ نيټه جلال

آادته ورسيدل . يوه ورځ وروسته يې د جلال آباد ښار و سولخاوه
 (۱۹۴) فتح جنگ د شاه شجاع زوي چې دانگليسانو
 دموقتي دوه دريو مياشتو په موده کې د کابل پاچاهي پر
 تخت ناست و، دانگليسانو سره يولځاي دافغانستان څخه ووت او
 او پر لځاي يې شاه پور د شاه شجاع کوچنی زوي پاچا شو. خو کله
 چې دانگليسانو تر وټلو وروسته محمد اکبر خان د شمسالسي
 سيمو څخه کابل ته راغی، دغه شهزاده هم له تخت څخه وشړل
 شو (۱۹۵).

ف انگلس هم په خپل اثر کې د برتانوي استعمار چيانو دهنه
 وحشگر يو او چور او چپاول څخه يادونه کوي کوم چې
 د ۱۸۴۲ م کال په مېنې کې د جنرال سيل - جنرال پالک او جنرال -
 ناپټونو لخوا د افغانستان د دې گناه خلکو په مقابل کې شوي
 دي. (۱۹۶)

امير دوست محمد خان د ۱۸۴۳ م کال په لومړيو ورځو
 کې د پېښور له لاري وطن ته راغی او په خيبر کې دوزېر
 محمد اکبر خان، نواب عبدالجبار خان، نواب محمد زمان خان او
 سردار سلطان احمد خان له خوا ورته هرکلی وويل شو. او د دريو

(۱۹۴) قاضي عطاءالله خان، د پښتنو تاريخ،

دويم جلد، ۳۰۳، ۳۰۶ مخونه

(۱۹۵) پورتنی کتاب، پورتنی مخونه .

(۱۹۶) ف انگلس، افغانستان، کابل، ترجمه گل آغا، ۱۹۶۹مخ

کالو او وڅلورو میاشتو وروسته پی‌یاد افغانستان د چارو
واکي دوزیر محمد اکبر خان په زور تر لاسه کړ همدا رنگه کندل
خان او دامیر نور با رکزي کند هاري وروڼه هم کند هارته را-
غلل او صفد رجنګ د شاه شجاع زوي چی دخپل ورور تیمور و
روسته د کند هار حاکم و- هندوستان ته وتښتیده همدغسی-
بار محمد خان الکوزي د هرات د چار وواکي په خپل لاس کی و-
خیستی. (۱۹۷) په دي توگه دانگلیسانو داستعمارگر حکومت
ټول هغه کو بشپړونه او هڅی عبث شوي- چی دافغانستان د نیولو او
حلقه به گوش کولو د پاره پی په سرکی درلودلی. دسیره پردي
چی برتانوي استعمارچیان په خپل مرام ته ونه رسیدل- په دي
لاره کی پی نهایت زیات مخانی اومالی تاو انونه هم
ورکړل. دهند د دولت رسمی نشرات دافغانستان دلو مړي جگړ-
ي تلفات ۱۵ زره عسکر- ۵۰ زره اوبیان - ۲۰۲۱۷ میلونه پونه
خرکندوي (۱۹۸) .

دافغانو انگلیس لو مړي جگړه چی دانگلیس استعمارگر حکومت
په کلی سکست اوماتی سره پای ته ورسیده، دافغان اولس
دهغه قهرمانه مبارزو محصول و چی داشغالگرو پرضد پی د ۱۸۳۹
- ۱۸۴۲ م کلو په اوږدو کی ترسره کړي.

(۱۹۷) سید قاسم رښتیا، په نولسمه پېړي کی افغانستان، ۲۲۱-۲۲۲
مخونه همدارنگه جیبی، تاریخ مختصر افغانستان، ۱۱ مخ .
(۱۹۸) سید قاسم رښتیا، په نولسمه پېړي کی افغانستان، ۱۱۹ مخ .

نتیجه

د ۱۷۹۳ م کال په پیل سره هندو دوړه ختمه شوه چي اروپايي هیواد ویه مستقیمآد افغانستان په چارو کی مداخله نه کوله د همدې تاریخ نه وروسته منځنی اسیا دستر و اروپايي هیوادو در قابت ډکړو کړځیده. فرانسو یانو انگلیسانو او روسانو هر یو د تهران دربار ته لاره پیدا کړه ترڅو د ایران دو ستی تر لاسه کړي. مگر ډیر ژر په تهران کی دناپليون دمانو ررونو په ذریعه او پر هند باندي د شاه زمان دیرغل تهدید همدارنگه په منځنی اسیا کی دتزاری روسی دپراختیاغو بېتنو دسیسو سره حالات پیچلی او کړ کچن شول.

شاه زمان په ۹۸ - ۱۷۸۹۹ م کلونو په پنجاب کی دهلې ته د تګ دتیارې نیولو په حال کی و لځکه چي دهند د مختلفو معلی - حکمرانانو له خوا ورته بلنه ورکړای شوه او د مادي او معنوي همکاریو وعده یی ورسره و کړه ترڅو گډه دښمن - انگلیسان دهند څخه و باسی. ولی ډیر ژر دده دافغالیټونه ددښمن په دسیسه کولو سره دایران پاچا په واسطه شنډ شول او ایرانیانو په خراسان باندي تیري و کړ او شاه زمان په ډیره بیره دهند څخه راوگر - ځیده نه یوازي د شاه زمان په مخه کی یی هند ته دتللو په لاره کی

خپلو نه پيدا كړل ملكي د احمد شاه دزيات شمير لمسيانو په منځ كې
 كې يې داسې د نفاق تخم و شيند چې دهغه په واسطه د در انيانو -
 پراخه امپراتوري هم ټوټه ټوټه شوه او په افغانستان كې د يوې
 او زدي سودي د پاره انا ر شيسم منځ ته راغی دد اخلي د او مداره
 شعړو په په نتيجه كې مركزي قدرت هم د سدو زيو څخه بار كزيو ته
 انتقال شو او دوست محمد خان په خپلو نه سترې كيد و نكو
 هڅو سره و كړاي شول چې افغانستان د پوره تجزيې او ټوكه
 كولو څخه وساتي .

و نجيت سنگ چې د شاه زمان له خوا د پنجاب حاكم مقرر شوي -
 و ، د افغان دولت د كمزورتيا په وخت كې لومړي ازادي و ا
 خستله او دستلج درياب په شمال غربي سيمه كې يې د يوه پيا
 وړي سلطنت اساس كېښود او وروسته بيا دا نكړس د دويمې او -
 او تشويق په صورت كې يې د افغانستان ختيځ ولايتونه يو پر -
 پر ايل پسې جلا كړل .

كندهار او هرات هم په دې وخت كې د مركز څخه جلا اداره كيدل .
 په كندهار كې اركزي كندهاري وروڼو او په هرات كې كامران
 د شاه محمود زوي حاكميت درلود او دوست محمد خان په يوه كوچني
 قلمرو باندې حكومت كاوه . خو د يادولو وړ ده چې امير به دې پوهيده
 چې څنگه برتانيه د تزاري روس او همدارنگه تزاري روس د برتانيې
 پر خلاف استعمال كړي .

د پېښور بیرته راگرځول د امیر ستره ارزو وه. امیر په ۱۸۳۶ م کال کې لار دا کلینده پټوي عهدې د مبارکۍ په ترڅ کې د هغه توجه د افغان او سکاټو مسئلو ته راوگرځوله او په دغه لیک کې یې د انگلېس مرسته و غوښتله. خو لار دا کلینده په هغه لیک کې چې د امیر په نوم یې رالېږلې وه، وېل شوي و چې د برتانوي د پاره سهارا جبهه رنجیت سنگ یو وفادار دوست گڼل کېږي. د برتانوي ارزو داده چې تاسو دواړه خپلې مسئلې د دوستۍ له لارې حل و فصل کړي. مگر په اقتصادي مسائلو کې به ډیر ژر د برتانوي استاخمې کابل ته د رښې.

امیر د انگلېس له خوا په دغه لیک اخستلو سره ډاډمن او نا امید شو او په دې پوه شو چې برتانوي دده په نسبت د رنجیت سنگ دوستی ته ترجیح ورکوي. امیر د برتانوي دوامیت د تغییر د پاره په سیاسي چلول لاس پورې کړ او د ایران پاچا اود روس تزار ته یې هم لیکونه واستول مگر هغه څو اوبه چې د ایران پاچا اود روس تزار نه امیر ته ورسیدل که یم قطعی او واضح لخوا اوبه نه وو او یوازې د افغانستان سره د دغه هیوادو همدې پېښو بېکاره کوله.

د انگلېس دولت کابل ته د سر الکساندر هرڼس درالیرلو تصمیم و نیو او دغه نماینده ته په کابل کې په لوړو شانده اوسه رسو سره هر کلی و وېل شو او ډیر ژر یې د امیر سره خبرې پیل کړې او د امیر دوست محمد خان یې د ایران او روس څخه په لرې والی اود انگلېس سره په نز دیوالی تشویق کړ. مگر دا چې امیر دوست محمد خان د پېښور بیرته اخستل

او دسكانو دخطر دفع كول دانگليس سره ددغه اتحاد اساسي شرطهاله،
 د برنس سره كو مو خاصي نتيجي ته و نه رسیده برنس لاپه كابل كي و چي
 دتزار نه اينده و پتكيو پچ هم كابل ته راغی او په همدې وخت كي
 دهرات كلا بندي هم دايرانيانو له خوار وانه وه. دهرات ستراتيژيك
 موقف او هغه لاري چي دهرات څخه ايران، كندهار، كابل، او برتانوي
 هند ته تيريدلي، انگليسي واکمنو ته خاص اهميت درلود. دبرنس ناكاسي
 او دتزار هيئت كابل ته راتگ دلاردا كاپيند سخت عصباني كړ او تصميم
 يي ونيو چي شاه شجاع سره كو مو كړي او هغه پر تخت كېنيوي.
 محكمه دوي فكر كاوه چي شاه شجاع د انگليسيانو جيره خو ردي او د
 انگليسيانو دپاره بنده متحد كيداى شي. له بلې خوا نه الكساندر برنس او
 كپتان ويدداسي پېشيني كړه چي شاه شجاع به په افغانستان كي استقبال
 شي. لنه دا چي دلاردا كاپيند نقشه په دي ډول ووه چي د سند او بلوچستان
 له لاري كندهار او له هغه ځايه دهرات ته د محاصره او كلا بندي
 لري كو مو دپاره لښكر كشي و كړي. سره له دي چي دهرات محاصره
 لا پخوا په خپله دافغانانو په سر شندني سره ماته شوې وه خو دوي بيا
 هم دروس دهيئت راتگ يوه بهانه وگرځوله او د باركزيو سردار
 نوسره يي علايق و شكول او د ۱۸۳۸ م كال داكتو بردياشتي په
 لومړي نېټه يي دسملې دجنگ اعلاميه دافغانستان پر ضد خپره كړه. دغه
 اسناد يي په ټول هند او افغانستان كي تيت كړل او د هند او انگليستان
 په ورځپاڼو كي هم نشر شول. دغه اعلاميه په ساده ډول د كابل او
 كندهار واکمنو پر خلاف يوه دجنگ اعلاميه وه بلكي دانگليس

سياست يې په افغانستان ايران او منځنۍ اسيا کې بيانوه. انگليسانو ۱۸۳۸ م کال د جون د مياشتې د ۲۹ نېټې تر وړاندې په افغانستان باندې تجاوز پيل کړ او د ۱۸۳۹ م کال د اګست د مياشتې په ۲۹ نېټه يې شاه شجاع د دويم محل د ډاره له ۳۰ کلو نه وروسته پر تخت کېښاوه.

د انگليسانو دغه عمل چې افغانستان يې لاندي کړ، د افغانانو لاس د طبيعت او اوسانو نو سره هيڅ توافق نه درلوده. امير ډير ژر خپل محان انگليسي مقاماتو ته تسليم کړ او کلکتې ته وليږل شو. ولي د امير په تګ سره دوو ظهاراتو احوالو نو مېرزه لاسي پماري او منظمه شوه.

مبارزينو لومړي ريز مريز کوونکي مبارزه د ۱۸۴۱ م کال د نوامبر د مياشتې په ۲ نېټه د نرس د کوڅې پيل کړه او د يوې هفتې په اوږدو کې يې کابل د استعمارگرانو څخه ازاد کړ او برتانوي پوځيان په شپږو محدودو کلاګانو کې کلابند شول. برتانيې سياسي نماينده مکناتېن د يوې غونډې په ترڅ کې وويل شو او جنرال الډينسټن هم ډير ژر د برتانوي پوځ د پوره تسليمېدو تر وړاندې کړ. خو دغه پوځ بيا هم د جلال اباد په لاره کې د مبارزينو له خوا تېر شو او ډاګر اړيدن له دغه پېښې څخه هم جلال اباد ته ورسېده. په دې توګه دا انگليسانو هغه ارماني چې هندو کش د کنترول په غرض يې درلوده يو هاجمه آميزه توګه ختم شو.

انگليسانو بيا هم د ۱۸۴۲ م کال په مې کې د برتانيې د پرستېژ د بياراو ندي کولو په خاطر خپل پوځونه د پېښور او کندهار نه

لار ي دتش په نامه مار ش په غرض کابل خواتنه راو لېسېرل او په چور
چېاول يې لاس پورې کړ او دانتقام په منظور يې د کابل ښار زيات
پرخه وسوځوله خو دوي بيا داجر ننه نکر چې په افغانستان کې پاتې
شي. همغه و چې دقيد او شر طنه پر ته دافغانستان غځېدو و تل او غه
وخت وروسته د ۱۸۳۳م کال په لومړيو ورځو کې اسير دوست محمد
خان خپل وطن ته وطن ته راغی او د کابل د سلطنت پر تخت ددويم محل
دپاره کېښاست په عين وخت کې برتانوي استعمار چېانلو ته داسې
تاريخي سبق و رکړ شو چې بيا يې غلو وولسيزو پورې دافغانستان
په چارو کې مداخله ونه کړه.

هغه زده کوونکي او غم انگيز درس چې دافغانانو له خوا انگليسا
نو ته ورکړ شو په هند کې هم دپوړيو نو او اردو دپاره هم زمينه
پراخه کړه. انگليسانو په شکست سره دهنوي دنه ساتيدلو عقيده هم د
هند خلکو دذهنو نوځخه ووتله. برسيره پردي چې دافغانانو دغه
بر حقه مبارزه په سيمه کې سر مشق شوه د استعمار پر ضد جگړې په افغا
نانو کې دملت پالنې روحيه هم راژوندی کړه.

- ۱ - افيموف. ۱، ايليا گالکين، ليو زوېوت، تاريخ عصر جديد
، کابل، ۱۳۶۲، ترجمه فریدون شایان.
- ۲ - الفونستين مونت سټوارټ، د کابل سلطنت بيان، کابل، ۱۳۶۱
ترجمه محمد حسن کا کړه.

- ۳۔ انگلس ف ، افغانستان ، کابل ، ترجمہ گل آقا ۔
- ۴۔ اولس یار، انگریز استعمار او افغانستان کو تہ، ۱۹۷۹ء ۔
- ۵۔ بلگرامی اصغراج، افغانستان و ہند پر تانوی، کابل، ۱۳۶۱ء ترجمہ عبد انوہا ب فنا یی ۔
- ۶۔ ہالمر رابرٹ روزول ، تاریخ جہان نو ، تہران، ۱۹۷۱ء ، ترجمہ ۔ عبدالقاسم طاہری ۔
- ۷۔ ہکتیار علی خان ، دافغان او انگلیس لو سپری جگہ، اریانا۔ مجلہ ، دافغانستان دعو و سوا کادی، ۱۳۶۲ء ، ۳-۴ گنہ
- ۸۔ پیکولین ام - کی ، تصور اقتصادي و سیاسی افغانستان۔ تاشکند ، ۱۹۵۶ء ، ترجمہ، فرهنگ ۔
- ۹۔ حبیبی عبدالحی ، تاریخ مختصر افغانستان ، کابل، ۱۳۴۹ء ۔
- ۱۰۔ حبیبی عبدالحی، دافغانستان پیندلیک، کابل، ۱۳۵۴ء
- ۱۱۔ خالفین نفتو لا، انگلیستان دافغانستان پر ضد دتاریخ دانی ماسکو، ۱۹۸۰ء ۔
- ۱۲۔ دیلیسون ، تاریخ افغانستان ، پشور، ۱۹۳۰ء ، ترجمہ منشی احمد جان ۔
- ۱۳۔ ربیتیا سید قاسم ، پهنو لسمہ پیری کی افغانستان، کابل۔ ۱۳۴۱ء
- ۱۴۔ عطاللہ خان ، دہشتو تاریخ ، پشور، ۱۹۴۷ء ۔

- ۱۵ - غبار میر غلام محمد ، افغانستان در مسیر تاریخ ،
کابل ، ۱۹۶۷ .
- ۱۶ - کا کا خیل ظفر ، پښتانه د تاریخ په رڼا کې ، پېښور ۱۹۶۵
- ۱۷ - کا کر محمد حسن ، د افغانستان مالیاتی سیستم ، اریاناف
مجله ، د افغانستان علومو اکاډمۍ ، ۱۳۹۰ دریمه کڼه .
- ۱۸ - لغافسکی ژرژ ، تاریخ خاورمیانه ، تهران ، ۱۳۳۷
، ترجمه ، داکتر هادی جزایری .
- ۱۹ - محمد حیات خان ، حیات افغانی ، کابل ، ۱۳۶۲ د اقوامو
او قبایلو د چارو وزارت کستنر ، ترجمه فرهاد ظریفی
عبداللطیف طالبی .
- ۲۰ - میترو پولسکی د . ک ، زوهر یتسکی د . ا ، کرف ، ا .
، زمینه تکامل اجتماعی ، تهران ، ۱۳۵۲ ، ترجمه م -
حینو خرد ، ح کاسرانی .
- ۲۱ - نهرو جواهر لعل ، نگاهی بتاريخ جهان ، تهران ،
۱۳۳۳ ترجمه محمود تفضلی ، .
- ۲۲ - ه و بردشان ، پایان امپراتوری های استعماری ، تهران ،
۱۳۴۹ ، ترجمه علی خردمند

درهما استاد نظر:

د افغان اوانگلیس لومړې جگړه

هغه علمی . تاریخی او تحقیقی اثر دي چی علی خان پکتیار زما تر لارښوونې لاندې لیکلې دی . دا اثر په اتو فصلوا و (۹۴) مخونو کی لیکل شوي او په مفصله سر یزه او عمومي نتیجه کیری باندې ښایسته شوي دي . . په سرېزه کی لیکونکی دخپلې موضوع دټاکنې او اهمیت او بیا دڅیړنې میتود او دسنا بهود موجودیت په باب یو عمومي نظر وړاندې کوي .

په لومړي فصل کی پکتیار داسهم ټکی په ګوته کوي چی دنولسمې پېړي په لومړي نیمائی کی ولی انگریزې استعمارگرانو دافغانستان دنیو لوله پاره ملاوت پر لسه او کله یی چی دا- تصمیم ونیولو نو بیا یی غه ډول پلانونه طرح کړل او ولی انگریزې استانه دي مونت سټوارټ الفنسټن د لومړي ځل دپاره دافغانستان پاچا . شاه شجاع . سره لومړي تدافعی تړون لاسلیک

کې . سر بيره په دي پکتيا ر په منځني اسيا کې داستعماري دولتو
 نو د پر اختيايي سياست هلی لځلی او په خاصه توگه دتزاری
 روسی او برتانیی ترمنځ د افغانستان او ایران په سيمو کې
 پراخه استعماري سابقه په غور سره څیړي . نوموړي داهم ښکاره
 کوی چی څنگه دنولسمی پېړۍ په نیمایی په اروپا کې -
 دناسیو نالیزم او وطن پالنی افراطی احساسات او صنعتی انقلاب
 او دپانگوالی نظام پیاوړتیا او پراخه کیدل او داسیائی هیو
 ادونو داخلی کمزورتیا او کورنی جگړي او شخړي داروپائې
 استعماري قدرتو نو په اسر یا لیستی سیاست باندې څه اغیزه در
 لوده او انگریزانو څنگه دخپل نفوذ او تسلط دپراخوالی او ټینگو
 الی له پاره په افغانستان کې دجاسوسی پراخه شبکی جوړي کړي .
 په دویم فصل کې لیکونکی دنولسمی پېړۍ په لومړي نیمائی
 کې دافغانستان اقتصادي اوسیاسی حالات تر کتنی لاندې نیولسی
 دي نوموړي ښکاره کوی چی څنگه افغانی ټولنه په فیوډالی نظام
 کې دو په او دکورنیو شخړو او جگړو په لمبو کې سولیدله .
 په دریم فصل کې لومړي په پنجاب کې دسکانو ددولت تشکیلو
 ل او دهنی پراختیایی سیاست او بیا دافغان اوسک دولتونو ترمنځ
 لانجی او شخړي او درنجیت سنگ او شاه شجاع ترمنځ اړیکې
 او د شاه شجاع بیا هلی لځلی دتخت له پاره تر څیړنی لاندې نیول
 شوی دي . سر بيره پر دي پکتیار دامسئله هم څیړي چی د ۱۸۳۸ میل

دې کال په اوږي کې ولسي انگرېزانو په خاص ډول دهند
 کورنۍ جنرال لارډ اکلنډ په سيمه کې د اېډرېکټر وکړه چې دوي-
 بايد امير دوست محمد خان د کابل له تخت څخه راوغورځوي او
 دنوموړي پرځاي شاه شجاع چې ددوي کورنۍ و او د لندن او
 کاکټي د فرمانو نوڅخه ئې کاسل اطاعت کولو پر دغه تخت کښنوي.
 په څلورم فصل کې پکټيار دهند په لويه نيمه وچه دانگر
 يزي استعمار بنسټ کېښودل او په مختلفو عصرونو کې ئې پراخيدل
 او بيا د دغه سياست ناوړه اغيزې پر افغانستان باندې څيرې ليکونکي
 داروېښانه کوي چې څنگه دانگرېزانو دختيځ هند تجارتي
 کمپنۍ وروړو په يو لوي اقتصادي او سياسي استعماري ارگان
 باندې په له شوه. په همدې فصل کې پکټيار داسې هم څيري
 چې ولى او څنگه انگرېزانو، ايرانيان او سکان دواړه تشويقول
 چې پر افغانستان باندې يرغل وکړي ترڅو دوي و-
 کولاي شي چې د افغانستان له کمزور تيا څخه ګټه واخلي.
 په همدې فصل کې ليکونکي په زيات غورسره دانگرېزانو پټه
 او پېچلې ديپلوماسۍ دانگرېزي جاسوسانو تګ او راتګ او په ۱۸۳۳
 ميلادي کال کې دانگرېزانو د کورنۍ شاه شجاع جګړه چې دا-
 مير دوست محمد خان په ضدي پيل کړه تر کتنې لاندې نيولې دي
 په پنځم فصل کې پکټيار دانگرېزانو لومړي يرغل پر افغان-
 نستان باندې، دانگرېزانو د زور او لوتماري سياست او دا چې څنگه
 انگرېزانو وکولای شول چې خپل کورنۍ شاه شجاع، په داسې

حال کی چی برنس او مکناتن هم و سره ملګري و ، ۱۸۳۹ میلادي کال د اګست د میاشتې په اوومه نېټه د کابل په تخت کشینوي په پوره پاملرنې سره څیړي . په دې فصل کې نو سوريو مهم ټکي چی هغه نه یوازي دانګریزانو یرغل ، بلکې دوي بیا وتلو مسئلې ته ګوته نیسي . د دغه ټکي په ارتباطو سوري داسې لیکي چی : « کله چی الکساندر برنس دخبرو په ترڅ - کی د کلات خان ، محراب خان ، ته یادوړي و کړه چی انگلیسي هندې پوځ لاسخه په افغانستان تیري کړي دي . محراب خان ... د حیرانتیا په حال کی برنس ته داسې وویل : « تاسو دي هیواد ته داخل شوي دا ډیره بڼه ده . مګر تاسو به د هغې څخه څنګه راوړئ ، » (ه ه مخ) .

په شپږم فصل کی د شاه شجاع . د دویم ځل سلطنت حالات او د افغانستان د خلکو سخت مقاومت او دوطن پالو ځواکونو را - پیدا کیدل او په پای کی د افغانستان د خلکو ملی پاڅون او د انګریزي استعماري لښکر له مینځه تلل او دانګریزي استعمار څخه د ازادو سړیو افغانستان غوڅ خلاصون چی دا و م فصل عمده موضوع تشکیلوي په ژوره توګه څیړل شوي دي .

په اتم فصل کی پکتیار دانګریزانو بیا هلې ځلې دخپل بایللی پرستیژ د بیا تر لاسه کولو له پاره څیړي او په پای کی دانګریزانو استعماري سیاست په افغانستان کی ددوي دغوڅي ناکامی او د افغانستان د خلکو دوطن پالنې او ازادي غوښتنې په هکله عمومي نتیجه کړي کوي

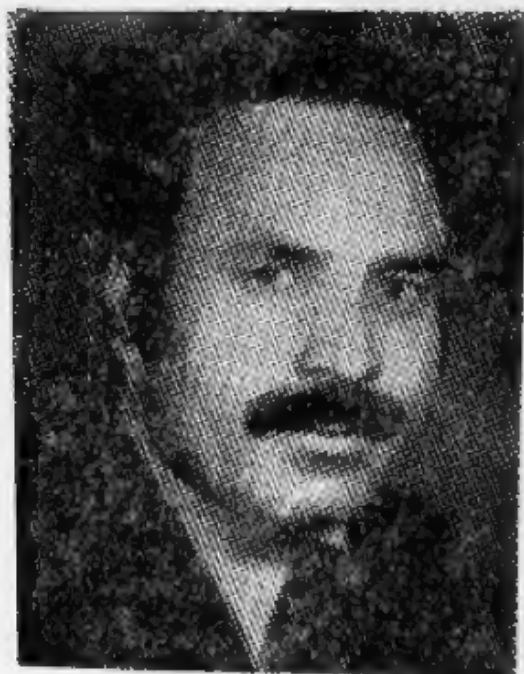
پکتيار خپله موضوع په يو معين چوکاټ کې په پوره صراحت
 او په دېره رساو ژوره توګه څيړي. نوموړي خپل تحليل دستر
 قی او علمی نړي ليدېد رڼا کې پرمخ بيايي او د خپلې څيړنې په
 جريان کې د پوره غوراو دقت څخه کار اخلي. لکه څنګه
 چې يو مؤرخ بايد اوسې، په همدې ډول نوموړی له تشو احساساتو
 او ذهني کيږي څخه ډډه کړي او خپله موضوع دعيني واقعيتونو
 په رڼا کې څيړي. دنوموړي څيړنه په خپله د اښکاره کوي چې
 ليکونکی په خپله موضوع باندې پوره پوه او مسلط دی

د پکتيار د اتحقيقي اثر نه يوازې د محتوا له نظره ځنې او په عملي
 معيارو باندې ولاړ دي. بلکې د شکل له مخې هم ښه تنظيم شوي
 او په يو غوره سبک سره ليکل شوي دي. دنوموړي لمن ليکونه
 هم د اښکاره کوي چې ليکونکی د ډيرو معتبرو لومړنيو او دويم
 لاس تاريخي منابعو څخه استفاده کړې ده. په مجموع کې د افغان
 او انګلس لومړي جګړه د يو علمی، تاريخي او تحقيقي اثر دي
 چې زه يې لو ستنه نه يواځې تاريخ پوهانو. د تاريخ محصلانو
 او د تاريخ مينه والو بلکې د ټولو وطن پالوله پاره سپارش کوم
 زه په پاي کې د پکتيار له پاره نو رلازيات علمی برلېتو بونه غواړم.

د کتور برهان الدين حساس (پوهندوی)

د کابل پوهنتون د اجتماعي علومو د پوهنځي استاد

عمومي تاريخ څانګه ۶۵۶۰/۱/۱۳۶۵

علي خان پکتیار د زیرگل مشهور
به کوتوال زوی دگل پاچا لمسی دی.
په ۱۳۲۰ ش کال دخوست د اسمعیل
خیلو د دودوالو دکوز علیوات په کلی
کی زیږیدلی، خپل ابتدایی زده کړی
یی په ۱۳۳۱ ش کال دخربن په لیسه

کی پیل او عالی زده کړی یی په ۱۳۴۲ ش کال دکابل په دارالمعلمین
کی پای ته رسولی دی. له درو کلوو معلمی وروسته په ۱۳۴۶ ش کال کی
د ادبیاتو او بشري علومو په پوهنځی کی شامل او د ۱۳۵۰ ش کال په پیل
کی دنوموړی پوهنځی د تاریخ او جغرافیې خانگی څخه فارغ او دننگرهار
په عالی دارالمعلمین کی د استاد په صفت مقرر شو. په ۱۳۵۳ ش کال کی
دروشان په پوهنځی کی د استاد په صفت ومنل شو په ۱۳۶۰ ش کال
کی دافغانستان د علومو اکادمي د تاریخ دانستیتوت غړی شو او تر اوسه په
دی انستیتوت کی خپله دنده اجرا کوی .